

Το θέμα του τεύχους 23 του περιοδικού *Παιδιά στην Ευρώπη* είναι «Αγόρια και άνδρες στη φροντίδα και εκπαίδευση της προσχολικής ηλικίας». Δεν επιλέξαμε αυτό το θέμα επειδή τελευταία είναι στη μόδα τα ζητήματα φύλου. Μας ενθάρρυναν η πρόσφατη έρευνα και οι παρατηρήσεις των εκπαιδευτικών, οι οποίες τονίζουν τη σπουδαιότητα του «αρσενικού κανόνα» στην εκπαίδευση των μικρών παιδιών.

Σε όλο τον κόσμο τα επαγγέλματα που σχετίζονται με τη φροντίδα και την εκπαίδευση είναι σε μεγάλο βαθμό γυναικοκρατούμενα. Θα θέλαμε να αρχίσουμε τη συζήτηση για την παρουσία ανδρών σε αυτά τα επαγγέλματα. Είναι αναγκαίοι; Ποιος είναι ο ρόλος τους; Τι πρέπει να γίνει ώστε να ενθαρρυνθούν περισσότεροι άνδρες να δουλέψουν στην εκπαίδευση;

Στα περιεχόμενα του τεύχους περιλαμβάνεται επίσης ο ρόλος των αγοριών στην εκπαίδευση. Σε ποιον βαθμό μια διαφορετική κοινωνικοποίηση επηρεάζει τις διαφορές ανάμεσα σε κορίτσια και αγόρια; Ποιες συνθήκες πρέπει να δημιουργήσουμε, ώστε να επιτρέψουμε σε κάθε παιδί να αναπτύξει τις ικανότητές του, να ικανοποιήσει τις ανάγκες του και να εκπληρώσει τα όνειρά του; Ελπίζουμε ότι τα άρθρα αυτού του τεύχους θα προωθήσουν τη συζήτηση και θα σας εμπνεύσουν να αναζητήσετε νέες λύσεις.

*Teresa Ogrodzinska,
πρόεδρος του Ιδρύματος Comenius για την
παιδική ανάπτυξη, αρχισυντάκτις του τεύχους
23 του Παιδιά στην Ευρώπη*

Παιδιά στην Ευρώπη 2012

www.childrenineurope.org

Υπεύθυνη έκδοσης: Τζέλα Βαρνάβα-Σκούρα

Συντονισμός σύνταξης του τεύχους 23:
Roger Prott

Μετάφραση: Τζέλα Βαρνάβα-Σκούρα

Διόρθωση κειμένων-Γλωσσική επιμέλεια:
Χριστίνα Ντεμίρη

Σχεδιασμός έκδοσης: Arianna Bertone

Εκτύπωση: Spaggiari@ S.p.A., Parma

Εκδότης: Γ. Ντουντούμης & ΣΙΑ ΟΕ
(Μαυρομιάλη 60, 10680 Αθήνα)
www.doudoumis.gr
info@doudoumis.gr, doudoumi@hol.gr

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση μέρους ή όλου του έργου, η αναπαραγωγή, η μετάδοσή του με οποιοδήποτε οπτικοακουστικό, γραπτό ή άλλο μέσο, χωρίς την έγγραφη άδεια του εκδότη ή του συγγραφέα.

Εξώφυλλο: ©Helena Buric (η φωτογραφία έχει ληφθεί στον δημοτικό παιδικό σταθμό "Savnica" στο Ζάγκρεμπ Κροατίας).

Η φωτογραφία στη σελ. 2 έχει ληφθεί στον δημοτικό παιδικό σταθμό "Le biciancole" του Δήμου της Σιένας (Ιταλία).

Η φωτογραφία στη σελ. 13 έχει ληφθεί στο σχολείο "Font del'Orpina" στη Vacarisses (Βαρκελώνη, Ισπανία).

Η φωτογραφία στη σελ. 21 είναι ευγενική προφορά του δημοτικού παιδικού σταθμού "Kolibri" του Ζάγκρεμπ.

Οι φωτογραφίες στις σελ. 18 και 32 είναι ευγενική προσφορά του Κέντρου Τεκμηρίωσης της Παιδικής Ηλικίας της Περιφέρειας Τοσκάνης στο Istituto degli Innocenti της Φλωρεντίας.

2

Το αρσενικό στοιχείο: ένα νέο χαρτί στον τομέα της προσχολικής ηλικίας;
MARIE NICOLE RUBIO

4

Πώς ξεπερνιούνται τα στερεότυπα του φύλου στις εμπειρίες της πρώτης παιδικής ηλικίας;
ADRIENNE BURGESS

6

Για ποιο πράμα μιλάμε, όταν μιλάμε για πατέρες;
FRANÇOISE HURSTEL

8

Ένα πρόγραμμα για την ανάπτυξη του ρόλου των πατέρων
YASEMIN SIRALI, DILEK ÖZMEN

10

Οι άνδρες στον παιδικό σταθμό και στα εκπαιδευτικά ιδρύματα για την πρώτη παιδική ηλικία στη Γερμανία
TIM ROHRMANN

12

Ισότητα των φύλων: η είσοδος των ανδρών στα νηπιαγωγεία
LEIF ASKLAND

14

Τι προσφέρουν οι άνδρες στις υπηρεσίες για παιδιά προσχολικής ηλικίας;
HELENA BURIC

16

«Οι άνδρες πρέπει να είναι προσεκτικοί»
JAN PEETERS

18

Δεν γεννιόμαστε αγόρια ή κορίτσια, γινόμαστε
CHRISTELLE DECLERCQ, DANIELÉ MOREAU

20

Φύλο και πολιτισμική πολυμορφία: μια τεράστια πρόκληση για τα νηπιαγωγεία
MARIA JOÃO CARDONA

22

Γιατί οι ερευνητικές εργασίες πάνε τόσο καλά με τα αγόρια;
MAGDALENA KORSACK, GRAŻYNA WOŹNIAK

24

Πώς βλέπουν τα αγόρια τον παιδικό σταθμό
JENS E. JØRGENSEN, HENRIK HAUBRO

26

Ο αγώνας των αγοριών για την ισότητα και τη συμμετοχή στην προσχολική εκπαίδευση στη Σουηδία
EVA ÅRLEMALM-HAGSÉR, ANETTE HELLMAN

28

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ
Ο ρόλος της προσχολικής εκπαίδευσης (BARBARA MURAWSKA)
Η συμμετοχή των γονέων (JAN PEETERS)

29

Θεματική ομάδα εργασίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την εκπαίδευση και φροντίδα της πρώτης παιδικής ηλικίας
NORA MILOTAY

31

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ
Τα παιδιά στον καιρό της κρίσης
FERRUCCIO CREMASCHI

Το αρσενικό στοιχείο: ένα νέο χαρτί στον τομέα της προσχολικής ηλικίας;

Marie Nicole Rubio

Κοιτώντας προοπτικά τον ρόλο των αγοριών, των πατέρων και των ανδρών στις υπηρεσίες για την προσχολική ηλικία, βλέπουμε πλήθος ευκαιριών και δυνατοτήτων, που σκοπεύουμε να αναλύσουμε σε αυτό το 23ο τεύχος του *Παιδιά στην Ευρώπη*...

Η έμφαση στον ρόλο του αρσενικού στοιχείου δεν σημαίνει ότι ξεχνάμε τη συμπληρωματικότητα των δύο φύλων. Σε αυτό το τεύχος προτείνουμε να εξεταστεί ο ρόλος των αγοριών, των πατέρων και των ανδρών στις υπηρεσίες προσχολικής εκπαίδευσης, οι οποίες πολύ συχνά εξακολουθούν να θεωρούνται ένας κόσμος γυναικών. Στόχος δεν είναι, φυσικά, να προωθηθεί ένας στερεοτυπικός διαχωρισμός των ρόλων των φύλων, αλλά να συνειδητοποιηθεί ότι το αρσενικό στοιχείο προσφέρει σε αγόρια και κορίτσια, πατέρες και μητέρες, άνδρες και γυναίκες, ένα ευρύ φάσμα δυνατοτήτων και ευκαιριών που θα ήταν κρίμα να στερηθούν.

Στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες η σημερινή κατάσταση παρουσιάζει έναν παραδοσιακό διαχωρισμό των ρόλων

των φύλων μέσα στην οικογένεια και στην κοινωνία, ο οποίος δεν ανταποκρίνεται πλέον στις πρόσφατες προσδοκίες για ισότητα. Η πρόκληση είναι να οικοδομήσουμε μια ισότητα που δεν αρνείται τις βιολογικές διαφορές των δύο φύλων ή τις οποιεσδήποτε διαφορές μεταξύ των ανθρώπων. Ο σεβασμός στη διαφορά θα πρέπει να συνυπάρχει με την ελευθερία του κάθε ατόμου να μπορεί να αναγνωριστεί για τη μοναδικότητά του και να έχει την ευκαιρία να εξερευνήσει όσο το δυνατόν ευρύτερα όλες τις δυνατότητές του. Το άρθρο της *Adrienne Burgess* θα μας

επιτρέψει να αναδείξουμε βασικές πλευρές της ανάπτυξης των σύγχρονων κοινωνιών και να τονίσουμε τον ρόλο που έχουν οι υπηρεσίες προσχολικής ηλικίας στην προώθηση των αλλαγών που θα επιτρέπουν και στους άνδρες να έχουν παιδαγωγικό ρόλο απέναντι στα παιδιά.

Οι πατέρες

Οι πατέρες είναι σημαντικές μορφές για την ανάπτυξη των παιδιών και οι οικογενειακές καταστάσεις έχουν οδηγήσει να αναπτυχθεί σε

μεγάλο βαθμό η λειτουργία και ο ρόλος τους. Αυτές τις αλλαγές πραγματοποιείται η *Françoise Hurstel*, η οποία θα μας παρουσιάσει στοιχεία για να καταλάβουμε πώς, από τη σκοπιά μιας ψυχαναλύτριας που στηρίζεται τόσο στην ανθρωπολογία όσο και στην ιστορία, αυτή η αλλαγή είναι μια πηγή καινοτομίας και δημιουργίας.

Την καινοτομία και τη δημιουργία θα εξηγήσει λεπτομερώς και το άρθρο που παρουσιάζει μια πρωτοβουλία του ACEV (*Yasemin Sirali*), μιας τουρκικής ΜΚΟ που είναι από καιρό

αφιερωμένη στη συνεργασία με τις μητέρες. Είναι ακριβώς οι μητέρες που ζήτησαν τη δημιουργία ενός νέου προγράμματος το οποίο θα έκανε τους πατέρες να αναρωτηθούν για τον ρόλο τους απέναντι στα παιδιά τους και για τον τρόπο που βλέπουν τη σχέση τους με αυτά και με την εκπαίδευσή τους.

Άνδρες. Γιατί και πώς;

Σε ορισμένες χώρες το ζήτημα του ρόλου που παίζουν οι άνδρες στη φροντίδα των παιδιών έχει τεθεί στην ημερήσια διάταξη από πολύ καιρό. Τα άρθρα από τη Νορβηγία (Leif Askland) και τη Γερμανία (Tim Rohrmann) είναι ιδιαίτερα ενδιαφέροντα, καθώς δείχνουν πώς παιδαγωγικά επιχειρήματα υιοθετούνται από την πολιτική, αλλά και ότι, δυστυχώς, κάποια από αυτά δεν συνδέονται με μια ισορροπημένη άποψη της ισότητας των φύλων στις υπηρεσίες για την προσχολική ηλικία. Δείχνουν, επιπλέον, πώς έχουν εφαρμοστεί οι πολιτικές αυτές και με ποια υποστήριξη. Στη Νορβηγία γίνονται εκστρατείες εδώ και είκοσι χρόνια για την ενθάρρυνση της πρόσληψης ανδρών στα νηπιαγωγεία. Για την υποστήριξη των ανδρών παιδαγωγών έχουν οργανωθεί δίκτυα που τους επιτρέπουν να ανταλλάξουν τις εμπειρίες τους από τις επαγγελματικές πρακτικές τους, αλλά και να στηρίζουν τις ομάδες που επιδιώκουν την ισότιμη συνύπαρξη των φύλων. Στη Γερμανία υιοθετήθηκε πριν από δέκα χρόνια μια πολιτική που προωθεί την πρόσληψη ανδρών. Προκειμένου να γίνουν βήματα προς την επίτευξη της ισότητας των φύλων, απαραίτητα εργαλεία είναι η δημιουργία δικτύων για την ανταλλαγή απόψεων πάνω σε πρακτικές και ένα βασικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Μέσα από τις μαρτυρίες που συγκέντρωσε η Helena Burić από την Κροατία, έχουμε χειροπιαστά τα κίνητρα και την καθημερινή ικανοποίηση που εμπλουτίζουν την παιδαγωγική πρακτική των ανδρών και γεμίζουν με νόημα τον εκπαιδευτικό τους ρόλο.

Το άρθρο του Jan Peeters εξετάζει τις επιπτώσεις που είχε στην εργασία των ανδρών στον τομέα της προσχολικής ηλικίας η παρουσίαση από τα ΜΜΕ περιπτώσεων σεξουαλικής κακοποίησης («αισθήση ότι πρέπει να είναι πολύ περισσότερο προσεκτικοί»). Ο προβληματισμός δεν σταματά εκεί, επεκτείνεται και στη σημασία που έχουν η αγάπη και τα συναισθήματα για τους παιδαγωγούς, άνδρες και γυναίκες, επειδή είναι απαραίτητα για τη συνολική ανάπτυξη των παιδιών.

Τα αγόρια

Σκεφτόμαστε πρώτα απ' όλα αυτά. Όπως εξηγούν εξαιρετικά οι Christelle Declercq και Danièle Moreau, «δεν γεννιάσατε αγόρια ή κορίτσια, γινόμαστε». Η κατανόηση της διαδικασίας της συγκρότησης ταυτότητας είναι ένα σημαντικό βήμα, γιατί, αν και η βιολογική διαφορά των φύλων είναι μια αναπόφευκτη πραγματικότητα, το νόημα που δίνει η κοινωνία στη διαφορά αυτή θα χρησιμεύσει ως σημείο εκκίνησης για τα

παιδιά. Και αυτό είναι τόσο σημαντικό να προβληματιζόμαστε πάνω στα προγράμματα των υπηρεσιών προσχολικής ηλικίας. Μπορούμε να εμπνευστούμε από πολλά πειράματα. Το πρώτο έγινε σε νηπιαγωγεία της Γαλλίας και της Πορτογαλίας, με το οποίο η Maria João Cardona προτείνει μια μέθοδο παρατήρησης και αυτοεκπαίδευσης. Το δεύτερο πείραμα που πραγματοποιήθηκε στην Πολωνία (Magdalena Korsak και Grażyna Woźniak) δείχνει πώς οι επιστημονικές εργασίες έχουν αποτελέσει κίνητρο για έντονη συμμετοχή των αγοριών, καθώς και για να ενισχύσουν τις γνωστικές και κοινωνικές τους δεξιότητες. Στη Δανία (Jens E Jørgensen και Henrik Haubro), η προτεινόμενη προσέγγισή μας καλεί να κατανοήσουμε την άποψη των αγοριών και να την προωθήσουμε στην εκπαίδευση. Η Σουηδία είναι μια χώρα που υποστηρίζει τον «απαραβίαστο χαρακτήρα της ατομικής ελευθερίας και ακεραιότητας, την αξιοπρέπεια όλων των ανθρώπων, την ισότητα των φύλων και την αλληλεγγύη» (Eva Årlemalm-Hagsér και Anette Hellman). Το άρθρο αυτό μας δίνει τη δυνατότητα να συζητήσουμε τις κατηγοριοποιήσεις και τις

επιπτώσεις τους, τόσο στα παιχνίδια που οργανώθηκαν από τα παιδιά, όσο και στην επαγγελματική πρακτική. Η Nora Milotay μάς ενημερώνει για τη δημιουργία από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή μιας θεματικής ομάδας εργασίας για την «Προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα» (ECPI), με σκοπό την εφαρμογή των συστάσεων που εκπονήθηκαν το 2011 και εγκρίθηκαν από το Συμβούλιο Υπουργών (Adam Pokorny, *Παιδιά στην Ευρώπη*, τχ. 21). Η Συνέντευξη (Ferruccio Cremaschi) αφιερώνεται στις επιπτώσεις της κρίσης στον κόσμο, ο οποίος δεν είναι πάντα ρόδινος για την προσχολική ηλικία. Διάφοροι διεθνείς οργανισμοί έχουν τονίσει τη σημασία της προσχολικής ηλικίας για την προετοιμασία του μελλοντικού κόσμου, αλλά είμαστε αναγκασμένοι να διαπιστώσουμε ότι σε ορισμένες χώρες ο τομέας αυτός θυσιάζεται στο όνομα του «οικονομικού ισοσκελισμού»!!!

Η Marie Nicole Rubio είναι διευθύντρια των περιοδικών *Le Furet* και *Enfants d'Europe* (γαλλική έκδοση του *Παιδιά στην Ευρώπη*).
marienicole.rubio@lefuret.org

Μερικοί αριθμοί που συγκέντρωσε το περιοδικό

Στη **Νορβηγία** οι άνδρες που εργάζονται στην προσχολική φροντίδα και εκπαίδευση ήταν περίπου 6.200 (8,3%) το 2010.

Στη **Γερμανία** ο αριθμός των ανδρών εργαζομένων έχει σχεδόν διπλασιαστεί στο διάστημα 2002-2011 (8.182 έναντι 15.592), αν και ο δείκτης παραμένει σε χαμηλά επίπεδα (2,5% έναντι 3,8%), λόγω της επέκτασης του τομέα στο σύνολό του.

Στην **Κροατία** τα νηπιαγωγεία (για παιδιά ηλικίας από 1 έως 6 ετών) περιλαμβάνουν μόνο έναν μικρό αριθμό ανδρών στην ομάδα των επαγγελματιών παιδαγωγών. Σύμφωνα με τις στατιστικές του Υπουργείου Επιστημών, Παιδείας και Αθλητισμού, άνδρες είναι μόνο το 5% των ατόμων που απασχολούνται στα νηπιαγωγεία ως εκπαιδευτικοί, παιδαγωγοί, θεραπευτές και διευθυντές.

Στη **Φλάνδρα** (Βέλγιο) το ποσοστό των ανδρών είναι 3,4% στην προσχολική ηλικία, 2% στους επιδοτούμενους παιδικούς σταθμούς, 4,1% στους ιδιωτικούς σταθμούς, 2,9% στα ιδιωτικά νηπιαγωγεία, 3,1% στα νηπιαγωγεία ημερήσιας φροντίδας, 4,9% στον εξωσχολικό τομέα, 1% στο νηπιαγωγείο.

Στην **Ομοσπονδία Βαλονία-Βρυξέλλες** στις ηλικίες 0-3 ετών το ποσοστό των ανδρών είναι πολύ χαμηλό, στην κατηγορία 3-6 ετών τη διετία 2009-2010 το 80% ήταν γυναίκες. Το ποσοστό αυτό πέφτει στο 61% στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Η περίπτωση των νηπιαγωγείων είναι ατυπική: αποκλειστικά γυναικείος τομέας για πολλά χρόνια, ο οποίος παρουσίασε μια μικρή αύξηση των ανδρών (3% το 2009-2010), κυρίως λόγω της πρόσληψης εκπαιδευτικών εξειδικευμένων στην ψυχοκινητική από το 2003 (Δείκτης Διδασκαλίας 2011). Οι ασχολούμενοι στον εξωσχολικό τομέα είναι πιο συχνά άνδρες (πιθανώς 1/5), αλλά δεν υπάρχουν ακριβή στοιχεία.

Σύμφωνα με εθνικά κυβερνητικά στατιστικά στοιχεία του 2010, στη **Σκωτία** οι άνδρες αντιπροσώπευαν το 8% των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, το 4% των παιδαγωγών σε νηπιαγωγεία για την ηλικιακή ομάδα 3-5 ετών και το 0% στους βρεφονηπιακούς σταθμούς.

Πώς ξεπερνιούνται τα στερεότυπα του φύλου στις εμπειρίες της πρώτης παιδικής ηλικίας;

Adrienne Burgess

Η Adrienne Burgess υπογραμμίζει τον ρόλο των δομών για την πρώτη παιδική ηλικία στην προώθηση της ισότητας των φύλων στην κοινωνία μας.

Βρισκόμαστε στο 2012. Είστε τριών ετών. Η μαμά και ο μπαμπάς δουλεύουν και ασχολούνται και οι δύο με εσάς. Ο Άγιος Βασίλης σας έχει φέρει μια ηλεκτρική σκούπα και χαρήκατε πολύ! Ο μπαμπάς σκουπίζει με αυτήν κι εσείς θέλετε να τον μιμηθείτε. Σήμερα είστε μεγάλοι και μπαίνετε στο νηπιαγωγείο. Περνώντας από εκεί, είδατε τα παιδιά και σας φάνηκε ευχάριστο μέρος, γι' αυτό θέλετε να πάτε. Η μαμά και ο μπαμπάς σας συνοδεύουν και αργότερα θα περάσει ο μπαμπάς να σας πάρει. Όμως, τι παράξενο μέρος, δεν υπάρχουν πουθενά άνδρες! Όλοι οι ενήλικες που ασχολούνται μαζί σας -το «προσωπικό»- είναι γυναίκες. Κι εκείνοι οι άλλοι, που λέγονται εθελοντές, είναι κι αυτοί γυναίκες. Ωστε, λοιπόν, έτσι είναι ο κόσμος των μεγάλων; Όσοι ασχολούνται με τα παιδιά πρέπει να είναι οπωσδήποτε γυναίκες; Όταν έρχεται ο μπαμπάς, του το λέτε. «Ασφαλώς όχι», σας απαντά, «εγώ ασχολούμαι με σένα, έτσι δεν είναι;». Δεν καταλαβαίνει. Όλοι οι άλλοι που ασχολούνται με μικρά παιδιά πρέπει να είναι γυναίκες! Η εμπειρία που αποκτούν όλα τα παιδιά από τον πρώτο εκπαιδευτικό τους χώρο, ότι αποτελεί ένα γυναικείο περιβάλλον, είναι μαχαιριά στην πλάτη της ισότητας των φύλων (για άνδρες και γυναίκες). Η παρουσία ανδρών στις υπηρεσίες για την προσχολική ηλικία είναι βασική προϋπόθεση για την υλοποίηση της ισότητας των φύλων (Cameron et al., 1999). Στις περισσότερες χώρες οι εκπαιδευτικές υπηρεσίες για την προσχολική ηλικία συνεχίζουν να μεταδίδουν στερεότυπα φύλου.

Οι άνδρες έχουν ουσιαστικό ρόλο
Ο ρόλος των ανδρών στην εκπαίδευση, τόσο

μέσα στην οικογένεια όσο και στον εξωτερικό κόσμο, είναι ουσιαστικός προκειμένου άνδρες και γυναίκες να έχουν τις ίδιες ευκαιρίες και να είναι ταυτόχρονα πηγές και παράγοντες εκπαίδευσης (Burgess & Ruxton, 1996). Αν οι εκπαιδευτικές υπηρεσίες προσλάμβαναν περισσότερους άνδρες, οι μισθοί, οι συνθήκες και η θέση αυτού του τομέα θα ήταν σε καλύτερο επίπεδο. Συνεπώς, η δυσκολία βρίσκεται προπάντων στη συζήτηση της αντίληψης της φροντίδας των μικρών παιδιών ως υποκατάστατου της μητρικής φροντίδας, δηλαδή στη συζήτηση του προτύπου, το οποίο συχνά ενισχύεται από εκπαιδευτικά

περιβάλλοντα ελάχιστα φιλικά στο ανδρικό προσωπικό και στους πατέρες (Cameron et al., 1999).

Από τη στιγμή που οι υπηρεσίες αυτές παρουσιάζονται ως ένα περιβάλλον αποκλειστικά γυναικείο, εμποδίζουν τη βαθύτερη συμμετοχή των πατέρων. Πλήθος μελετών ήδη από το 1975 έχει καταγράψει τα πλεονεκτήματα της συμμετοχής των πατέρων στην ανάπτυξη των παιδιών: καλύτερη επαφή με τους συνομηλικούς, λιγότερα προβλήματα συμπεριφοράς, μικρότερο ποσοστό εγκληματικότητας και χρήσης ουσιών, μεγαλύτερη εκπαιδευτική και επαγγελματική

© VBJK - Caroline Boudry

κινητικότητα από αυτή των γονέων, πιο ανεπτυγμένη ικανότητα συναισθηματικής συμμετοχής, μη παραδοσιακές νοοτροπίες όσον αφορά τους ρόλους, περισσότερα ικανοποιητικές σεξουαλικές σχέσεις κατά την ενήλικη ζωή, μεγαλύτερη αυτοεκτίμηση και περισσότερη ικανοποίηση από τη ζωή (Flouri, 2005· Pleck & Masciadrelli, 2004). Μια ουσιαστική και ποιοτική συμμετοχή του πατέρα (ευαίσθητη/ενθαρρυντική) από τον πρώτο μήνα μετά τη γέννηση έχει συνδεθεί με μια σειρά από θετικά αποτελέσματα, είτε στα νεογέννητα είτε στα μικρά παιδιά, από την καλύτερη ανάπτυξη του λεξιλογίου μέχρι έναν υψηλότερο δείκτη νοημοσύνης: η ευαισθησία του πατέρα, για παράδειγμα, έχει συνδεθεί με ανώτερες γλωσσικές/νοητικές ικανότητες και στα δύο φύλα από τους 18 μήνες, ενώ έχει επίσης συνδεθεί με την αισθητικο-κινητική ανάπτυξη των παιδιών και με ανώτερους δείκτες νοημοσύνης στις ηλικίες 12 μηνών και 3 ετών (Yogman et al., 1995· Magill-Evans & Harrison, 1999).

Προς μια ισόρροπη «συν-γονικότητα»

Όταν οι γονείς μοιράζονται τη φροντίδα με πιο ισόρροπο τρόπο, οι πατέρες συμμετέχουν σε δραστηριότητες ανάγνωσης και γραφής νωρίτερα από ό,τι σε οικογένειες όπου η εκπαίδευση των παιδιών ακολουθεί μια πιο παραδοσιακή κατανομή ρόλων (Ortiz, 1996). Αυτοί οι γονείς τείνουν επίσης να έχουν παρόμοιες στάσεις απέναντι στο εκπαιδευτικό υλικό και να επιλύουν τις οικογενειακές συγκρούσεις με περισσότερη ηρεμία και διάθεση για συμβιβασμό. Αυτή η μεγαλύτερη «συν-γονικότητα» μπορεί να εξηγήσει εν μέρει το θετικό εκπαιδευτικό αποτέλεσμα μιας μεγαλύτερης συμμετοχής του πατέρα. Η συμπεριφορά των πατέρων είναι γενικά διαφορετική από εκείνη των μητέρων για μια σειρά από λόγους (συμπεριλαμβανομένης και της τάσης τους να μένουν λιγότερο στο σπίτι). Μπορεί να χρησιμοποιούν πιο δύσκολη ορολογία, να προτείνουν διαφορετικά παιχνίδια και βιβλία και, σε κάποιες κουλτούρες, να εμπλέκουν τους γιους τους περισσότερο σε σωματικές ή εξωτερικές δραστηριότητες και να δείχνουν περισσότερο χιούμορ (Fletcher, 2011). Ωστόσο η θετική επίδραση των πατέρων στα παιδιά τους δεν βρίσκεται στο ότι είναι διαφορετικοί από τις μητέρες. Οι πατέρες και οι μητέρες που συμπεριφέρονται διαφορετικά από τους κανόνες για το φύλο τους δεν γίνονται εξ ορισμού χειρότεροι γονείς. Από την άλλη, ένας καλός πατέρας μοιάζει από πολλές απόψεις με μια καλή μητέρα: αφοσίωση που προσφέρει ασφάλεια, συναισθηματική ανταπόκριση, θέση λογικών και ευεργετικών ορίων και ικανότητα βοήθειας προς το παιδί ώστε να αποκτήσει αυτοκυριαρχία και αυτοεκτίμηση.

Ο ρόλος των εκπαιδευτικών υπηρεσιών για την προσχολική ηλικία

Είναι, συνεπώς, ουσιαστικό οι υπηρεσίες για την προσχολική ηλικία να μη μεταδίδουν, συνειδητά ή όχι, την ιδέα ότι η συμμετοχή

Το «Ινστιτούτο πατρότητας»

(www.fatherhoodinstitute.org) είναι ένας

εθελοντικός οργανισμός στο Ηνωμένο Βασίλειο,

μια «δεξαμενή σκέψης» αφιερωμένη στην

πατρότητα. Το όραμά μας είναι μια κοινωνία που προσφέρει στα

παιδιά ισχυρές και θετικές σχέσεις με τον πατέρα τους και με άλλες πατρικές

μορφές. Υποστηρίζει τόσο τις μητέρες όσο και τους πατέρες ως πόρους, αλλά

και ως φορείς φροντίδας και τελικά προετοιμάζει τα αγόρια και τα κορίτσια να

μοιράζονται μελλοντικά τους ρόλους στη φροντίδα των παιδιών.

Τα αποτελέσματα των ερευνών μας χρησιμοποιούνται από τους υπευθύνους

χάραξης πολιτικής και τους ανθρώπους του επαγγέλματος σε όλο τον κόσμο.

Είμαστε γνωστοί για τις τεκμηριωμένες απόψεις μας πάνω στη στρατηγική, για

τις συμβουλές μας, για τις εκπαιδευτικές εκδηλώσεις μας και για την ποιότητα των

εκδόσεών μας. Η ομάδα μας οργανώνει συνέδρια και εκπαιδευτικά προγράμματα

στο Ηνωμένο Βασίλειο, στην Ευρώπη, στις Ηνωμένες Πολιτείες, στη Σιγκαπούρη,

στο Χονγκ Κονγκ και στην Αυστραλία. Το δίκτυό μας «DADS INCLUDED» (Μαζί

με τους πατέρες) (www.dadsincluded.org) απευθύνεται στους επαγγελματίες

(περιλαμβάνει τα τεστ επαλήθευσης on line «DADS INCLUDED Test») υποστηρίζει

τις υπηρεσίες, ένας αριθμός των οποίων εργάζεται για την πρώτη παιδική ηλικία,

και αναπτύσσει μια συστηματική πρακτική συμμετοχής των πατέρων.

των πατέρων στην φροντίδα των παιδιών δεν είναι σημαντική. Το περιβάλλον μας είναι τόσο γεμάτο από στερεότυπα, που αυτό συμβαίνει αναπόφευκτα, εκτός και αν τεθούν σε εφαρμογή συγκεκριμένες στρατηγικές που επιδοκιμάζουν και περιλαμβάνουν την παρουσία των πατέρων σε κάθε πλευρά των δραστηριοτήτων. Για να συμβεί αυτό, χρειάζονται πολιτικές που να επιβεβαιώνουν ότι είναι σημαντικό να επικεντρωθούμε στους πατέρες: ένα φυσικό περιβάλλον δεκτικό της φροντίδας τους, μια σημαντική ανδρική παρουσία αποτελούμενη από πατέρες, εργαζομένους και εθελοντές, μια ομάδα, συμπεριλαμβανομένου και του προσωπικού υποδοχής, πεπεισμένη ότι οι πατέρες είναι σημαντικοί για τα παιδιά και ότι μπορούν άνετα να συζητούν με τους άνδρες (Fatherhood Institute, 2011).

Ωστόσο, αν είναι σημαντικό να απασχολείται ανδρικό προσωπικό ποιότητας όπου είναι δυνατό, ώστε να υπάρχει ισορροπία των φύλων μέσα στην ομάδα, δεν μπορούμε να περιμένουμε από τους άνδρες να κάνουν όλη τη δουλειά αποκλειστικά με άλλους άνδρες, όπως και η δουλειά με τους πατέρες δεν πρέπει να περιορίζεται σε «ομάδες πατέρων» και δεν πρέπει να γίνεται αποκλειστικά μέσα σε τέτοιες ομάδες, γιατί έτσι θα κινδύνευαν να περιθωριοποιηθούν. Οι πατέρες πρέπει να συνεργάζονται καθημερινά με το σύνολο του προσωπικού.

Συμπερασματικά, αν θέλουμε να υλοποιήσουμε την ισότητα μέσα και έξω από το σπίτι μας και να προετοιμάσουμε αγόρια και κορίτσια να μοιράζονται μελλοντικά τους ρόλους φροντίδας και εκπαίδευσης, πρέπει όχι μόνο να αυξήσουμε τη συμμετοχή των πατέρων στο σπίτι, αλλά και να δώσουμε προτεραιότητα στην ανάγκη οι εμπειρίες των παιδιών να μην εμπειρεύουν διαφοροποίηση των ρόλων των φύλων.

Βιβλιογραφία

- Burgess, A. & Ruxton, S. (1996). *Men and their Children: Proposals for Public Policy*. London: Institute for Public Policy Research.
- Burgess, A. (2010). *Fathers and Parenting Interventions: What Works?* London: Fatherhood Institute. Διαθέσιμο στο: <http://www.fatherhoodinstitute.org/products-page/resources/>
- Cameron, C., Moss, P. & Owen, C. (1999). *Men in the Nursery: Gender and Caring Work*. London: Paul Chapman Publishing.
- Fatherhood Institute. (2011). *Dads Included Toolkit for Developing Father-inclusive Services*. Διαθέσιμο στο: <http://www.fatherhoodinstitute.org/products-page/resources/>.
- Fletcher, R. (2011). *The Dad Factor: How Father Baby Bonding Helps a Child for Life*. Australia: Finch Publishing.
- Flouri, E. (2005). *Fathering & Child Outcomes*. Chichester, West Sussex: John Wiley & Sons.
- Goldman, R. (2005). *Fathers' Involvement in their Children's Education*. London: National Family and Parenting Institute.
- Magill-Evans, J. & Harrison, M. J. (1999). Parent-child interactions and development of toddlers born preterm, *Western Journal of Nursing Research*, 21: 292-307.
- Ortiz, R. W. (1996). Fathers' contributions to children's early literacy development: the relationship of marital role functions, *The Journal of Educational Issues of Language Minority Students*, 16: 1311-148.
- Pleck, J. H. & Masciadrelli, B. P. (2004). Paternal Involvement by U.S. residential fathers: levels, sources and consequences, στο M.E. Lamb (επιμ.). *The Role of the Father in Child Development*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Yogman, M. W., Kindlon, D. & Earls, F. (1995). Father involvement and cognitive-behavioural outcomes of pre term infants, *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 34: 58-66.

Η Adrienne Burgess είναι πρόεδρος έρευνας στο Ινστιτούτο Πατρότητας.
a.burgess@fatherhoodinstitute.org

Για ποιο πράγμα μιλάμε, όταν μιλάμε για πατέρες;

Françoise Hurstel

Σε τι αναφερόμαστε όταν μιλάμε για πατέρες; Ποιες αλλαγές έχουν συμβεί στην πατρότητα αυτή την πρώτη περίοδο του 21ου αιώνα; Για να απαντήσω σε αυτή τη δεύτερη ερώτηση, θα στηριχτώ στην εξέλιξη της πατρότητας στη Γαλλία από το τέλος του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου.

Για τον πατέρα και την πατρότητα μιλάμε σαν να πρόκειται για απλές πραγματικότητες, γνωστές διαισθητικά και άμεσα. Όταν αναφερόμαστε στον ρόλο του πατέρα, τις λειτουργίες του πατέρα, πιστεύουμε ότι ξέρουμε για τι μιλάμε... αφού αναφερόμαστε σε μια μοναδική και βιωματική εμπειρία, είτε με τον πατέρα μας είτε με άνδρες που αποκαλούνται έτσι.

Οι όροι «πατέρας» και «πατρότητα» υπονοούν μια πολυσύνθετη έννοια και πραγματικότητα. Σύμφωνα με ανθρωπολόγους, νομικούς, ψυχολογούς και ψυχολόγους, θα διέκρινα τρεις πραγματικότητες που περιλαμβάνονται στη λέξη «πατέρας»:

- τον θεσμό της πατρότητας
- τα πατρικά καθήκοντα
- τους ρόλους των ανδρών που αποδέχονται την πατρότητα

Και δεν είναι μόνο αυτά. Οι «πατρικές πραγματικότητες» που συναντώνται σε οποιαδήποτε κοινωνία δεν είναι αμετάβλητες, είναι «κοινωνικές κατασκευές», οι οποίες χαρακτηρίζονται και μεταβάλλονται με βάση τρόπους που προσιδιάζουν στη λειτουργία των νόμων της ομάδας και της ιστορίας των κοινωνιών.

Στη Γαλλία ο πατέρας είναι ένας «θεσμός» που υπόκειται σε μια διαδικασία μετάλλαξης ήδη από το τέλος του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου

Σύμφωνα με νομικούς και ανθρωπολόγους, ορίζω ως «θεσμό της πατρότητας» τα πλαίσια και τις νομικές δομές, γραπτές και εθιμικές, που σε κάθε κοινωνία ορίζουν τι είναι πατέρας και ποιοι είναι πατέρες. Δεν υπάρχει τίποτε «φυσικό» ή αμετακίνητο στον ορισμό του καθεστώτος του πατέρα ούτε στον τρόπο ορισμού της πατρότητας.

Αλλαγή της κατάστασης του πατέρα: ποιος είναι σήμερα ο πατέρας;

Με αφετηρία το κοινωνικό κίνημα του Μαΐου του 1968, η πατρότητα χαρακτηρίζεται πλέον από τον θάνατο μιας ιστορικής πατρικής μορφής, αυτής του *pater familias* (Hurstel, 2002). Αυτή η νέα πραγματικότητα θα εισαχθεί στη νομοθεσία το 1970, αλλά θα περιορίσει τον ορισμό της «πατρικής εξουσίας», αντικαθιστώντας τον με τη «γονική εξουσία διαμοιρασμένη και στους δύο γονείς». Ανοίγει, λοιπόν, μια νέα περίοδος για την πατρότητα και τη γονικότητα, η οποία χαρακτηρίζεται από οικογενειακούς δεσμούς που γίνονται δημοκρατικοί και ισότιμοι.

Αλλαγή των τρόπων ορισμού των πατέρων: Ποιοι είναι οι πατέρες;

Πριν από λίγο καιρό ακόμα, στη Γαλλία η κύρια κοινωνική δομή στηριζόταν στον γάμο. Αφότου ο αριθμός των γάμων μειώθηκε σημαντικά (μεταξύ 1972 και 1975), υπάρχουν διάφοροι τρόποι ορισμού της πατρότητας: εκτός γάμου, δηλαδή στη συμβίωση και στην ένωση, αυτό που καθορίζει τον πατέρα είναι η «αναγνώριση», «η νομική ανάληψη της πατρότητας» ή οι γενετικές εξετάσεις που προσδιορίζουν σε ποιον ανήκει το σπερματοζωάριο της γονιμοποίησης. Με αυτούς τους διαφορετικούς τρόπους προσδιορισμού προκύπτει μια νέα πραγματικότητα της πατρότητας: μπορούν να υπάρχουν περισσότεροι άνδρες που αναλαμβάνουν τους ποικίλους «πατρικούς» ρόλους στη φροντίδα του παιδιού. Για να εξηγήσω τον θεσμικό κανόνα που μπορεί να αντιπροσωπεύει η «πολυπατρότητα», θα χρησιμοποιήσω ένα παράδειγμα από την εθνολογία. Η πολλαπλότητα των πατέρων συναντάται σε πολλές κοινωνίες. Η εθνολόγος Suzanne

Lallemand, η οποία έχει μελετήσει τον θεσμό της πατρότητας στους Μόσι της Άνω Βόλτα (Μπουρκίνα Φάσο), τον εξηγεί με πλήρη σαφήνεια. Αναφέρει ότι υπάρχουν «διάφοροι πατέρες», κατά μέσο όρο δέκα για κάθε παιδί: αυτοί έχουν διαφορετικούς ρόλους και ιδιαίτερες συμπεριφορές, ανάλογα με τον ρόλο και τη θέση που έχουν μέσα στην πατρότητα. Τα παιδιά, από τη μεριά τους, δεν αντιμετωπίζουν με τον ίδιο τρόπο αυτούς τους διάφορους πατέρες: σε άλλους ο σεβασμός και σε άλλους τα καμώματα και οι εξυπνάδες. Κρίνετε μόνοι σας: υπάρχει διάκριση ανάμεσα σε πατέρες «πρεσβύτες», που είναι οι θεματοφύλακες του κύρους, των δικαστικών λειτουργιών και της αρχηγίας, σε «πατέρα γεννήτορα» που είναι ο σύζυγος της μητέρας, σε «πατέρα κηδεμόνα» που είναι ο εκπαιδευτής και υπεύθυνος της διατροφής και ο οποίος έχει αναδεχθεί το παιδί κατά τη γέννησή του για να εκτελέσει αυτές ακριβώς τις λειτουργίες, σε «μικρούς πατέρες», δηλαδή αδέρφια αμφιθαλή και ετεροθαλή και ξαδέρφια από τη μεριά του πατέρα (στους Μόσι επικρατεί το σύστημα μετάδοσης μέσω των ανδρών, δηλαδή το «πατριαρχικό»), και τέλος σε «μεγάλους πατέρες», που είναι οι θείοι και οι μεγαλύτεροι αδερφοί.

Τι κάνει αυτούς τους άνδρες να αναγνωρίζονται όλοι ως «πατέρες», δηλαδή να ανήκουν στην τάξη των πατέρων; Αφενός έχουν κοινό το γεγονός ότι είναι άνδρες για τους οποίους ισχύει, όσον αφορά το παιδί, η απαγόρευση της αιμομιξίας και της ένωσης. Το παιδί δεν μπορεί να ενωθεί με κανένα κορίτσι γεννημένο από αυτούς, γιατί είναι «αδερφή» του. Από την άλλη, αντιπροσωπεύουν μια σχέση πατρότητας η οποία έχει την ίδια ρίζα και συνοδεύεται από όρια που θέτουν επακριβώς τη θέση και τη λειτουργία τους. Τι διδασκόμαστε από αυτό

το παράδειγμα; Ότι αυτοί οι πατέρες εκτελούν έναν αριθμό διαφορετικών λειτουργιών στη φροντίδα των παιδιών. Ποιες είναι αυτές οι λειτουργίες;

Ο όρος «πατέρας» καλύπτει ένα σύνολο «λειτουργιών», κοινωνικών όσο και φυσικών, τις οποίες σήμερα μπορούν να αναλάβουν διαφορετικοί πατέρες.

Οι κοινωνικές λειτουργίες των πατέρων
Οι ανθρωπολόγοι διακρίνουν τρεις κύριες κοινωνικές λειτουργίες ή «κοινωνικά στοιχεία» της πατρότητας. Τις συναντούμε, οργανωμένες με συγκεκριμένο τρόπο, σε κάθε κοινωνία και/ή ιστορική περίοδο:

- Το γενεαλογικό στοιχείο ή τον «νομικό πατέρα», ο οποίος αναγνωρίζει το παιδί και μέχρι το 2002 τού έδινε το όνομα (στη Γαλλία).
- Το βιολογικό στοιχείο ή τον «πατέρα γεννήτορα», ο οποίος παρέχει το γονιμοποιητικό σπερματοζωάριο (τον σύζυγο της μητέρας στους Μόσι).
- Το οικιακό στοιχείο ή τον «πατέρα παιδαγωγό», ο οποίος ανατρέπει, εκπαιδεύει, αγαπά στην καθημερινή ζωή (ο «πατέρας κηδεμόνας» στους Μόσι).

Τι συμβαίνει σ' εμάς; Με την αύξηση των διαζυγίων και των διαστάσεων, με τις διευρυνμένες οικογένειες, με τις υιοθεσίες και, σήμερα, με τους ομοφυλόφιλους γονείς, το παιδί μπορεί να έχει περισσότερους «πατέρες», καθένα με διαφορετική λειτουργία.

Αυτό που συμβαίνει μπροστά στα μάτια μας είναι μια αλλαγή του θεσμού της πατρότητας, η οποία χαρακτηρίζεται από τη μοιρασιά των κοινωνικών λειτουργιών σε περισσότερους άνδρες. Αυτό που θέτει σε πρώτο πλάνο αυτή η αλλαγή δεν είναι πλέον ο άνδρας-πατέρας, αλλά το καλό, το συμφέρον του παιδιού, η ανάπτυξη και το μέλλον του. Πρόκειται για θεμελιώδη ιστορική αλλαγή: μπορούμε να πούμε ότι με τον θάνατο του *pater familias* έχει προκύψει μια πραγματική επανάσταση, η οποία έχει θέσει το παιδί στο κέντρο της οικογένειας.

Μπορούμε να πούμε ότι περάσαμε από τον πατέρα «οικογενειάρχη» στον «πατέρα του παιδιού» (Tort, 2005). Αυτός είναι ο λόγος που οι ψυχολογικές λειτουργίες των πατέρων και οι ρόλοι τους μέσα στην οικογένεια, κατά τις τελευταίες δεκαετίες, έχουν αποκτήσει μια πρωταρχική σπουδαιότητα, επειδή αφορούν άμεσα τα παιδιά.

Οι ψυχολογικές λειτουργίες των πατέρων

Σύμφωνα με τον Φρόιντ, οι ψυχαναλυτές -από τις κλινικές μελέτες τους, μέχρι τις ψυχοθεραπείες και τις ψυχαναλυτικές θεραπείες- διακρίνουν δύο σύνολα ψυχικών λειτουργιών: τις «μητρικές», οι οποίες παραδοσιακά ανατίθενται στις γυναίκες, και τις «πατρικές», που ανατίθενται στους άνδρες. Μπορούμε να πούμε πως η απόδοση σε ένα φύλο ήταν αυτή που καθόριζε τις λειτουργίες. Ευτυχώς, δεν είναι πλέον έτσι. Αντίθετα, λέμε ότι οι πατρικές (και οι μητρικές) λειτουργίες δεν μπορούν να

γίνουν αντιληπτές αν δεν αναφέρονται σε αυτό που αποτελεί την εσωτερική πραγματικότητα του ατόμου: αυτό που ο Φρόιντ έχει ονομάσει «οιδιπόδειο σύμπλεγμα». Πρόκειται για ένα ψυχικό έργο που κάθε ανθρώπινο ον επιτελεί (όχι κατ' ανάγκη συνειδητά) για να απαντήσει σε θεμελιώδη ερωτήματα για τη ζωή του: «Ποιος είμαι;» έχοντας αυτόν τον πατέρα και αυτή τη μητέρα; Έχοντας αυτό το αρσενικό ή θηλυκό φύλο; Τι σημαίνει ζωή και τι πεθαίνω;... Με αυτές και με πολλές άλλες ερωτήσεις το παιδί προσπαθεί να διευκρινίσει την προέλευσή του, την οικογενειακή και ιστορική γενεαλογία του, τις ορμές που το αναστατώνουν, την ασυγκράτητη αγάπη του για τον ένα ή τον άλλο γονέα... και να ζήσει τη δική του ζωή. Για να το κάνει αυτό, έχει ανάγκη οι γονείς να αναλάβουν για χάρη του αυτές τις συμπληρωματικές μεταξύ τους λειτουργίες που ονομάζονται «μητρικές» και «πατρικές». Με τον όρο «πατρική λειτουργία» οι ψυχαναλυτές έχουν ορίσει τη λειτουργία του άνδρα-πατέρα: επιτρέπει την εισαγωγή ενός διαστήματος, μιας απόστασης ανάμεσα στον ενήλικα και στο παιδί, είναι μια «λειτουργία τρίτου», μια λειτουργία διαχωρισμού, η οποία θέτει όρια σε οποιαδήποτε λειτουργία σύμμιξης. Αυτή η σχέση σύμμιξης αποδόθηκε στη γυναίκα-μητέρα, η οποία φέρει το παιδί μέσα της. Μπορεί να εκφραστεί με τον σαρκικό δεσμό και την προσέγγιση μέσω των αισθήσεων. Αυτές οι δύο λειτουργίες είναι διακεκριμένες κατά φύλο, γιατί το μοντέλο στο οποίο στηρίζονται είναι αυτό της φυσικής συμπληρωματικότητας ανάμεσα σε γυναίκες και άνδρες (Neyrand, 2009). Με την αλλαγή του θεσμού της πατρότητας, με τη συν-γονικότητα και την ισότητα ανδρών και γυναικών, οι ρόλοι και η ψυχική θέση του καθενός μέσα στην οικογένεια αλλάζουν και τις λειτουργίες μπορεί να τις αναλάβει είτε η γυναίκα είτε ο άνδρας. Όπως εξηγεί ο ψυχαναλυτής και οικογενειακός ψυχοθεραπευτής Serge Héféz (2004), είναι επιτέλους η ώρα να παραδεχθούμε ότι ο πατέρας είναι εξίσου ικανός με τη μητέρα να δημιουργήσει δεσμό με το παιδί, ενώ ταυτόχρονα η μητέρα βοηθά, όπως και ο πατέρας, στη διαφοροποίηση. Οι λειτουργίες

© VBJK - Caroline Boudry

δεν έχουν πλέον φύλο: το σημαντικό για το παιδί είναι οι λειτουργίες να αναλαμβάνονται είτε από τον έναν είτε από τον άλλον γονέα. Οι ομοφυλόφιλοι γονείς είναι ένα παράδειγμα. Όπως έχουν αποδείξει οι μελέτες για τους ρόλους του πατέρα στο περιβάλλον της πρώτης παιδικής ηλικίας (Le Furet, 2008), αυτές οι προχωρημένες θέσεις όχι μόνο είναι αναπόφευκτες, αλλά και υλοποιούν μία από τις πιο δημοκρατικές και ισότιμες μορφές σχέσεων ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες, σε γονείς και παιδιά.

Βιβλιογραφία

Héféz, S. (2004). *Quand la famille s'emmêle*. Paris: Hachette, Littératures.

Hurstel, F. (2002). *La déchirure paternelle*, 3η έκδ. Paris: Presse Universitaires de France (PUF).

Neyrand, G. (2009). *Le dialogue familial. Un idéal précaire*. Toulouse: Éres.

Tort, M. (2005). *Fin du dogme paternel*. Paris: Aubier (psychanalyse).

Revue Le Furet 56, *Quand les portes s'ouvrent aux pères* (Αύγουστος 2008).

Revue Le Furet 67, *Parents en devenir, Parents à accueillir* (Απρίλιος 2012).

H Françoise Hurstel είναι καθηγήτρια πανεπιστημίου και ψυχαναλύτρια.
f.hurstel@free.fr

Ένα πρόγραμμα για την ανάπτυξη του ρόλου των πατέρων

Yasemin Sıralı, Dilek Özmen

Το Ίδρυμα για την εκπαίδευση της μητέρας και του παιδιού (ACEV) είναι μια τουρκική ΜΚΟ που ασχολείται με την ανάπτυξη και την πραγματοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων για τους γονείς.

Μέχρι σήμερα το ACEV έχει έρθει σε επαφή με 700.000 μητέρες σχεδόν, πατέρες και παιδιά σε μειονεκτική κοινωνικοοικονομική θέση σε δεκατρείς περιοχές της χώρας. Από τα προγράμματα υποστήριξης της γονικότητας του ACEV, το «Πρόγραμμα Υποστήριξης των Πατέρων» έχει αντικείμενο τους εγγράμματος πατέρες κάθε κοινωνικής προέλευσης που έχουν παιδιά ηλικίας 3-11 ετών. Η ιδέα για ένα πρόγραμμα αφιερωμένο στους πατέρες προήλθε από τις μητέρες που παρακολουθούσαν το «Πρόγραμμα εκπαίδευσης της μητέρας και του παιδιού», τη ναυαρχίδα του ACEV. Σε 25 συνεδρίες οι μητέρες έμαθαν πολλά για την ανάπτυξη των παιδιών και τη γονικότητα, αλλά στο σπίτι συνέχιζαν να συναντούν παιδαγωγικά προβλήματα. Η καθηγήτρια πανεπιστημίου Senza Bekman, συνιδρύτρια και μέλος της διεύθυνσης του ACEV, διηγείται: «Οι μητέρες ήταν ικανοποιημένες από το πρόγραμμα υποστήριξης, αλλά τόνιζαν ότι οι πατέρες (που δεν συμμετείχαν στο πρόγραμμα) τις εμπόδιζαν να εφαρμόσουν αυτά που είχαν μάθει. Ήθελαν να μάθουν και οι σύζυγοί τους και στη συνέχεια να ασχοληθούν και αυτοί. Σε μια κοινωνία τόσο πατριαρχική, ήταν δύσκολο να διαμορφώσει κανείς ένα πρόγραμμα για τους πατέρες, αλλά έπρεπε να το κάνουμε».

Ένα πρόγραμμα σε διαρκή κίνηση

Το «Πρόγραμμα υποστήριξης των πατέρων» οργανώθηκε το 1996 και τέθηκε σε εφαρμογή με ομάδες πατέρων από επαρχίες της Τουρκίας και άλλων περιοχών της χώρας.

Κύριος σκοπός του προγράμματος ήταν να ξεκινήσει μια αλλαγή στη συμπεριφορά των πατέρων και να τους βοηθήσει να καταλάβουν τη σημασία της ανάπτυξης των παιδιών. Βασιζόταν στο ισχυρό αίσθημα πατρικής ευθύνης που υπάρχει στην τουρκική κουλτούρα, προσθέτοντας ταυτόχρονα μια κοινωνική και ψυχολογική υποστήριξη στον γνωστό οικονομικό και ηθικό ρόλο τους. Η προσδοκία ήταν ότι στο τέλος του προγράμματος οι πατέρες θα είχαν βελτιώσει την επικοινωνία τους με τα παιδιά, θα είχαν υιοθετήσει μια πιο δημοκρατική στάση, θα συμμετείχαν σε κοινές δραστηριότητες και θα ασχολούνταν με τα παιδιά με τρόπο που θα τα έκανε να νιώθουν πιο ασφαλή, ήρεμα, αγαπημένα και ευτυχισμένα. Από το 1996 μέχρι σήμερα, το περιεχόμενο του προγράμματος έχει υποστεί πέντε αναθεωρήσεις με βάση τα σχόλια που έγιναν κατά την εφαρμογή του. Η πιο πρόσφατη αναθεώρηση έγινε το 2011, οπότε εισήχθησαν στο πρόγραμμα τα θέματα της πρόληψης της ενδοοικογενειακής βίας, της ισότητας των φύλων και της προστασίας της παιδικής ηλικίας. Φέτος πραγματοποιήθηκαν δεκαπέντε εβδομαδιαίες συναντήσεις των δύο ωρών με ομάδες δεκαπέντε περίπου πατέρων, οι οποίοι μοιράζονταν τις εμπειρίες τους στη διάρκεια συναντήσεων που οργάνωνε το ACEV πάνω σε θέματα όπως: στάση της οικογένειας, ακρόαση και κατανόηση, δημοκρατικές σχέσεις και συναισθηματική συμμετοχή, ανάπτυξη θετικών συμπεριφορών, κοινωνική,

συναισθηματική και νοητική ανάπτυξη των παιδιών, φίλοι από το σχολείο και γονείς, σωματική και σεξουαλική ανάπτυξη των παιδιών, ο χρόνος στο παιδί και σπουδαιότητα του παιχνιδιού, δυσκολίες της ζωής, ευθύνες που αναλαμβάνουν τα παιδιά, μια υγιής σεξουαλική ζωή και συναντήσεις των μητέρων.

Μια προσωπική σκέψη στο περιβάλλον μιας συλλογικής δυναμικής

Οι συναντήσεις γίνονταν το βράδυ ώστε να βολεύει να συμμετέχουν όσο το δυνατόν περισσότεροι πατέρες. Ύστερα από κάθε συνάντηση, στους πατέρες μοιράζονταν σημειώματα με μια σύνοψη των συζητήσεων. Οι αρχηγοί των ομάδων αξιοποιούσαν μεθοδολογίες, όπως η μελέτη περιπτώσεων, τα παιχνίδια, τα παιχνίδια ρόλων και οι ερωταποκρίσεις. Κατά την πρώτη συνάντηση οι συμμετέχοντες αφηγούνταν αναμνήσεις από τους δικούς τους πατέρες, απαντώντας σε ερωτήσεις όπως: «Ο πατέρας σου τι άνθρωπος ήθελε να γίνεις;» και «Τι άνθρωπος θέλετε να γίνει το παιδί σας;», ώστε να θυμηθούν τις προσδοκίες των πατέρων τους και να τις συγκρίνουν με τις δικές τους για τους γιους τους. Στη συνέχεια οι συμμετέχοντες απαντούσαν στην ερώτηση: «Τι μπορείτε να κάνετε ως πατέρες για να βοηθήσετε την ανάπτυξη των παιδιών;». Με το πνεύμα αυτό αναπτύχθηκαν δεσμοί μέσα στην ομάδα και τα μέλη μοιράστηκαν τις εμπειρίες τους. Όπως είπε ένας συμμετέχων: «Ο πατέρας

μου εξαντλούσε τον ρόλο του με το να φέρνει φωμί στο σπίτι και να μας προστατεύει. Αυτό ήταν η πατρότητα γι' αυτόν, αλλά εμάς μάς έλειπε η αγάπη: δεν έπαιζε ποτέ μαζί μας, δεν αφιέρωνε χρόνο σ' εμάς, έδερνε κι εμάς και τη μητέρα μας. Τον εκτιμώ και τον σέβομαι, όμως έδινε την εντύπωση ότι ήταν κατά κάποιο τρόπο αδύναμος, σαν να μην είχε δύναμη. Εγώ έγινα εκδοχή του πατέρα μου, όχι ακριβώς σαν εκείνον, αλλά ένα είδος αντιγράφου του. Ο πατέρας μου δεν ήξερε να εκφράζει τα συναισθήματα και την αγάπη του κι εγώ του έμοιασα πολύ. Ήξερα ότι ήταν ένα πρόβλημα».

Στην Τουρκία πολλά παιδιά μεγαλώνουν με τα ίδια συναισθήματα: σέβονται και αγαπούν τους πατέρες τους, αλλά τους λείπει η αγάπη, η προσοχή και η κατανόηση. Σε κουλτούρες, όπως η τουρκική, αυτό σημαίνει ότι οι πατέρες πρέπει να αναζητήσουν την πατρικότητά τους πέρα από τον ρόλο του φύλακα της πειθαρχίας και της ηθικής και πέρα από το να παίζουν που και που με τα παιδιά τους. Το πρόγραμμα υποστήριξης υπήρξε απόδειξη ότι, όταν οι πατέρες πληροφορηθούν σωστά και μπορέσουν να αξιοποιήσουν την ευκαιρία να αναπτύξουν δεξιότητες που παραδοσιακά θεωρούνται δουλειά της μητέρας (για παράδειγμα, αλλαγή πάνας, φροντίδα της υγείας του παιδιού, έκφραση των συναισθημάτων τους στα παιδιά με τρόπο εποικοδομητικό), θέλουν και μπορούν να συμμετέχουν πάρα πολύ. Σε δύο συμπληρωματικές συναντήσεις που ονομάζουμε «συναντήσεις με τις μητέρες», οι γυναίκες των συμμετεχόντων πληροφορούνται τα θέματα με τα οποία ασχολήθηκαν οι πατέρες.

Οι συμμετέχοντες στο πρόγραμμα υποστήριξης των πατέρων, οι οποίοι προηγουμένως ήταν σωματικά ή λεκτικά επιθετικοί προς τις συζύγους και τα παιδιά τους, άρχισαν να δείχνουν σεβασμό και να επικοινωνούν καλύτερα με τα μέλη της οικογένειάς τους. Τα αποτελέσματα αυτά αποδείχθηκαν με μία έρευνα τύπου Lickert σε 1.379 πατέρες που είχαν παρακολουθήσει το πρόγραμμα. Η έρευνα διαπίστωσε μια στατιστικά σημαντική μείωση των αυταρχικών παιδαγωγικών νοοτροπιών που ανέφεραν οι ίδιοι οι πατέρες, οι οποίοι αφοσιώθηκαν κυρίως στην επαφή με τα παιδιά και άρχισαν να υιοθετούν πιο δημοκρατικές παιδαγωγικές

μεθόδους. Εκτός από την έρευνα, το ACEV πήρε και λεπτομερείς συνεντεύξεις από τους συμμετέχοντες μετά το τέλος του προγράμματος, προκειμένου να αξιολογήσει τις αλλαγές που συνέβησαν στους πατέρες. Πολλοί συμμετέχοντες ανέφεραν ότι έκαναν κτήμα τους τις επικοινωνιακές δεξιότητες που έμαθαν και είναι σε θέση να τις εφαρμόσουν στη ζωή τους.

Ένας δήλωσε: «Πριν παρακολουθήσω το πρόγραμμα, όταν η κόρη μου φώναζε ή έκλαιγε, η μόνη αντίδραση που μου ερχόταν στο μυαλό ήταν να υψώσω τη φωνή ή το χέρι, για να την κάνω να καταλάβει ότι πρέπει να σταματήσει. Σταματούσε, αλλά αγνοούσαμε τις ανάγκες της, δεν ξέραμε άλλον τρόπο. Τώρα καταλαβαίνω ότι ήταν λάθος μας. Έχω μάθει να δείχνω την αγάπη μου στα παιδιά μου».

Οι μητέρες επιβεβαίωσαν αυτές τις δηλώσεις: ανέφεραν ότι οι σύζυγοί τους είχαν μάθει να ελέγχουν τον θυμό τους, έπαψαν να χτυπούν τα παιδιά και είχαν μάθει ακόμη και να επικοινωνούν με αυτά. Όλοι σχεδόν οι πατέρες δήλωσαν ότι κατανοούν περισσότερο τις ανάγκες των παιδιών για παιχνίδι και για πιο άμεσες επαφές. Δήλωσαν επίσης ότι περνούν περισσότερο χρόνο με τα παιδιά και τους δείχνουν περισσότερο την αγάπη τους. Ένας πατέρας εξήγησε: «Είναι παιδί, είναι φυσικό να θέλει να παίξει, να τρέξει, να πηδήξει και να κάνει θόρυβο. Τώρα καταφέρνω να είμαι πιο ανεκτικός».

Το πρόγραμμα υποστήριξης των πατέρων δεν σκοπεύει μόνο να βελτιώσει τις ικανότητες ενός από τους πρώτους παιδαγωγούς του παιδιού -του πατέρα- αλλά και να αντιδράσει στην ανισότητα των φύλων, στην ενδοοικογενειακή βία, στην έλλειψη ανοχής και στις μη δημοκρατικές σχέσεις, τόσο σε μικρο- όσο και σε μακρο-επίπεδο. Βοηθά τους συμμετέχοντες να εμπλακούν περισσότερο στη φροντίδα των παιδιών, να δώσουν νόημα στον ρόλο τους και να είναι περήφανοι και ικανοποιημένοι. Σε κοινωνίες που σέβονται τους παραδοσιακούς και οικογενειακούς ρόλους που έχουν αποδοθεί στα δύο φύλα, τα παιδιά που βλέπουν και ζουν μαζί με άνδρες, οι οποίοι συμμετέχουν στην ανατροφή τους, μεγαλώνουν με την ιδέα ότι αυτό είναι φυσικό.

Επιπλέον, το πρόγραμμα υποστήριξης των πατέρων επιδιώκει να εδραιώσει έναν διάλογο για τους ρόλους και τις σχέσεις

ανάμεσα στους συζύγους και τους ενθαρρύνει να αναπτύξουν μεγαλύτερο σεβασμό στα παιδαγωγικά επιτεύγματα και τις δουλειές του νοικοκυριού που έχουν ανατεθεί παραδοσιακά στις μητέρες και τις συζύγους. Με τον τρόπο αυτό οι άνδρες αρχίζουν να αναλαμβάνουν αυτές τις ευθύνες και να συμμετέχουν σε αυτές. Η σύζυγος ενός συμμετέχοντος είπε: «Μια νύχτα άκουσα θόρυβο στην κουζίνα και σκέφτηκα πως ήταν κλέφτης. Μετά είδα τον άντρα μου να πλένει τα πιάτα -δεν πίστευα στα μάτια μου». Τέτοιες αλλαγές αντιπροσωπεύουν προόδους κρίσιμες για την αποδοχή του διαμοιρασμού των οικιακών και παιδαγωγικών ευθυνών, ενός διαμοιρασμού απαλλαγμένου από την ανισότητα των κανόνων για τους ρόλους των δύο φύλων.

Συμπεράσματα

Το πρόγραμμα υποστήριξης των πατέρων του ACEV επιδιώκει να τους εκπαιδεύσει να αναλάβουν έναν ρόλο πιο δημοκρατικό, πιο φιλικό και υπεύθυνο μέσα στην οικογένεια. Η μεθοδολογία του προγράμματος, βασισμένη περισσότερο στην ανταλλαγή των εμπειριών και στη συζήτηση, παρά σε επιχειρήματα, είναι πιο αποδοτική και καταφέρνει να οδηγήσει τους πατέρες να αναθεωρήσουν την ιδέα τους για την καλή πατρότητα. Μέχρι σήμερα έχει αποδώσει εξαιρετικά αποτελέσματα στις οικογένειες των πατέρων που το έχουν παρακολουθήσει. Το ACEV θεωρεί την εκπαίδευση των πατέρων κρίσιμη για τη βελτίωση της ανάπτυξης των παιδιών, τη μείωση της ενδοοικογενειακής βίας και την ενίσχυση της ισότητας των φύλων. Η οργάνωση επιδιώκει τη μεταφορά των γνώσεων, των μεθόδων και της επιτυχίας του προγράμματος υποστήριξης των πατέρων σε οποιοδήποτε μέρος του κόσμου κριθεί αναγκαίο.

Η Yasemin Sıralı έχει εργαστεί από το 2010 ως διευθύντρια ανάπτυξης διεθνών σχέσεων και προγραμμάτων στο ACEV της Τουρκίας. yasemin.sirali@acev.org

Η Dilek Özmen εργάζεται από το 2011 στις διεθνείς σχέσεις του ACEV της Τουρκίας. dilek.ozmen@acev.org

Οι άνδρες στον παιδικό σταθμό και στα εκπαιδευτικά ιδρύματα για την πρώτη παιδική ηλικία στη Γερμανία

Tim Rohrmann

Στη Γερμανία ο αριθμός των ανδρών εργαζομένων έχει σχεδόν διπλασιαστεί μεταξύ 2002-2011 (8.182 έναντι 15.592)¹ αν και το ποσοστό παραμένει σε χαμηλά επίπεδα (2,5% έναντι 3,8%), λόγω της επέκτασης του κλάδου.

Ταυτόχρονα, έχει αλλάξει ο άξονας των δημόσιων συζητήσεων σχετικά με το θέμα του γένους και της ισότητας των φύλων στα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Οι ανησυχίες που εκφράστηκαν για τις προβληματικές συμπεριφορές και τη σχολική αποτυχία των αγοριών έχουν προκαλέσει μια μετατόπιση των πολιτικών για την ισότητα των φύλων προς τα αγόρια και τους άνδρες.

Από την έρευνα στην απόφαση

Το 2008 και το 2009 διεξήχθη μια ποιοτική και ποσοτική έρευνα σε εθνική κλίμακα. Η έρευνα έχει δείξει ότι το ανδρικό προσωπικό απολαμβάνει τον σεβασμό των εκπαιδευτικών, των διοικητικών υπαλλήλων, των χρηματοδοτών και των γονέων. Από την άλλη πλευρά, η μελέτη ανέδειξε τους φραγμούς και τα εμπόδια που δυσκολεύουν τους άνδρες να συμμετέχουν σε μεγαλύτερο βαθμό (Cremers, Krabel & Calmbach, 2010). Ως αποτέλεσμα αυτής της μελέτης, το 2010 το Υπουργείο χρηματοδότησε ένα Εθνικό Συντονιστικό Κέντρο για τους άνδρες που εργάζονται στους παιδικούς σταθμούς και στην προσχολική εκπαίδευση. Με βάση την Καθολική Ανώτερη Σχολή Κοινωνικών Επιστημών του Βερολίνου, το Κέντρο λειτουργεί σε συνεργασία με τους υπευθύνους χάραξης πολιτικής και τους βασικούς φορείς της πρώτης παιδικής ηλικίας με την προοπτική μιας σημαντικής αύξησης του αριθμού των ανδρών εκπαιδευτικών που εργάζονται στον τομέα (<http://www.koordinationsmaennerinkitas.de/en>). Το Υπουργείο έχει ξεκινήσει ένα πιλοτικό πρόγραμμα που χρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) με το ποσό των 13 εκ. ευρώ. Δεκαέξι περιφερειακά

προγράμματα επεξεργάζονται στρατηγικές και συγκεκριμένες δράσεις με στόχο «Περισσότεροι άνδρες στα ΕΑΙΕ».

Το Υπουργείο, τέλος, χρηματοδοτεί ένα πρόγραμμα σπουδών στο Πανεπιστήμιο Εφαρμοσμένων Επιστημών της Δρέσδης. Το πρόγραμμα, που ονομάζεται «Studio tandem»², βασίζεται σε ένα σημαντικό πειραματικό πλαίσιο γ + ια την αξιολόγηση των διαφορών συμπεριφοράς ανδρών και γυναικών επαγγελματιών του κλάδου. Τα περισσότερα από τα προγράμματα προκαλούν θετικές αντιδράσεις από τα ΜΜΕ και το κοινό. Το πράγμα γίνεται ακόμη πιο ενδιαφέρον, δεδομένου ότι μέχρι πριν από λίγα χρόνια η συζήτηση για συμμετοχή ανδρών στην προσχολική εκπαίδευση ήταν ανύπαρκτη στη Γερμανία. Οι λόγοι του ενθουσιασμού για την ένταξη των ανδρών σε αυτό τον τομέα είναι πολλοί και μερικές φορές λίγο αβέβαιοι.

Ποιες είναι οι προσδοκίες από τους άνδρες;

Στοιχεία για αποδόμηση

Λέγεται συχνά ότι οι άνδρες είναι ιδιαίτερα σημαντικοί για τα παιδιά. Ισχύει αυτό εξίσου στο περιβάλλον των ΕΑΙΕ; Μέχρι σήμερα το ζήτημα δεν έχει γίνει αντικείμενο καμίας σχεδόν έρευνας, αλλά συζητήσεις με τους εκπαιδευτικούς που εργάζονται με παιδιά αποκαλύπτουν ότι οι επαφές με τα αγόρια είναι όσες και με τα κορίτσια. Αυτό δεν είναι καθόλου περίεργο: η αναπτυξιακή ψυχολογία μάς διδάσκει ότι τα παιδιά δεν έχουν ανάγκη μόνο από πρότυπα ρόλων του ίδιου φύλου, αλλά και από σχέσεις με σημαντικούς ανθρώπους του αντίθετου φύλου. Από την άλλη, οι άνδρες αναμένεται να φέρουν μια «αρσενική» πινελιά στα

προγράμματα του Κέντρου. Μικτές ομάδες έχουν συχνά την τάση να εφαρμόζουν μια στερεοτυπική κατανομή των καθηκόντων και δραστηριοτήτων. Η επιλογή αυτή είναι κάποιες φορές αποδεκτή από όλους τους συναδέλφους, αν και θα μπορούσε να διευκολύνει τον στόχο της ισότητας των φύλων και τη ρήξη με τους παραδοσιακούς ρόλους. Σε άλλες περιπτώσεις προέκυψαν συγκρούσεις όταν οι άντρες ήρθαν στην ομάδα. Οι γυναίκες συνάδελφοι μπορεί να ενοχλήθηκαν από την «υπερβολικά αρσενική» συμπεριφορά κάποιου άνδρα, ο οποίος, για παράδειγμα, σκαρφάλωσε πολύ ψηλά στα δέντρα μαζί με τα παιδιά, δραστηριότητες που οι γυναίκες θεωρούν «εξαιρετικά επικίνδυνες».

Συμβαίνει όμως το ανδρικό προσωπικό να μην ανταποκρίνεται στην ιδέα που έχουν γυναίκες για το τι είναι «πραγματικός άνδρας». Μπορεί οι άνδρες να μην ενδιαφέρονται για το ποδόσφαιρο, να απεχθάνονται τα εργαλεία, να έχουν «δύο αριστερά χέρια» στις χειρωνακτικές δραστηριότητες ... Με λίγα λόγια, ίσως να μη θέλουν να μεταφέρουν στον χώρο τις «εργασίες που λέγονται ανδρικές». Είμαστε της άποψης ότι δεν είναι απαραίτητο τα αγόρια να έχουν πρότυπα που επιδεικνύουν παραδοσιακή ανδρική συμπεριφορά. Η δική μας πρόθεση είναι, αντίθετα, να συνδυάσουν το θέμα της ισορροπίας των φύλων μεταξύ του προσωπικού του ΕΑΙΕ με μια παιδαγωγική προσέγγιση ευαίσθητη στο φύλο.

Επικοδομητικές πρωτοβουλίες και σχετικοί περιορισμοί

Τα προγράμματα του ΕΚΤ και άλλων χρηματοδοτών, καθώς και οι τοπικές

© VBIK - Caroline Boudry

πρωτοβουλίες, έχουν θέσει σε κίνηση μια μεγάλη σειρά πρωτοβουλιών και μέτρων με σκοπό τη συμμετοχή περισσότερων ανδρών σε αυτόν τον τομέα:

Επαγγελματικός προσανατολισμός. Τα προγράμματα συνεργάζονται με τα σχολεία και τα γραφεία ευρέσεως εργασίας για να ενημερώσουν τους νέους εφήβους σχετικά με τις πιθανές σταδιοδρομίες στον τομέα της πρώτης παιδικής ηλικίας. Συμμετέχουν στην «Ημέρα των αγοριών», μια εθνική πρωτοβουλία που επιτρέπει στους εφήβους να πειραματιστούν για μία ημέρα σε έναν τομέα εργασίας κατά βάση γυναικείο.

Εκπαίδευση και κατάρτιση. Πολλά προγράμματα συνεργάζονται με πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια σχολεία για την παροχή επαγγελματικής κατάρτισης σε αυτό τον τομέα. Αναπτύσσουν έννοιες που επιτρέπουν την εφαρμογή μιας παιδαγωγικής ευαίσθητης στο φύλο και στην αντιμετώπιση των ερωτήσεων των μαθητών και μαθητριών στην τάξη και στο πρόγραμμα. Παρόμοια, τα θέματα ισότητας των φύλων έχουν ενσωματωθεί στα προγράμματα μετασχολικής και διά βίου εκπαίδευσης.

Παιδαγωγική ευαίσθητη στο φύλο. Τα ζητήματα που σχετίζονται με την ανάπτυξη και την ισότητα των φύλων εμπεριέχονται στα προγράμματα σπουδών των ιδρυμάτων φροντίδας των παιδιών που εφαρμόζουν οι κυβερνήσεις των ομόσπονδων κρατών της Γερμανίας. Για τους εκπαιδευτικούς, ωστόσο, τα προγράμματα αυτά αντιπροσωπεύουν αφηρημένους στόχους και προσφέρουν ελάχιστη καθοδήγηση για την πρακτική. Στο πλαίσιο των προγραμμάτων που έχουν στόχο να φέρουν περισσότερους άνδρες στον τομέα της πρώτης παιδικής ηλικίας, διάφορα κέντρα και χρηματοδότες έχουν ξεκινήσει συγκεκριμένες πρωτοβουλίες που επικεντρώνονται σε ποικίλες πτυχές της ευαίσθητης στο φύλο παιδαγωγικής, όπως για, λιγότερο στερεοτυπικά υλικά παιχνιδιού

ή το φύλο στα παιδικά βιβλία. Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται στη δουλειά με τους πατέρες. **Υποστήριξη στους άνδρες που εργάζονται σε ιδρύματα για τα μικρά παιδιά.** Στη Γερμανία έχουν στηθεί πολυάριθμες ομάδες εργασίας και περιφερειακά δίκτυα. Σήμερα υπάρχουν περισσότερες από 25 ομάδες εργασίας αποτελούμενες από άνδρες που εργάζονται στον τομέα της πρώτης παιδικής ηλικίας σε όλη τη Γερμανία, ενώ έχουμε ξεκινήσει ένα δίκτυο σε εθνική κλίμακα. **Υποστήριξη σε μεικτές ομάδες.** Πολλά προγράμματα που χρηματοδοτούνται από το ΕΚΤ προτείνουν ένα πλαίσιο για μεικτές ομάδες. Η εισαγωγή ανδρών σε μια ομάδα όπου υπερτερούν οι γυναίκες δεν είναι πάντα εύκολη. Οι μεικτές ομάδες μπορούν να προσφέρουν την ευκαιρία να πραγματοποιηθεί η ισότητα των φύλων και να αυξηθεί η ποικιλία στην εκπαίδευση των παιδιών, με την προϋπόθεση ότι επιθυμούν να επανεξετάσουν τη στάση τους σε ζητήματα φύλου και στερεοτυπικής συμπεριφοράς. Για να γίνει αυτό, οι ομάδες χρειάζονται χρόνο και υποστήριξη από επαγγελματίες.

Αλλαγές σταδιοδρομίας. Από τότε που άρχισαν οι πρωτοβουλίες του BMFSFJ, το Υπουργείο και τα περιφερειακά προγράμματα έχουν πλημμυρίσει από τηλεφωνικές αιτήσεις: εκατοντάδες είναι οι άνδρες που έχουν ενημερωθεί ότι μπορούν να επιλέξουν μια καριέρα στον τομέα της πρώτης παιδικής ηλικίας. Δυστυχώς, δεν είναι εύκολη η πρόσβαση. Κατά κανόνα, χρειάζεται ένα πιστοποιητικό τριετών σπουδών. Από τη στιγμή που γίνεται όλο και πιο εμφανής η έλλειψη ειδικευμένου εργατικού δυναμικού στα ιδρύματα, έχουν οργανωθεί πολλές «ταχύρρυθμες επιμορφώσεις», οι οποίες όμως προκαλούν την έντονη αντίθεση των επαγγελματιών ενώσεων και συνδικάτων, που φοβούνται υποβάθμιση της ποιότητας. Από την άλλη, δεν μπορούμε να περιμένουμε από ενήλικες, συχνά 30 και 40 ετών,

που θέλουν να αλλάξουν καριέρα να παρακολουθήσουν -χωρίς αποζημίωση- τρία έως πέντε έτη εκπαίδευσης μαζί με κορίτσια (και μερικά αγόρια) 16-18 ετών. Τα προσεχιά έτη θα είναι, επομένως, απαραίτητο να αναπτυχθούν ρεαλιστικές προτάσεις για την πιστοποίηση όσων (ανδρών και γυναικών) επιθυμούν αλλαγή σταδιοδρομίας, χωρίς αυτό να λειτουργήσει εις βάρος της ποιότητας των υπηρεσιών.

Δημόσιες σχέσεις. Πολλά προγράμματα δεν ήταν παρά δημόσιες εκστρατείες για την πρόσληψη περισσότερων ανδρών στον τομέα: ραδιοφωνικά μηνύματα, αφίσες, φυλλάδια, διαφημιστικά βίντεο και μηνύματα στο YouTube. Μερικές από αυτές τις εκστρατείες προκάλεσαν μεγάλο ενδιαφέρον στο κοινό. Πολλά από τα προγράμματα του ΕΚΤ διαθέτουν δική τους ιστοσελίδα και λογαριασμό στο Facebook και στα foras στο Διαδίκτυο. Θα μπορούσαμε να αναφέρουμε και άλλες δραστηριότητες, αλλά παρά αυτές τις πρωτοβουλίες, δύο ερωτήματα παραμένουν ασαφή:

Ποιος είναι ο σκοπός όλων αυτών των προγραμμάτων; Η μεγαλύτερη συμμετοχή των ανδρών θα οδηγήσει στην ισότητα των φύλων, όπως θέλουν το Υπουργείο και οι εμπειρογνώμονες του τομέα; Ή, αντίθετα με τις προθέσεις του προγράμματος, θα οδηγήσει σε μια «επιστροφή στα παλιά» όσον αφορά τις σχέσεις των δύο φύλων, επαναφέροντας τον διάλογο περί των φύλων στις λεγόμενες «φυσικές διαφορές» και επιβάλλοντας πιο στερεοτυπικές συμπεριφορές ανδρών και γυναικών, αγοριών και κοριτσιών; Τι θα συμβεί όταν το πάθος έχει περάσει και τα χρήματα των προγραμμάτων έχουν εξαντληθεί; Η αλλαγή νοοτροπίας σχετικά με τους ρόλους ανδρών και γυναικών στον τομέα της προσχολικής εκπαίδευσης είναι ένας μακροπρόθεσμος στόχος που δεν μπορεί να επιτευχθεί σε τρία ή τέσσερα χρόνια. Τι θα κάνουν η κυβέρνηση, οι χρηματοδότες και τα ιδρύματα πρώτης παιδικής ηλικίας για την εδραίωση μιας καλύτερης ισορροπίας μεταξύ των δύο φύλων στον σχεδιασμό των προσλήψεων, στις στρατηγικές έννοιες και στην καθημερινή ρουτίνα;

1 Περιλαμβάνονται ασκούμενοι και εθελοντές. Ο αριθμός των ειδικευμένων εργαζομένων είναι λιγότερο σημαντικός.

2 tandem: ποδήλατο με δύο αναβάτες (Σ.τ.Μ.).

Βιβλιογραφία

Cremers, M., Krael, J., Calmbach, M. (2010). *Male Educators in Kitas* (Early Childhood Education and Care Facilities). Heidelberg/Berlin: BMFSF.

Koordinationsstelle Männer in Kitas (Hg.) (2012). *Männer in Kitas. Eine Anthologie*. Opladen: Barbara Budrich.

Ο Tim Rohrmann εργάζεται στο Γραφείο Συντονισμού των ανδρών στο ΑΕΡΕ, Ανώτερη Καθολική Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Βερολίνο, Γερμανία rohrmann@koordination-maennerinkitas.de

Ισότητα των φύλων: η είσοδος των ανδρών στα νηπιαγωγεία

Leif Askland

Σύντομη παρουσίαση κάποιων εμπειριών και προβληματισμών από τις συζητήσεις στη Νορβηγία σήμερα.

Εδώ και είκοσι χρόνια οι νορβηγικές αρχές διεξάγουν εκστρατείες για την είσοδο ανδρών στα νηπιαγωγεία.¹ Στόχος ήταν η παρουσία των δύο φύλων στην εκπαίδευση και η ενδυνάμωση της ισότητας των φύλων. Στο άρθρο αυτό θα περιγράψω κάποιες πρωτοβουλίες για την πρόσληψη ανδρών σε νηπιαγωγεία και θα σχολιάσω τα αποτελέσματα που αυτές οι δράσεις έχουν αποδώσει στη συνειδητοποίηση της ισότητας των φύλων μέσα στα νηπιαγωγεία.

Τα σχέδια δράσης

Οι νορβηγικές αρχές έχουν παρουσιάσει τα λεγόμενα σχέδια δράσης για την πρόσληψη -και την παραμονή- ανδρών στα νηπιαγωγεία από το 1995. Δεδομένου ότι στη Νορβηγία αυτά τα εκπαιδευτικά ιδρύματα στελεχώνονται κυρίως από βοηθούς εκπαιδευτικούς (αναλογία 2/1 με πτυχιούχους εκπαιδευτικούς), οι ενέργειες αυτές είχαν στόχο να προσληφθούν άνδρες βοηθοί, όπως και φοιτητές των σχολών νηπιαγωγών. Από την έναρξη του πρώτου σχεδίου το 1995, ο αριθμός των ανδρών έχει αυξηθεί σημαντικά. Το ποσοστό τους, ωστόσο, παραμένει περίπου το ίδιο, λόγω της τεράστιας αύξησης του αριθμού των νηπιαγωγείων, τα οποία έπρεπε να προσλάβουν συμπληρωματικό προσωπικό. Το 1995 απασχολήθηκαν σε νηπιαγωγεία περίπου 800 άνδρες. Το 2010 οι άνδρες που εργάζονται στην εκπαίδευση και τη φροντίδα των παιδιών είναι περίπου 6.200 (8,3%). Αυτός ο αριθμός συνεχίζει να αυξάνεται από χρόνο σε χρόνο.²

Τα σχέδια δράσης αφορούν όλα τα επίπεδα και όλους τους τομείς αυτού του πεδίου, συμπεριλαμβανομένων του Υπουργείου Γνώσης,³ των δεκαεννέα νορβηγικών

επιτροπών, των πανεπιστημιακών κολεγίων και της πλειονότητας των δήμων και των νηπιαγωγείων. Έχει πραγματοποιηθεί μια σειρά από πρωτοβουλίες, όπως η θέσπιση δικαιώματος προτεραιότητας στις σπουδές και/ή στην εργασία όσων ανδρών έχουν τα ίδια προσόντα με τους άλλους υποψηφίους, και έχουν δημιουργηθεί σχετικές διαφημίσεις, ταινίες και εκθέσεις. Τα πανεπιστήμια και τα άλλα ιδρύματα έχουν κληθεί να κάνουν έρευνες σχετικά με τον ρόλο και την επιρροή του φύλου στην εργασία με αγόρια και κορίτσια στα νηπιαγωγεία.

Επιπλέον, στα νηπιαγωγεία, στους δήμους και στα πανεπιστήμια που έχουν πραγματοποιήσει εξαιρετικό έργο πάνω σε θέματα ισότητας των φύλων απονέμεται ετήσιο βραβείο. Εκτός από τα παραδείγματα που αναφέραμε, πολλά σχέδια δράσης επαναλήφθηκαν αρκετές φορές, διεκρινόντας το πεδίο τους ώστε να συμπεριλάβουν την είσοδο των ανδρών στο δημοτικό σχολείο και στα επόμενα επίπεδα εκπαίδευσης. Τα θέματα σχετικά με τους άνδρες και το φύλο στα νηπιαγωγεία έχουν ενσωματωθεί στο τελευταίο σχέδιο δράσης που ονομάζεται «Ισότητα των Φύλων 2014», το οποίο ξεκίνησε τον Νοέμβριο του 2011.

Δίκτυα

Μία από τις κύριες δραστηριότητες της έντονης προσπάθειας για την ένταξη των ανδρών ήταν η δημιουργία και λειτουργία δικτύων, με στόχο την αύξηση της παρουσίας των ανδρών στον τομέα της προσχολικής αγωγής. Τα δίκτυα αυτά λειτουργούν σε διάφορα επίπεδα και με διάφορες μορφές. Το δίκτυο στο διαδίκτυο που χρηματοδοτείται από το Υπουργείο (www.mennibarnehagen).

no/) υπάρχει από την αρχή του κινήματος το 1995 και σήμερα το διαχειρίζεται το πανεπιστημιακό κολλέγιο Queen Maud. Αυτή η ιστοσελίδα παρέχει συνδέσεις μέσω των οποίων δίνεται πρόσβαση σε βασικούς πόρους και σε επαφές με ανθρώπους που δραστηριοποιούνται σε αυτόν τον τομέα. Σε μερικές πόλεις και κωμοπόλεις, η δημιουργία και η διάθεση πόρων υπήρξαν ιδιαίτερα γόνιμες. Τα τοπικά δίκτυα θεωρούνται θεμελιώδη για να εξασφαλιστεί η συνεχής συμμετοχή των ανδρών στα νηπιαγωγεία. Πολλά από αυτά οργανώνουν σεμινάρια, συνέδρια, μαθήματα, εκδρομές και κοινωνικές εκδηλώσεις και φαίνεται ότι αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τους άνδρες που εργάζονται μόνοι σε νηπιαγωγεία.

Νηπιαγωγεία στην υπαίθρο και στη φύση

Σε σύγκριση με τις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, στη Νορβηγία εμφανίστηκαν πολλές μονάδες φροντίδας των παιδιών βασισμένες στην υπαίθρια αγωγή, τα οποία ονομάζονται και «νηπιαγωγεία στη φύση». Αυτός ο τύπος φαίνεται να προσελκύει πολύ περισσότερους άνδρες από ό,τι τα παραδοσιακά νηπιαγωγεία. Δεν είναι ασυνήθιστο το προσωπικό των ιδρυμάτων αυτών να περιλαμβάνει έναν αριθμό ανδρών πάνω από 30%. Αυτό σημαίνει ότι το περιεχόμενο μπορεί να παίξει σημαντικό ρόλο στο θέμα της συμμετοχής των ανδρών. Η εμπειρία μου από τα μαθήματα σε υποψήφιους άνδρες Βοηθούς μου δίνει την εντύπωση ότι τα νηπιαγωγεία που προβάλλουν έντονα τον προσανατολισμό τους στο περιεχόμενο της εκπαίδευσης προσελκύουν περισσότερους άνδρες από τα άλλα. Εκτός από τον καθαρό αέρα και τη φύση, άλλοι τομείς που προσελκύουν το ενδιαφέρον των ανδρών

είναι η μουσική, τα ψηφιακά εργαλεία, η φωτογραφία, οι τέχνες, η λογοτεχνία, το περιβάλλον και η φυσική αγωγή.

Η «μίζερη» προσέγγιση

Οι πρωτοβουλίες που σκοπεύουν στην πρόσληψη περισσότερου ανδρικού προσωπικού προέκυψαν εν μέρει από τις ανησυχίες που προκαλεί η κοινωνική κατάσταση των ανδρών και των αγοριών στην Ευρώπη, οι οποίοι παρουσιάζουν προβλήματα, όπως η βία και καταστροφική συμπεριφορά, ο μεγάλος αριθμός τους στην ειδική εκπαίδευση, στις φυλακές κτλ.⁴ Η απουσία των προτύπων ανδρικών ρόλων στην παιδική ηλικία είναι ένας από τους λόγους για τους οποίους τα αγόρια αναζητούν φανταστικά πρότυπα που τους διεγείρουν μια καταστροφική αρρενωπότητα. Αν και δεν μπορούμε να αρνηθούμε αυτή την πραγματικότητα (παρόλο που ο αριθμός των κοριτσιών σε αυτές τις περιθωριακές ομάδες παρουσιάζει δυστυχώς ραγδαία αύξηση), η προσφυγή σε τέτοια επιχειρήματα ως βασικό κίνητρο για την ανδρική συμμετοχή μπορεί να είναι μια κάκιστη προσέγγιση. Παρά το ότι είναι απαραίτητο η πρόληψη και η εξουδετέρωση αρνητικών περιβαλλόντων, άλλο τόσο σημαντικό είναι η προβολή των θετικών πλευρών της συμμετοχής στην εκπαίδευση της πρώτης παιδικής ηλικίας. Η κοινή λογική, που λέει ότι τα νηπιαγωγεία θα πρέπει να αντικατοπτρίζουν την κοινωνική ποικιλομορφία, είτε πρόκειται για το φύλο είτε για την εθνικότητα είτε για την κοινωνική τάξη, μπορεί να προσελκύσει τους άνδρες, αποφεύγοντας ταυτόχρονα επιβλαβείς σιγματισμούς.

Η προσέγγιση της ελευθερίας

Στη Νορβηγία το πρόγραμμα που εφαρμόζεται στα νηπιαγωγεία προσφέρει πλήρη ελευθερία κινήσεων. Σε κάποιον βαθμό, αυτή η ελευθερία έχει χρησιμοποιηθεί και στη διαφήμιση των νηπιαγωγείων στους άνδρες. Οι πρώτες ταινίες για να αντιμετωπιστεί η ανάγκη ένταξής τους σε αυτά έχουν χρησιμοποιήσει αυτή την προοπτική με πολύ ακραίο τρόπο.⁵ «Εδώ μπορούμε να κάνουμε ό,τι πραγματικά μάς αρέσει και να πληρωνόμαστε γι' αυτό!», πρόβαλλε μια ταινία. Παρά το ότι η οπτική αυτή είναι πάντα παρούσα, τώρα είναι πιο διακριτική και έμμεση.

Δράσεις στον τομέα της κατάρτισης εκπαιδευτικών προσχολικής ηλικίας

Κάποια πανεπιστήμια στρέφουν τις εκστρατείες προσέλκυσης φοιτητών σε υποεκπροσωπούμενες ομάδες, όπως είναι οι άνδρες και τα αγόρια με διαφορετική πολιτισμική προέλευση. Από τότε που στα σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης δόθηκε η άδεια να δημιουργούν τα ίδια το προφίλ των προγραμμάτων τους, ο αριθμός των υποψήφιων ανδρών στον τομέα της προσχολικής αγωγής έχει αυξηθεί. Τα πιο περιζήτητα χαρακτηριστικά ήταν ύπαιθρος/ φύση και μουσική/χορός/θέατρο. Το

ποσοστό εγκατάλειψης του σχολείου ήταν ελαφρώς υψηλότερο στους φοιτητές από όσο στις φοιτήτριες. Για να λυθεί αυτό το πρόβλημα, έχουν αναληφθεί πολλές πρωτοβουλίες προκειμένου να ενθαρρυνθούν και να οργανωθούν δίκτυα που προορίζονται για άνδρες φοιτητές, να διασφαλιστεί ότι παρακολουθούνται από άνδρες καθηγητές κατά την πρακτική εξάσκηση τους στη διδασκαλία κτλ.

Οι φοιτητές, ωστόσο, δεν φαίνεται να δείχνουν μεγάλη εμπιστοσύνη σε αυτές τις προσπάθειες.⁶ Αυτό το ενδιαφέρον για το φύλο φαίνεται να τους προκαλεί αμηχανία μάλλον, παρά να τους ενθαρρύνει. Εξηγούν ότι, αν και οι απόψεις περί των φύλων είναι σίγουρα σημαντικές, θα πρέπει να αποφύγεται η μεμονωμένη εφαρμογή τους και θα ήταν καλύτερα να συμπεριληφθούν στα προγράμματα.

Όσον αφορά το ερώτημα για πόσο καιρό οι εκπαιδευτικοί της προσχολικής ηλικίας θα αντέξουν να εκτελούν το επάγγελμά τους, ο Sataøen (2008)⁷ ερεύνησε το 97% των ανδρών που αποφοίτησαν από το κολλέγιό του σε διάστημα πάνω από 20 χρόνια και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι περίπου το 70% από αυτούς εργάζεται σήμερα σε νηπιαγωγεία ή δημοτικά σχολεία.

Η εκπαίδευση των βοηθών εκπαιδευτικών Το Πανεπιστήμιο του Όσλο έχει προσφέρει μια πλήρη σειρά μαθημάτων αποκλειστικά για άνδρες βοηθούς εκπαιδευτικούς. Αυτή η ομάδα αποτελεί μια

ιδιαιτέρα ενδιαφέρουσα επιδίωξη συμμετοχής φοιτητών σε μια σειρά μαθημάτων “στην πράξη” για εκπαιδευτικούς της προσχολικής ηλικίας. Ο αριθμός των ατόμων που εγκαταλείπουν το επάγγελμα είναι πολύ περιορισμένος σε αυτές τις ομάδες και οι συμμετέχοντες ακολουθούν μια πιο μακρόχρονη καριέρα ως εκπαιδευτικοί της προσχολικής ηλικίας.

Συμμετοχή των ανδρών και ισότητα των φύλων

Η ισότητα των φύλων είναι μία από τις θεμελιώδεις αξίες της νορβηγικής νομοθεσίας για τα νηπιαγωγεία. Όμως, η αύξηση του αριθμού των ανδρών σε αυτά τα εκπαιδευτικά ιδρύματα αρκεί από μόνη της για την προώθηση της ισότητας των φύλων; Οι άνδρες που αρχίζουν να εργάζονται σε νηπιαγωγεία έχουν επιλέξει οι ίδιοι να μην είναι παραδοσιακοί, μπορούμε όμως να πούμε το ίδιο όταν πρόκειται για στάσεις

και για την έμφυλη πρακτική; Σήμερα αυτό είναι ένα ευαίσθητο θέμα συζήτησης στη Νορβηγία. Οι ερευνητριες αμφισβητούν τα μέσα που χρησιμοποιούνται για την εισαγωγή ανδρών στα νηπιαγωγεία (Østrem, 2009)⁸, αναφέροντας μελέτες σύμφωνα με τις οποίες η ισότητα των φύλων είναι δευτερεύον θέμα στα περισσότερα νηπιαγωγεία. Στην πραγματικότητα, η ισότητα των φύλων ως έννοια έχει λίγο πολύ αντικατασταθεί από την έννοια της καθολικής ισότητας. Κατά κάποιο τρόπο, μπορεί να διαισθανθεί κανείς την εμφάνιση μιας τάσης που δίνει έμφαση στην ισότητα και την ισότητα των φύλων, αλλά άσχετα με το θέμα της συμμετοχής των ανδρών. Ο τρόπος με τον οποίο θα εξελιχθεί αυτή η συζήτηση είναι πολύ πιθανό ότι θα επηρεάσει τις μελλοντικές ενέργειες για την προώθηση της συμμετοχής των ανδρών σε θέσεις εργασίας που συνεπάγονται επαφή με τα παιδιά.

1 Ιδρύματα που δέχονται παιδιά από 1 έως 6 ετών.
2 <http://www.ssb.no/emner/04/02/10/barnehager/tab-2011-06-15-06.html>

3 Ο όρος ‘Γνώσης’ θέτει μια άλλη οπτική σε σχέση με τον ‘Παιδείας’.

4 “The Economist” 28.9.96-4.10.96: εισήχθη στις νορβηγικές συζητήσεις από τον ψυχολόγο Magne Raundalen.

5 “Barnehagen en arbeidsplass for menn”:
“Νηπιαγωγεία - ένας χώρος εργασίας για άνδρες” - βίντεο του 1996, παραγωγή του Υπουργείου Νηπιακής Ηλικίας και Οικογένειας.

6 Slåtten, Mette Vaagan, Nina Rossholt & Olav Kasin (2010). *Rekruttering av menn til førskolelærerutdanning og arbeid i barnehage*, Rapport, Høgskolen I Oslo.

7 Sataøen, Svein Ole. (2008). *Mannlege førskulelærarar gjennom fire tiår 1977-2007*, Rapport, Høgskolen i Sogn og Fjordane.

8 Alle teller mer: en evaluering av hvordan Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver blir innført, brukt og erfart / Solveig Østrem... [et al.].

Ο Leif Askland είναι καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Όσλο και στο Akershus.
leif.askland@hioa.no

Τι προσφέρουν οι άνδρες στις υπηρεσίες για παιδιά προσχολικής ηλικίας;

Helena Burić

Η Helena Burić συλλέγει αφηγήσεις εκπαιδευτικών που εργάζονται σε νηπιαγωγεία του Ζάγκρεμπ της Κροατίας.

Στα νηπιαγωγεία της Κροατίας (για παιδιά ηλικίας 1 έως 6 ετών) υπηρετεί ένας πολύ μικρός αριθμός ανδρών. Σύμφωνα με τις στατιστικές του Υπουργείου Επιστημών, Παιδείας και Αθλητισμού, μόνο το 5% των ατόμων που εργάζονται στα νηπιαγωγεία ως νηπιαγωγοί, παιδαγωγοί, θεραπευτές και διευθυντές είναι άνδρες. Αυτή η ανισορροπία μεταξύ των φύλων θεωρείται πρόβλημα και θέτει το ερώτημα γιατί δεν υπάρχουν περισσότεροι άνδρες; Συνάντησα μερικούς νηπιαγωγούς στο Ζάγκρεμπ για να καταλάβω τι σημαίνει αυτή η εργασία γι' αυτούς και τι νομίζουν ότι προσφέρουν σε αυτές τις υπηρεσίες.

«Θείοι και μανιτάρια»

Ο Nenad Gospodnetić-Frojla εργάζεται στο νηπιαγωγείο της Savica, νοτιοανατολικά του Ζάγκρεμπ. Δεν θεωρεί ότι είναι απλώς ένας άνδρας νηπιαγωγός. Γι' αυτόν είναι εξίσου σημαντικό ότι είναι ποιητής και συνθέτης, όσο και ιδρυτής του «Θείοι και μανιτάρια», μιας ομάδας μουσικού θεάτρου. Μιλά με ενθουσιασμό για τις παραστάσεις της παιδικής θεατρικής ομάδας του.

«Αυτή η μέρα ήταν καταπληκτική! Ήμουν έτοιμος να παίξω έναν ιερέα που επρόκειτο να παντρεύει ένα ζευγάρι παιδιών, όταν λιποθύμησα και βρέθηκα στη μονάδα εντατικής θεραπείας του 'νοσοκομείου', στην απέναντι πλευρά της αίθουσας. Εκεί γιατροί

και νοσοκόμες με έστησαν πάλι στα πόδια μου, ενώ στην άλλη πλευρά του νηπιαγωγείου ο γάμος συνεχιζόταν. Ένα κοριτσάκι, η Brigita, ήταν τόσο περήφανο και χαρούμενο, τυλιγμένο σε ένα νυφικό από κουρτίνες και κρατώντας μια ανθοδέσμη. Η ξαφνική απουσία μου από τη σκηνή είχε θέσει σε κίνδυνο τον γάμο και τη μουσική παράσταση. Ευτυχώς για όλους, το νοσοκομείο συνέφερε γρήγορα τον ιερέα, επιτρέποντάς του να επανέλθει στα καθήκοντά του, ώστε να εμπυκώσει, με την κιθάρα του, τη γιορτή του γάμου. Τα τραγούδια αντήχησαν στην αίθουσα και σε όλο το νηπιαγωγείο... Αυτή ήταν η σημερινή δραστηριότητά μου».

Και αύριο; Ο Nenad λέει: «Αύριο θα παίξω έναν πυροσβέστη, έναν αστυνομικό, έναν κλόουν, μπορεί και έναν μίμο; Και μετά θα είμαι σύννεφο, σαπουνόφουσκα, ένα κουτί γεμάτο ήχους, ένα κεφαλαίο ή πεζό γράμμα, μια φανταστική λέξη, ένα νέο τραγούδι; Ο μεσήλικας που βλέπετε μπορεί να κάνει ό, τι του έρθει, όπως ακριβώς τα παιδιά».

Εντυπωσιασμένοι από τη γοητεία του Nenad, κατευθυνθήκαμε προς το ανατολικό τμήμα του Ζάγκρεμπ, για να συναντήσουμε τον Duško Ilijević, εκπαιδευτικό στο νηπιαγωγείο «Medo Brundo». Σκιαγραφώντας τα εργασιακά στερεότυπα που ήταν διαδεδομένα σε κορίτσια και αγόρια, βαθιά ριζωμένα στα

Η φωτογραφία είναι από τον δημοτικό παιδικό σταθμό "Medo Brundo" του Ζάγκρεμπ.

επαγγέλματα, ο Duško λέει:

«Θυμάμαι τις πρώτες μέρες που ήρθα στο νηπιαγωγείο -ήταν δύσκολο για τα παιδιά. Στην αρχή δεν ήξεραν πώς να με φωνάζουν (μερικά σήμερα με φώναξαν 'νταντά', ένα όνομα που προορίζεται για τις γυναίκες συναδέλφους μου- αυτό συμβαίνει, για παράδειγμα, όταν τα παιδιά έχουν κάποια 'ζωντανή συζήτηση' και αυτό ενισχύει τη γνώμη μου). Αλλά σήμερα τα παιδιά δεν εκπλήσσονται πλέον που μπορώ κι εγώ να πω μια ιστορία, να τραγουδήσω και να χορέψω μαζί τους, να τα παρηγορήσω ή να είμαι ένα ασφαλές καταφύγιο -όλα τα πράγματα που κάποτε ήταν προνόμιο των γυναικών συναδέλφων μου. Όμως με βλέπουν να κάνω και πράγματα που παραδοσιακά θεωρούνται ανδρικά, όπως να διορθώσω ένα σπασμένο παιχνίδι ή ντουλάπι. Κατά τη γνώμη μου, δεν πρέπει ποτέ να γίνεται σύγκριση ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες δασκάλους. Η προσωπική μου προσέγγιση των παιδιών δεν είναι ποτέ ίδια με των γυναικών συναδέλφων μου και το αντίστροφο. Όχι επειδή για τα παιδιά είμαστε 'θείοι' και 'θείες', αλλά απλώς και μόνο επειδή

είμαστε διαφορετικοί άνθρωποι. Την ίδια στιγμή, ωστόσο, το ότι είμαστε διαφορετικού φύλου δεν μπορεί παρά να είναι πλεονέκτημα για την κοινή μας υπόθεση: τη φροντίδα και την εκπαίδευση των παιδιών».

Η καλύτερη δουλειά του κόσμου

Κατευθυνόμαστε τώρα προς το νηπιαγωγείο Kolibri για να μιλήσουμε με τον Igor, ο οποίος μας είπε:

«Πριν από μερικά χρόνια, ένα παιδί της ομάδας μου, ο 'μεγάλος φιλαράκος μου, Luka, έκανε ένα πολύ σοβαρό σχόλιο: 'Λοιπόν, Igor, νομίζω πως ήρθε η ώρα να βρεις μια σωστή δουλειά, περνάς όλο τον καιρό σου εδώ παίζοντας'. Σκέφτηκα: 'Αν μπορούσαν οι άνθρωποι να καταλάβουν την πραγματική σημασία αυτής της δουλειάς και η κοινωνία μπορούσε να την υποστηρίξει, θα ήταν η καλύτερη δουλειά στον κόσμο!'. Αυτό το επάγγελμα με προσέλκυσε γιατί μου επέτρεψε να εργάζομαι ως ενήλικας σε καθημερινή επαφή με τα παιδιά, τα οποία δεν έχουν συναίσθηση, είναι αφοσιωμένα στην παρούσα στιγμή και στα παιχνίδια τους. Αυτό είναι ένα από τα πράγματα που μπορούν να μας διδάξουν».

Ο Damir Kučan, εκπαιδευτικός στο νηπιαγωγείο «Vedri danj», συμφωνεί με τον Igor: «Αξίζει να δουλεύεις με παιδιά, γιατί είναι φυσικά, αυθόρμητα και ειλικρινή. Λένε αυτό που σκέφτονται, ξέρουν τι θέλουν. Εμείς οι ενήλικες είμαστε εδώ για να τα βοηθήσουμε και να τα ενθαρρύνουμε, δίνοντάς τους με αυτόν τον τρόπο τις βάσεις για τη μελλοντική τους ζωή. Δεν μου αρέσει να ακούω σχόλια όπως: «βρίσκονται εκεί μόνο για να φροντίζουν να είναι τα παιδιά ασφαλή». Ασφαλώς είμαστε εκεί για να τα παρακολουθούμε και να τα κρατάμε στεγνά, καθαρά και ξεκούραστα, αλλά όχι μόνο γι' αυτό. Δουλειά μας είναι να αναπτυχθούν κοινωνικά, να προσαρμοστούν στο νέο τους περιβάλλον, να κάνουν νέους φίλους, να μάθουν να επικοινωνούν και να επιλύουν τις διαφορές τους με ειρηνικό τρόπο, να

διευρύνουν και να εμπλουτίζουν το λεξιλόγιό τους με λέξεις και ιστορίες που συναντούν στα αναγνώσματά τους, στις μαριονέτες τους κτλ. Ως άνδρας εκπαιδευτικός μαθαίνω στα παιδιά πώς να γίνουν ενήλικες που θα ξέρουν να εκτιμούν, να χρησιμοποιούν και να αγαπούν σε όλη τη ζωή τους αυτά που έχουν μάθει στο νηπιαγωγείο».

Από το ανατολικό τμήμα του Ζάγκρεμπ μετακινούμαστε δυτικά, προς το νηπιαγωγείο Malešnica, όπου συναντάμε τον Muhamed Konačević, ο οποίος μοιράζεται μαζί μας όλες τις μυστικές τεχνικές του:

«Το μυστικό για να είναι κανείς καλός επαγγελματίας στον χώρο της προσχολικής ηλικίας είναι να σκέφτεται σαν παιδί, να πει στη θέση του παιδιού. Τα παιδιά με αποδέχονται στα παιχνίδια τους πραγματικά ως σύντροφο με πλήρη δικαιώματα, όχι ως κάποιον που κάνει τη δουλειά του. Εδώ αυτό το επάγγελμα δεν είναι συνηθισμένο για άνδρες: οι περισσότεροι άνθρωποι το θεωρούν αποκλειστικά γυναικείο. Στην πραγματικότητα, είναι ερεθιστικό από πολλές απόψεις: είναι μια δημιουργική εργασία, ανθρώπινη και πολύ υπεύθυνη, και δεν βλέπω κανένα λόγο να περιορίζεται στις γυναίκες».

Τραγούδια του Bob Dylan, αντί για παραδοσιακά νανουρίσματα

«Είναι πραγματικά σημαντικό να δοθεί τέλος στην αποκλειστικότητα του ενός φύλου σε κάποια επαγγέλματα. Στην εκπαίδευση αυτό σημαίνει πολύ περισσότερο από την εφαρμογή της ισότητας των φύλων. Είναι η απόδειξη ότι συμβάλλουμε στη γέννηση του νέου ανθρώπου, απελευθερωμένου από τους περιορισμούς του machismo», εξηγεί ο Josip Šimić, εκπαιδευτικός στο νηπιαγωγείο «Medveščak» και συνεχίζει: «Εγώ δεν είμαι από εκείνους που επιβάλλουν πειθαρχία σε έναν χώρο όπου τα παιδιά απλώς περιμένουν τους γονείς τους. Είμαι ένας από τους κύριους δημιουργούς της καθημερινότητάς τους. Γεννήθηκα σε μια μεγάλη οικογένεια με έντεκα παιδιά και ήμουν

πάντα αυτός που φρόντιζε τα αδέρφια του. Δεν μπορώ να φανταστώ τη ζωή μου χωρίς παιδιά, χωρίς 'πανδαιμόνιο' γύρω μου. Πριν πάνε τα παιδιά για τον υπνάκο τους, τους τραγουδώ μπαλάντες τους Bob Dylan, αντί για τα παραδοσιακά νανουρίσματα. Με τα αγόρια παίζω ποδόσφαιρο και αφήνω τα κορίτσια να προβληματίζονται ποια είναι η πιο αγαπημένη μου... Οι πιο δύσκολες στιγμές μου είναι όταν αποχαιρετώ τους 'αποφοίτους' του νηπιαγωγείου μου που φεύγουν για το δημοτικό. Οι καλύτερες είναι όταν με αναγνωρίζουν ενήλικες που μεγάλωσαν στο νηπιαγωγείο μου και με θυμούνται ως ένα καλό φίλο».

Προσφορά αγάπης άνευ όρων

Η τελευταία συνάντησή μας είναι με τον Mario Bulletin, εκπαιδευτικό σε σχολείο τύπου Waldorf και θεραπευτή ευρυθμικής κίνησης: «Στο σχολείο μου άρεσαν τα μαθήματα που είχαν να κάνουν με τους ανθρώπους, την κοινωνία και τις τέχνες. Είχα την αίσθηση ότι το σχολείο ήταν πολύ επικεντρωμένο σε αφηρημένες έννοιες και απομνημόνευση γεγονότων και αριθμών, ότι παραμελούσε τα αισθήματα και τα συναισθήματα των παιδιών. Αφού πήρα το πτυχίο του νηπιαγωγού σε κανονικό σχολείο, συνέχισα τις σπουδές μου, μέσω ενός εκπαιδευτικού προγράμματος, στη διδασκαλία σε σχολείο τύπου Waldorf. Εκεί ήταν που απέκτησα μια βαθύτερη κατανόηση της πολυπλοκότητας των ατόμων και της ανθρώπινης ανάπτυξης. Με βοήθησε πολύ στην καθημερινή πράξη με τα παιδιά. Να βοηθάς τα παιδιά να μάθουν είναι μια δημιουργική και ενδιαφέρουσα δραστηριότητα που συνεπάγεται μεγάλη ευθύνη. Από την εμπειρία μου κατάλαβα ότι τα παιδιά αναζητούν κατανόηση, προστασία και υποστήριξη από εμάς, αλλά πάνω απ' όλα αναζητούν την άνευ όρων αγάπη μέσα από την υποστήριξη που τους προσφέρουμε για να τα βοηθήσουμε να γίνουν ανεξάρτητοι άνθρωποι».

Εδώ τελειώνει το ταξίδι μας σε κάποια νηπιαγωγεία του Ζάγκρεμπ. Υπάρχει άραγε κάποιος σοβαρός λόγος που τον 21ο αιώνα οι άνδρες απουσιάζουν ή εκπροσωπούνται ελάχιστα στα κρίσιμα χρόνια της προσχολικής εκπαίδευσης των παιδιών, όταν όλες οι μελέτες δείχνουν τη σημασία των προτύπων ανδρικών ρόλων στα νηπιαγωγεία; Οι ιστορίες που έχουμε ακούσει από άνδρες που εργάζονται σε νηπιαγωγεία δείχνουν ότι η Κροατία μπορεί και πρέπει να αντλήσει διδάγματα από τις πρωτοβουλίες που λαμβάνονται σε χώρες, όπως η Σουηδία και η Δανία, για την αποκατάσταση της ισορροπίας μεταξύ των φύλων.

Η φωτογραφία είναι από τον δημοτικό παιδικό σταθμό "Malešnica" του Ζάγκρεμπ.

Η Helena Burić είναι συντονίστρια των προσχολικών προγραμμάτων του ISSA, Κροατία.
helena@korakpokorak.hr

«Οι άνδρες πρέπει να είναι προσεκτικοί»

Jan Peeters

Συναισθήματα και χειρονομίες στις εκπαιδευτικές υπηρεσίες για την προσχολική ηλικία.

Η σεξουαλική κακοποίηση απομακρύνει τους άνδρες από τα επαγγέλματα της προσχολικής ηλικίας

Στα τέλη του 2010 μάς συντάραξε μια τρομακτική υπόθεση σεξουαλικής κακοποίησης από τον Robert M. σε έναν παιδικό σταθμό του Άμστερνταμ. Ο Τύπος άρπαξε την ευκαιρία να θέσει υπό αμφισβήτηση τον ρόλο των ανδρών που ασχολούνται με παιδιά στις εκπαιδευτικές υπηρεσίες για παιδιά προσχολικής ηλικίας. Είναι πραγματικά απαραίτητοι οι άνδρες στη φροντίδα των παιδιών ή μήπως αποτελούν κίνδυνο για την ασφάλειά τους; Συμμετέχοντας σε δράσεις και μελέτες σχετικά με τον ρόλο των ανδρών στη φροντίδα των μικρών παιδιών, θίχτηκα προσωπικά από αυτή την ιστορία κακοποίησης, καθώς και την αναταραχή που προκάλεσε μέσω του Τύπου. Μετά τη δημοσίευση αρκετών άρθρων, έλαβα πολλά e-mails από άνδρες με τους οποίους συνεργάζομαι από το 2011. Σε αυτά τα μηνύματα μού περιέγραφαν πώς για πρώτη φορά ύστερα από χρόνια έγιναν αντικείμενο αρνητικών αντιδράσεων από γονείς και φίλους. Η επαγγελματική τους ταυτότητα τέθηκε υπό αμφισβήτηση: η φροντίδα των παιδιών δεν είναι δραστηριότητα για άνδρες. Για πολλούς άνδρες που εργάζονται στη φροντίδα των παιδιών και, γενικότερα, στην εκπαίδευση, οι καιροί ήταν δύσκολοι. Στο μεταξύ, το ενδιαφέρον του Τύπου ατόνησε και η Φλάνδρα δεν φαινόταν να αντιδρά υστερικά σε αυτά τα φρικτά εγκλήματα. Οι αρχές και οι γονείς τήρησαν γενικά θετική στάση έναντι των ανδρών που εργάζονται με παιδιά.

Στις αγγλοσαξονικές χώρες η κατάσταση είναι πιο σοβαρή. Κάθε περίπτωση παιδοφιλίας που αφορά εκπαιδευτικές υπηρεσίες για την προσχολική ηλικία ξεσηκώνει στον σκανδαλοθηρικό Τύπο τεράστια αντίδραση σε σχέση με την παρουσία ανδρών στην εκπαίδευση. Έτσι, ύστερα από ένα επεισόδιο παιδοφιλίας στο Λονδίνο τον περασμένο Ιούνιο, η *Daily Mail* έγραψε ότι δεν πρέπει να επιτρέπεται σε άνδρες που εργάζονται στον τομέα αυτό να πλένουν τα παιδιά. Στη

Νέα Ζηλανδία ο αριθμός των εργαζόμενων ανδρών μειώθηκε από 2% σε 1% ύστερα από μια υπόθεση σεξουαλικής κακοποίησης που συνέβη στη δεκαετία του 1990 και την ευρεία δημοσιότητα που έλαβε από τον σκανδαλοθηρικό Τύπο. Προφανώς παραμένει το πρόβλημα της επίπτωσης που θα έχει η δίκη του Robert M. σε όλους τους άνδρες που επιλέγουν να εργαστούν στον τομέα της φροντίδας νηπίων. Γι' αυτούς τους λόγους νομίζουμε ότι το περιστατικό παιδοφιλίας στο Άμστερνταμ προσφέρει μια ευκαιρία να εξετάσουμε το θέμα «άνδρες και φροντίδα των παιδιών».

Οι άνδρες πρέπει να είναι πιο προσεκτικοί από τις γυναίκες

Μια αγγλική μελέτη του 1999 (Cameron & Moss, 1999) έδειξε ότι οι άνδρες γίνονται πιο δύσκολα αποδεκτοί από τους γονείς και τις συναδέλφους τους και ότι αναγκαστικά πρέπει να είναι μονίμως πιο προσεκτικοί απέναντι σε πιθανές υποψίες για παιδοφιλία. Μια μελέτη στην οποία συνεργάστηκα κι εγώ (Vandenbroeck & Peeters, 2008) διαπίστωσε ότι στη Φλάνδρα η πλειονότητα των γονέων επιφύλασσε ενθουσιώδη υποδοχή στους άνδρες που εργάζονταν στις εκπαιδευτικές υπηρεσίες προσχολικής ηλικίας. Όμως η παρουσία ανδρών φαίνεται να είναι πιο δύσκολη για γονείς με διαφορετική πολιτισμική προέλευση. Στην περίπτωση αυτή χρειάστηκε περισσότερος χρόνος για να εξοικειωθούν με τον άνδρα εκπαιδευτικό, αλλά στο τέλος η επιφυλακτικότητα εξανεμίστηκε.

Όστόσο στη Φλάνδρα ορισμένοι εκπαιδευτικοί έχουν βρεθεί σε καταστάσεις όπου τους αντιμετώπιζαν με καχυποψία. Μια μητέρα, για παράδειγμα, αμφισβητούσε την ικανότητα διπλωματούχου άνδρα νηπιαγωγού να μετρήσει τη θερμοκρασία του άρρωστου γιου της, ενώ ένας άνδρας που εργαζόταν με παιδιά από διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο δήλωσε ότι είχε επιλέξει σκόπιμα να ασχοληθεί με μεγαλύτερα παιδιά (9 έως 12 ετών) γιατί οι γονείς από διαφορετικές κουλτούρες

έβρισκαν παράξενο ένας άνδρας να φροντίζει μικρά παιδιά.

Οι προκαταλήψεις σχετικά με τη σεξουαλική κακοποίηση δεν έχουν ακόμη θέσει σε σκληρή δοκιμασία τους άνδρες με τους οποίους συζητήσαμε (εκτός από έναν), όμως το ένα πέμπτο από αυτούς αυτοχαρακτηρίζεται ότι έχει συνετή ή συγκρατημένη συμπεριφορά.

Όλοι έχουν την αίσθηση ότι πρέπει να είναι πολύ πιο προσεκτικοί από τις γυναίκες συναδέλφους τους: ορισμένες χειρονομίες και χάρδια θεωρούνται φυσιολογικά, ακόμη και ευπρόσδεκτα, αν προέρχονται από γυναίκες, αλλά αν προέρχονται από άνδρα, γίνονται ύποπτα. Ένας άνδρας που εργάζεται στη φροντίδα μικρών παιδιών μάς λέει: «*Τα διάφορα σκάνδαλα παιδεραστίας με έχουν κάνει να φοβάμαι την αντίδραση των γονέων, να φοβάμαι ότι θα με θεωρήσουν παιδεραστή. Ως άνδρες πρέπει πάντα να είμαστε συγκρατημένοι στη σωματική επαφή με τα παιδιά. Για παράδειγμα, αυτό το δύο ετών μωρό, που δεν ξέρει ακόμα καλά καλά να περπατά, θέλω να το πάρω στην αγκαλιά μου και να το φιλήσω, αλλά αναρωτιέμαι συνεχώς αν μπορώ να το κάνω, αν οι γονείς και οι συναδέλφοι δεν θα σχηματίσουν λάθος ιδέα για εμένα*».

Η ίδια αβεβαιότητα για το περιβάλλον αυτό εκφράζεται και στις συζητήσεις με άνδρες που ακόμη σπουδάζουν. Αυτό το άγχος έχει αντίκτυπο στη συμπεριφορά τους. Παιδιά που αισθάνονται άνετα σε μια δουλειά, την ίδια στιγμή φοβούνται το αύριο, όπως φαίνεται από μια μαρτυρία: «*Όταν θα έχω μεγαλώσει, όταν θα είμαι 40 και χρονών, θα χρειαστεί μήπως να κάνω κάποια άλλη δουλειά; Γιατί έχω την αίσθηση ότι οι άνθρωποι δεν δέχονται ένας άνδρας κάποιας ηλικίας να φροντίζει μικρά παιδιά. Είναι κρίμα, αλλά αυτή είναι η πραγματικότητα*».

Να και ένα ολοφάνερο παράδειγμα του πώς ορισμένες συμπεριφορές είναι αποδεκτές στις γυναίκες, αλλά ύποπτες, όταν προέρχονται από άνδρες: ένας νεαρός ασκούμενος

σπουδαστής είδε μια γυναίκα, που φρόντιζε τα παιδιά για πάνω από δεκαπέντε χρόνια, να φυσά το 'πουλάκι' των αγοριών μετά το πλύσιμο κι αυτά να γελούν, βρίσκοντάς το προφανώς διασκεδαστικό. Στη διάρκεια της πρακτικής άσκησης, ο νεαρός έκανε το ίδιο και ο επόπτης τον μάλωσε. Ο νεαρός δεν το πήρε σοβαρά, αφού είχε δει τη γυναίκα να κάνει το ίδιο σε ολόκληρη την καριέρα της, χωρίς να διαμαρτύρονται οι γονείς. Αλλά όταν τον είδαν να επαναλαμβάνει τη χειρονομία, τον ανέφεραν στο σχολείο, με επακόλουθο μια συζήτηση με τη Διεύθυνση, η οποία ήθελε να μην του χορηγήσει το δίπλωμα λόγω «επικίνδυνης συμπεριφοράς». Τελικά, ύστερα από ενδελεχή έρευνα, ο νεαρός πήρε το δίπλωμα, αλλά το μάθημα ήταν σαφές: αυτό που η γυναίκα μπορούσε να κάνει για χρόνια χωρίς προβλήματα, σε αυτόν παρά λίγο να κόστιζε το πτυχίο.

Η μεγαλύτερη αποστασιοποίηση είναι λύση; Συνεπώς, οι άνδρες θα πρέπει να είναι πολύ προσεκτικοί στη σωματική επαφή και στην εκδήλωση συναισθημάτων προς τα παιδιά. Από την άλλη, όμως, υπάρχει ο κίνδυνος, στο όνομα της ασφάλειας των παιδιών και της μη διάκρισης των φύλων, να περιοριστούν σημαντικά οι επαφές και η εκδήλωση συναισθημάτων ανάμεσα σε παιδιά και άνδρες/γυναίκες που τα φροντίζουν. Οι υποστηρικτές μιας επιφυλακτικής στάσης συχνά αναφέρονται σε αυτό που, σε άλλα επαγγέλματα, όπως στην ιατρική ή στη νομική, ονομάζεται «επαγγελματική συμπεριφορά». Κάποιοι υποστηρίζουν ότι, ακόμα και στη φροντίδα των παιδιών, η πολύ στενή επαφή με τα παιδιά είναι αντιεπαγγελματική.

Διάφορες μελέτες των επαγγελματιών της προσχολικής ηλικίας υποστηρίζουν, αντίθετα, ότι η απόσταση αυτή δεν είναι επιθυμητή (ενδεικτικά Peeters, 2008). Αυτός ή αυτή που εργάζεται με τα παιδιά δεν μπορεί να κρατά απόσταση, αντίθετως, πρέπει να έχει μια συναισθηματική σχέση με το παιδί σαν τους γονείς: «*Είναι αδύνατο να λειτουργήσει κανείς αποτελεσματικά με τα παιδιά χωρίς μια αφοσίωση στη φροντίδα τους που θα μπορούσαμε να περιγράψουμε ως πάθος*». Όμως αυτή η συναισθηματική και σωματική εμπλοκή συνεπιφέρει κινδύνους. Όποιος ασχολείται με παιδιά, άνδρας ή γυναίκα, δεν μπορεί να καθοδηγείται από συναισθήματα, αλλά πρέπει να προσαρμόζει τη στάση του (γλυκά λόγια, αγκαλιές, παρηγοριές) στο παιδί και όχι στα δικά του συναισθήματα. Ο Hochschild εξηγεί: «*Μια συναισθηματική εργασία (όπως αυτή που συνεπάγεται η σχέση με παιδιά και τους γονείς τους) προϋποθέτει ότι ο εργαζόμενος πρέπει να κατευθύνει τα συναισθήματά του με τρόπο που να προκαλεί συγκεκριμένα συναισθήματα σε άλλους*».

Διάφοροι συγγραφείς (Price, 2001· Colley, 2006) τόνισαν τη σημασία της εκδήλωσης των συναισθημάτων στις σχέσεις με τα παιδιά. Μερικοί Γάλλοι

συγγραφείς έχουν προειδοποιήσει για τον κίνδυνο να παρασυρθούμε σε «ένα είδος απανθρωπισμού». Από μια μελέτη που έχω κάνει, προκύπτει ότι αυτή η αποστασιοποίηση, η απουσία προσωπικής εμπλοκής εκείνου που έχει τη φροντίδα του παιδιού, προκαλεί μεγάλη αντίδραση και από τους γονείς. Αυτός είναι ο λόγος που έχω υποστηρίξει την ιδέα του «στοργικού επαγγελματία» (Peeters, 2008), γιατί η εκπαίδευση των παιδιών πρέπει να πηγάζει από μια έντονη συναισθηματική εμπλοκή.

Προς έναν ορισμό των αρμοδιοτήτων του «στοργικού» επαγγελματία

Ο Dalli υποστηρίζει την ιδέα της ενσωμάτωσης, από τώρα και στο εξής, των εννοιών «αγάπη και φροντίδα» στη νέα συγκρότηση της επαγγελματικής ταυτότητας, ώστε να δοθεί με τον τρόπο αυτό μια νέα ερμηνεία της περιγραφής «επιθυμώ να βρίσκομαι με παιδιά». Αναγνωρίζει την προβληματική φύση αυτών των εννοιών, αλλά την ίδια στιγμή πολλές μελέτες δείχνουν ότι «η επιθυμία συνύπαρξης με παιδιά» βιώνεται από τις γυναίκες νηπιαγωγούς ως μία από τα πιο μεγάλες ανταμοιβές του επαγγέλματος (Dalli, 2006). Αν δοθεί μια διαφορετική ερμηνεία στις έννοιες «αγάπη και φροντίδα», η «δεξιότητα φροντίδας» δεν θα θεωρείται πλέον έμφυτο χαρακτηριστικό των γυναικών, αλλά ένα σύνολο δεξιοτήτων που πρέπει να αποκτηθεί κατά την κατάρτιση. Για τους άνδρες, αντίθετα, ο καθορισμός των δεξιοτήτων του «στοργικού» επαγγελματία θα μπορούσε να χρησιμεύσει ως βάση εκκίνησης.

Αυτό θα επέτρεπε να διευκρινιστεί το είδος της σωματικής επαφής που είναι αποδεκτή και αναγκαία για την εκπαίδευση των νηπίων. Επιπλέον, αυτό θα επέτρεπε να δοθεί ένα εξίσου χρήσιμο πλαίσιο για την έκφραση συναισθημάτων και σωματικών επαφών από τις γυναίκες. Γιατί είναι απαράδεκτο η ίδια συμπεριφορά να βιώνεται ως ευχάριστη και στοργική, αν προέρχεται από μια γυναίκα, και ύποπτη αν προέρχεται από έναν άνδρα.

Βιβλιογραφία

- Cameron, C., Moss, P. (2007). *Care Work in Europe. Current Understandings and Future Directions*. London: Routledge.
- Colley, H. (2006). Learning to labor with feeling: class, gender and emotion in childcare education and training, *Contemporary Issues in Early Childhood*, 7(1): 15-29.
- Dalli, C. (2006). Re-visioning love and care in early childhood: Constructing the future of our profession, *New Zealand Journal of Infant and Toddler Education*, 8(1): 5-11.
- Peeters, J. (2008). *De Warme Professional. Begeleid(st) ers Kinderopvang construeren professionaliteit*. Gent: Academia Press.
- Price, H. (2001). Emotional labor in the classroom: a Psycho-analytic perspective, *Journal of Social Work Practice*, 2: 161-180.
- Vandenbroeck, M., Peeters, J. (2008). Gender and professionalism: a critical analysis of overt and covert curricula, *Early Child Development and Care*, 178(7-8): 703-715.

O Jan Peeters είναι ερευνητής στο Πανεπιστήμιο της Γάνδης.
jan.peeters@ugent.be

© Club photos d'Illkirch (France)

Δεν γεννιόμαστε αγόρια ή κορίτσια, γινόμαστε

Christelle Declercq, Danièle Moreau

Καθώς ο άνθρωπος μεγαλώνει, σφυρηλατεί την ταυτότητά του με βάση τα διαφορετικά χαρακτηριστικά του, ανάμεσα στα οποία βρίσκονται το γένος και το φύλο.

Ξεκινώντας, πρέπει πρώτα από όλα να κάνουμε τη διάκριση ανάμεσα στις δύο αυτές έννοιες. Η λέξη «φύλο» αναφέρεται σε βιολογικές και σωματικές διαφορές που αποτελούν τα θηλυκά και αρσενικά χαρακτηριστικά, ενώ το «γένος» αναφέρεται σε μη σωματικά στοιχεία του φύλου, δηλαδή σε κοινωνικές διαφορές: κάθε γένος περιλαμβάνει μια ομάδα τύπων και ρόλων συμπεριφοράς, η οποία πολιτισμικά θεωρείται

ως τυπική του αρσενικού ή του θηλυκού. Το παιδί θα συνειδητοποιήσει ότι ανήκει σε μία από αυτές τις κατηγορίες. Η διαδικασία αυτή ονομάζεται διαμόρφωση της ταυτότητας του φύλου. Η έννοια της ταυτότητας του φύλου, την οποία προτιμά η πλειονότητα των ψυχολόγων, έναντι της ταυτότητας του γένους, επιτρέπει να δοθεί η έμφαση στην ιδέα ότι η ταυτότητα αναπτύσσεται στη βάση βιολογικών, κοινωνικών και ψυχολογικών

χαρακτηριστικών: όπως τονίζει ο Le Maner-Idrissi (1997), το άτομο προσαρμόζεται (ή όχι) σε πολιτισμικές προδιαγραφές για το γένος του.

Πώς διαμορφώνεται η ταυτότητα του φύλου;

Αν η ταυτότητα αυτή διαμορφώνεται στη διάρκεια της παιδικής και της εφηβικής ηλικίας, τα πειράματα που διεξάγει η αναπτυξιακή ψυχολογία πιθανώς υποδεικνύουν ότι η διαμόρφωσή της απορρέει αναμφίβολα από κάποιες νοητικές και κοινωνικές δεξιότητες τις οποίες οι περισσότεροι άνθρωποι αποκτούν τους πρώτους λίγους μήνες της ζωής τους. Σύμφωνα με αυτά, βρέφη δύο μηνών μπορούν ήδη να διακρίνουν την ανδρική από τη γυναικεία φωνή, ενώ στους πέντε μήνες μπορούν να διακρίνουν άνδρες και γυναίκες σε φωτογραφίες. Από τους εννέα μήνες παρατηρούν για περισσότερη ώρα φωτογραφίες γυναικών, όταν ακούν ταυτόχρονα μια γυναικεία φωνή, ενώ στους δώδεκα μήνες κάνουν το ίδιο με φωτογραφίες ανδρών και ανδρικές φωνές. Άρα τα παιδιά μπορούν από πολύ μικρή ηλικία να κατατάξουν τους ανθρώπους με βάση το φύλο και μπορούν να αποδώσουν διαφορετικά τυπικά χαρακτηριστικά του κάθε φύλου, όπως η φωνή και η μορφή, σε συγκεκριμένους ανθρώπους. Χωρίς αμφιβολία, αυτές οι βασικές δεξιότητες χρησιμοποιούνται για να συγκροτηθεί η γνώση για το κάθε άτομο όσον αφορά τα σωματικά, ψυχολογικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά του κάθε φύλου. Όταν τα παιδιά αποκτούν γλωσσικές δεξιότητες στην ηλικία των δύο ετών, μαθαίνουν να εκφράζουν αυτά τα χαρακτηριστικά με το λεξιλόγιό τους, ώστε στην ηλικία των 24-30 μηνών να γνωρίζουν εξειδικευμένες κατά φύλο ονομασίες (Κυρία, Κύριος...)

και μπορούν να πουν αν το πρόσωπο που εικονίζεται στη φωτογραφία είναι αρσενικό ή θηλυκό. Την ίδια εποχή ανακαλύπτουν και τους τύπους συμπεριφοράς, τα γνωρίσματα της προσωπικότητας και τους τυπικούς ρόλους του κάθε φύλου. Για να το διασαφηνίσουν αυτό, οι Serbin, Poulin-Dubois & Eichstedt (2002) έδειξαν σε παιδιά 24 μηνών φωτογραφίες ανδρών και γυναικών που εκτελούσαν δραστηριότητες τυπικές ενός συγκεκριμένου φύλου (π.χ. μακιγιάρισμα, χρήση σφυριού). Τα παιδιά κοιτούσαν για περισσότερη ώρα άνδρες να εκτελούν τυπικές γυναικείες δραστηριότητες και γυναίκες να εκτελούν τυπικές ανδρικές δραστηριότητες. Αυτό μάλλον δηλώνει ότι στην ηλικία των δύο ετών τα παιδιά έχουν ήδη μάθει τύπους συμπεριφοράς που αποδίδονται στο κάθε φύλο. Παράλληλα με τη γνώση σχετικά με τα γένη, το παιδί συνειδητοποιεί βαθμιαία ότι ανήκει σε ένα από αυτά και αρχίζει να αναπτύσσει την αντίστοιχη τυπική συμπεριφορά. Η στερεοτυπική συμπεριφορά του φύλου είναι ιδιαίτερα εμφανής στα παιχνίδια που το παιδί επιλέγει από την ηλικία των δύο ετών, αλλά προτιμήσεις προτιμήσεις έχουν παρατηρηθεί και σε νεότερα παιδιά με τη χρήση της μεθόδου της οπτικής προτίμησης. Οι Javda, Hines and Golombok (2010) έδειξαν ταυτόχρονα δύο εικόνες με διαφορετικούς τύπους παιχνιδιών σε παιδιά ηλικίας μεταξύ 12 και 24 μηνών. Από τους δώδεκα μήνες τα αγόρια κοιτούσαν εικόνες αυτοκινήτων για περισσότερη ώρα από ό,τι τα κορίτσια και αντίστοιχα τα κορίτσια κοιτούσαν για περισσότερη ώρα εικόνες με κούκλες από ό,τι τα αγόρια. Αυτές οι προτιμήσεις θα γίνονται πιο εμφανείς όσο τα παιδιά μεγαλώνουν και θα έχουν την τάση να αναπτύσσουν κανονιστική συμπεριφορά, παροτρύνοντας, για παράδειγμα, άλλα παιδιά να επιλέξουν παιχνίδια τυπικά για το φύλο τους ή αποτρέποντάς τα να επιλέξουν παιχνίδια μη τυπικά του φύλου τους. Επιπλέον, οι προτιμήσεις αυτές γίνονται συχνά πιο εμφανείς στα αγόρια από ό,τι στα κορίτσια, πράγμα που αναμφίβολα συνδέεται με το γεγονός ότι η πίεση μεταξύ συνομιληκών παιδιών για συμμόρφωση προς τα κοινωνικά πρότυπα είναι πάντα εντονότερη στα αγόρια. Η συγκρότηση της ταυτότητας του φύλου γίνεται επίσης σαφής στην επιλογή συντρόφων στο παιχνίδι. Στο τέλος του δεύτερου έτους της ηλικίας, τα κορίτσια έχουν την τάση να κατευθύνονται προς τα άλλα κορίτσια, ενώ οι προτιμήσεις αυτές εμφανίζονται στα αγόρια αρκετούς μήνες αργότερα. Αυτός ο διαχωρισμός, που εμφανίζεται στην πρώιμη παιδική ηλικία, ενισχύεται στη διάρκεια της ανάπτυξης του παιδιού και συνεχίζεται μέχρι την εφηβεία. Μια ταυτότητα στην οποία συγχωνεύονται βιολογία και κοινωνικό περιβάλλον. Γενικά, η ταυτότητα του φύλου συγκροτείται σε πολύ πρώιμο στάδιο: το παιδί αρχικά είναι ευαίσθητο στα τυπικά σεξουαλικά χαρακτηριστικά του κάθε φύλου και λίγο αργότερα αναγνωρίζει τις στερεοτυπικές συμπεριφορές και στάσεις του κάθε φύλου. Όπως συμβαίνει και με τις ψυχολογικές

διαφορές ανδρών και γυναικών, η συγκρότηση της ταυτότητας του φύλου αποδίδεται συχνά σε βιολογικούς, γενετικούς ή ορμονικούς λόγους. Πρόκειται για την υιοθέτηση μιας ουσιολογικής (essentialist) έννοιας του φύλου και την παραδοχή ότι τα τυπικά χαρακτηριστικά του κάθε φύλου είναι εγγενή. Πράγματι, τα παιδιά συχνά υιοθετούν αυτή τη στάση στην πορεία της ανάπτυξής τους. Παρά τις προόδους στην έρευνα κατά τα πρόσφατα χρόνια, παραμένει αδύνατο να μάθουμε τι είναι εγγενές και τι επίκτητο όσον αφορά τις διαφορές που σχετίζονται με το φύλο και τη συγκρότηση μιας ταυτότητας του φύλου. Ωστόσο είναι σαφές ότι οι βιολογικοί και περιβαλλοντικοί καθοριστικοί παράγοντες συνδέονται στενά στην παραγωγή των χαρακτηριστικών του ατόμου, συμπεριλαμβανομένου του φύλου του (ενδεικτικά βλ. Le Maner-Idrissi, 1997). Καταρχήν, οι περισσότεροι γονείς διαφοροποιούν το περιβάλλον για αγόρια και κορίτσια με τον σχεδιασμό του υπνοδωματίου τους, την επιλογή των ρούχων ή των παιχνιδιών τους. Δεύτερον, οι συμπεριφορές των ανδρών που έρχονται σε επαφή με τα παιδιά μπορεί να διαφέρουν από αγόρι σε κορίτσι. Για να στηρίξει αυτή την άποψη, ο Le Maner-Idrissi αναφέρει μελέτες στις οποίες ένα βρέφος, άγνωστο στους συμμετέχοντες και ντυμένο ουδέτερα ως προς το φύλο του, τους παρουσιάστηκε ως κορίτσι ή αγόρι. Οι συμμετέχοντες έκαναν διαφορετικές περιγραφές του βρέφους και ερμήνευσαν διαφορετικά τη συμπεριφορά του, ανάλογα με το φύλο που τους δηλώθηκε. Όταν παρουσιάστηκε ως αγόρι, περιγράφηκε ως δυνατό και το κλάμα του αποδόθηκε σε οργή, ενώ, όταν το ίδιο βρέφος παρουσιάστηκε ως κορίτσι, οι συμμετέχοντες τόνισαν την τρυφερότητα και την απαλότητα των χαρακτηριστικών του και απέδωσαν το κλάμα του σε φόβο. Δεν έχουμε τις ίδιες προσδοκίες για κορίτσια και αγόρια και είναι πιθανό ότι αυτές οι διαφορετικές προσδοκίες διαμορφώνουν διαφορετικούς τύπους συμπεριφοράς. Επιπροσθέτως, τα παιδιά βρίσκονται διαρκώς εκτεθειμένα σε ένα έμφυλο περιβάλλον, όπου τα σεξουαλικά χαρακτηριστικά ανδρών και γυναικών διαφέρουν, ενώ οι αντιπροσωπευτικοί ρόλοι ανδρών και γυναικών είναι κατανεμημένοι με συγκεκριμένο τρόπο μέσα στην κοινωνία: ένα μικρό παιδί, του οποίου οι γονείς προσπαθούν να έχουν μια ισορροπημένη κατανομή ρόλων, θα ανακαλύψει ότι είναι συχνότερο οι γυναίκες να φροντίζουν τα παιδιά, να δουλεύουν σε σχολεία ή να πουλούν ρούχα. Όπως εξηγήσαμε παραπάνω, τα παιδιά αντιλαμβάνονται αυτές τις διαφορές σε πολύ μικρή ηλικία και τις χρησιμοποιούν για να διαμορφώσουν στερεότυπα του φύλου, τα οποία στη συνέχεια επηρεάζουν τη διαμόρφωση της δικής τους ταυτότητας. Τα παιδιά χρησιμοποιούν αυτά τα στοιχεία ως κατευθυντήριες γραμμές για την απόκτηση αυτών που πιστεύουν ότι είναι τα πρότυπα και οι αξίες της κουλτούρας τους. Στερεότυπα φύλου μεταφέρονται

επίσης με τον λόγο. Αυτό δεν είναι ανάγκη να γίνεται απερίφραστα. Οι Gelman, Taylor & Nguyen (2006) χρησιμοποιούν την περίπτωση που μια μητέρα διαβάζει ένα βιβλίο στο παιδί της για να αποδείξουν ότι οι μητέρες, ενώ απορρίπτουν ρητά τα φυλετικά στερεότυπα, υπόρρητα μεταφέρουν τέτοια στερεότυπα, δίνοντας έμφαση σε κάποια χαρακτηριστικά ενός συγκεκριμένου προσώπου (για παράδειγμα, «αυτή είναι σίγουρα γυναίκα, αφού φοράει κραγιόν»). Είναι πιθανό τα παιδιά να ερμηνεύουν αυτά που τους μεταδίδονται με τον τρόπο που ερμηνεύουν τα σεξουαλικά και ψυχολογικά χαρακτηριστικά, τις δραστηριότητες και τους τύπους συμπεριφοράς που προσλαμβάνουν ως τυπικά του κάθε φύλου, προκειμένου να διαμορφώσουν την παράστασή τους για το τι είναι αγόρι και τι κορίτσι και ταυτόχρονα να διαμορφώσουν τη δική τους ταυτότητα. Συνεπώς, η ταυτότητα του φύλου διαμορφώνεται κατά την παιδική ηλικία πάνω σε μια βάση βιολογικών καθοριστικών παραγόντων και διά της επαφής με το υλικό και το κοινωνικό περιβάλλον. Πρέπει, ωστόσο, να σημειωθεί ότι, πρώτον, κάποια παιδιά δεν ακολουθούν την πορεία που κατά κανόνα ακολουθούν τα άλλα παιδιά της ηλικίας τους και δεν προσαρμόζονται με τον ίδιο τρόπο στα στερεότυπα του φύλου. Δεύτερον, στην εποχή μας η έκφραση του φύλου μέσω της φυσικής εμφάνισης, των ρόλων και των τύπων συμπεριφοράς εκείνων που έρχονται σε επαφή με τα παιδιά, καθώς και τα πρότυπα οικογένειας ποικίλλουν σημαντικά περισσότερο. Αν ληφθούν υπόψη αυτή η ποικιλία στην έκφραση του φύλου και η επίδρασή της στη διαμόρφωση της ταυτότητας του φύλου, μπορούν να ανοίξουν νέα πεδία έρευνας. Το φύλο/γένος είναι τόσο σημαντική πλευρά του περιβάλλοντός μας, ώστε η συμμόρφωση (ή μη συμμόρφωση) σε τυπικούς ρόλους και αξίες για το φύλο μας αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της διαμόρφωσης της ταυτότητάς μας.

Βιβλιογραφία

- Gelman, S. A., Taylor, M. G. & Nguyen, S. (2006). Messages implicites ou explicites dans les conversations sur le genre entre mère et enfant. [Implicit versus explicit messages about gender in mother-child conversations], *Enfance*, 3: 223-250.
- Javda, V., Hines, M. & Golombok, S. (2010). Infants' preferences for toys, colors, and shapes: Sex differences and similarities, *Archives of Sexual Behavior*, 39: 1261-1273.
- Le Maner-Idrissi, G. (1997). *L'identité sexuée [Sexual Identity]*. Paris: Dunod.
- Serbin, L. A., Poulin-Dubois, D. & Eichstedt, J.A. (2002). Infants' responses to gender-inconsistent events. *Infancy*, 3(4): 531-542.
- H Christelle Declercq είναι λέκτορας αναπτυξιακής ψυχολογίας, -16^{ος} τομέας. Πανεπιστήμιο Reims Champagne-Ardenne. christelle.declercq@univ-reims.fr
- H Danièle Moreau είναι διευθύντρια για την Ισότητα μεταξύ Ανδρών και Γυναικών. danièle.moreau@univ-reims.fr

Φύλο και πολιτισμική πολυμορφία: μια τεράστια πρόκληση για τα νηπιαγωγεία

Maria João Cardona

Έρευνα δράσεων η οποία παρέχει εξειδικευμένα εργαλεία για παιδαγωγικές πρακτικές που ερευνούν την αποδοχή της πολυμορφίας και της ισότητας των φύλων.

Αρκετές μελέτες έχουν τονίσει τον ρόλο του σχολείου ως χώρου ανισότητας, τόσο στο κοινωνικοοικονομικό επίπεδο όσο και στο επίπεδο του φύλου. Το ζήτημα αυτό παρουσιάζεται ήδη από το νηπιαγωγείο ή ακόμη και από τον παιδικό σταθμό. Όπως παρατηρεί η Élisabeth Bautier (2008): «Το νηπιαγωγείο δεν εξασφαλίζει την ισότητα μεταξύ των παιδιών. Πρέπει (...) να αναλογιστούμε τις διαδικασίες που βρίσκονται κάτω από αυτό το φαινόμενο και να προσπαθήσουμε να κατανοήσουμε πώς αυτές οι διαφορές και ανισότητες εμφανίζονται ακόμη και όταν οι εκπαιδευτικοί στοχεύουν στην ουσιαστική εξάλειψή τους».

Όσον αφορά το ζήτημα του φύλου, τα παιδιά αρχίζουν από πολύ νωρίς να καταλαβαίνουν τους κοινωνικούς ρόλους που παραδοσιακά αποδίδονται σε άνδρες και γυναίκες. Μπαίνοντας στο νηπιαγωγείο, είναι ήδη προϋδασμένα σχετικά με την αρσενική και τη θηλυκή συμπεριφορά, ιδέες τις οποίες συχνά οι εκπαιδευτικοί αγνοούν. Η στάση αυτή οδηγεί στην ενίσχυση αυτών των ιδεών, παρά τις παιδαγωγικές συζητήσεις που θα έπρεπε να οδηγούν σε μεγαλύτερη ισότητα κοριτσιών και αγοριών.

Όπως τονίζει η Sylvie Rayna (2010), το ζήτημα της πολυμορφίας και η αποδοχή του έχουν αναπτυχθεί παράλληλα με αυτό της ισότητας. Ο τρόπος με τον οποίο αυτή η πολυμορφία ενσωματώνεται στις παιδαγωγικές πρακτικές μπορεί να καθορίσει την παιδαγωγική και κοινωνική κατεύθυνση των παιδιών από τον παιδικό σταθμό και εξής.

Ισότητα και πολυμορφία: δύο όψεις του ίδιου νομίσματος

Η προσχολική εκπαίδευση ως πρώτο βήμα του εκπαιδευτικού συστήματος είναι ένας ιδανικός τρόπος για να ενθαρρυνθούν τα παιδιά να

υιοθετήσουν μια πιο προσεκτική και κριτική στάση όσον αφορά τα δικαιώματά τους ως πολίτες. Κατά τον Michel Vandembroeck: «Η ανάπτυξη στην Ευρώπη απόψεων σχετικά με το κοινωνικό περιβάλλον (...) και την ορθότητα της εκπαίδευσης των μικρών παιδιών μάς ανοίγει νέες οπτικές» (2004). Ο συγγραφέας τονίζει ότι, προκειμένου να μην έχουμε στερεοτυπικά προγράμματα σπουδών, πρέπει να αποφεύγουμε να περιοριζόμαστε σε μία και μοναδική οπτική που δεν παίρνει υπόψη την πολυμορφία (2007). Στις περισσότερες μελέτες το ενδιαφέρον για την πολυμορφία επικεντρώνεται κυρίως σε κοινωνικοοικονομικά ζητήματα, στα παιδιά από εθνοτικές μειονότητες και από οικογένειες μεταναστών. Όμως πρέπει να λάβουμε επίσης υπόψη έρευνες που ασχολούνται με το φύλο στην εκπαίδευση, ώστε να αντιμετωπίσουμε σεξιστικά στερεότυπα από την πρώιμη παιδική ηλικία, καθώς και την επίδραση του φύλου στα παιδαγωγικά αποτελέσματα (Eurydice, 2010). Οι μελέτες που έχουμε κάνει (Cardona et al., 2011), στις οποίες έχουμε συγκεντρώσει απόψεις παιδιών και εκπαιδευτικών από νηπιαγωγεία, δείχνουν ότι στερεοτυπικές ιδέες για τον κοινωνικό ρόλο ανδρών, γυναικών, κοριτσιών και αγοριών ήταν εμφανέστερες στο νηπιαγωγείο. Παρά ταύτα, ένας μεγάλος αριθμός εκπαιδευτικών δεν ξέρει πώς να παρέμβει σε τέτοιες καταστάσεις και προτιμά να τις αγνοεί.

Έχουμε δημιουργήσει ένα πρόγραμμα κατάρτισης και έρευνας με σκοπό την καλύτερη κατανόηση των δυσκολιών που συναντούν οι εκπαιδευτικοί. Θα εξετάσουμε επίσης την επίδραση των ζητημάτων φύλου στην ακαδημαϊκή πορεία των παιδιών από το νηπιαγωγείο και εξής και θα αναπτύξουμε υλικό (συμπεριλαμβανομένων

των αναλυτικών πινάκων) που μπορεί να χρησιμοποιηθεί στη διδακτική πρακτική και στην κατάρτιση.

Μια σύγκρουση που βοηθά στην ανάπτυξη
Μία από τις δυσκολίες που ανέφεραν οι εκπαιδευτικοί στην αντιμετώπιση ζητημάτων φύλου με τα παιδιά ήταν ο φόβος μήπως προκαλέσουν σύγκρουση ανάμεσα στα παιδιά και ιδιαίτερα με τις οικογένειές τους, παρεμβαίνοντας στα πρότυπα που αυτές μεταφέρουν στα παιδιά τους. Για τον λόγο αυτό αρχίσαμε να εξετάζουμε από παιδαγωγική άποψη τον ρόλο της σύγκρουσης, η οποία αποτελεί φυσικά μέρος της εκπαίδευσης της πολυμορφίας. Ο Xesús Jages ορίζει τη σύγκρουση ως διαλεκτικό φαινόμενο, ως μια κοινωνική διαδικασία με αναπτυξιακά χαρακτηριστικά (2002). Η ιδέα του σχολείου ως θεσμού χωρίς συγκρούσεις είναι μια αυταπάτη, αφού τα σχολεία είναι χώροι όπου αναπαράγεται η κυρίαρχη κοινωνική κατάσταση (2002). Η ανάπτυξη του παιδιού και η μαθησιακή διαδικασία περιλαμβάνουν και μια διάσταση σύγκρουσης, η οποία αποτελεί μέρος της συγκρότησης της σκέψης. Η ανοικτή συζήτηση και οι ερωταποκρίσεις είναι η προτιμώμενη στρατηγική για την αποδόμηση στερεοτύπων και τη διερεύνηση της πολυμορφίας, των ζητημάτων φύλου και της πολιτικής αγωγής. Ένα φιλοσοφικό εργαστήριο για τα παιδιά μπορεί επίσης να συμβάλει σημαντικά στην αλλαγή νοοτροπιών και κοινωνικών πρακτικών στο νηπιαγωγείο. Ο εκπαιδευτικός πρέπει να μπορεί να ενθαρρύνει την ελεύθερη συμμετοχή και την πραγματική αντιπαράθεση απόψεων μέσα στην ομάδα.

Κατάρτιση του εκπαιδευτικού

Η εφαρμογή μιας εκπαίδευσης της

πολυμορφίας με αφετηρία ζητήματα φύλου απαιτεί μια πιο κριτική και προσεκτική προσέγγιση από τη μεριά των εκπαιδευτικών. Η επαφή τους με τα παιδιά συχνά εμπεριέχει διαφορετικές προσδοκίες από τα κορίτσια και τα αγόρια, χωρίς οι ίδιοι να συνειδητοποιούν αυτή τη διαφοροποίηση.

Για τον λόγο αυτόν η κατάρτισή τους πρέπει να αναπτύσσει μεγαλύτερη συνειδητοποίηση των νοοτροπιών και των πεποιθήσεών τους και τη γνώση ότι αυτές καθορίζουν τις παιδαγωγικές τους πρακτικές. Αυτή η αλλαγή συμπεριφοράς θα επιτρέψει στους εκπαιδευτικούς να υιοθετήσουν μια πιο προσεκτική προσέγγιση κατά την επαφή τους με τα αγόρια και τα κορίτσια και με τις οικογένειές τους. Για να γίνει αυτό, είναι σημαντικό να δημιουργήσουν και να χρησιμοποιήσουν αναλυτικούς πίνακες, οι οποίοι υποστηρίζουν την εξέταση των παιδαγωγικών πρακτικών (Cardona et al., 2010; www.cig.gov.pt/guiaoeducacao/).¹

Δουλεύοντας με εκπαιδευτικούς, αναλύσαμε:

- καταστάσεις που εμφανίζονται καθημερινά μέσα στην τάξη
- καταστάσεις τις οποίες ο εκπαιδευτικός έχει σχεδιάσει εκ των προτέρων με σκοπό να

χειριστεί ζητήματα φύλου με τα παιδιά

- την οργάνωση ενός παιδαγωγικού περιβάλλοντος: επιλογή εκπαιδευτικού υλικού, παιχνίδια και βιβλία (Απεικονίζουν στερεοτυπικές νοοτροπίες; Υπάρχει πολύ έντονος χωρικός διαχωρισμός που να υπονοεί διαχωρισμό αγοριών και κοριτσιών;), τις προδιαγραφές στο επίπεδο της ομάδας (Υπάρχουν διαφορετικές απαιτήσεις εργασίας από κορίτσια και αγόρια;), στο επίπεδο της οικογένειας (Υπάρχει ανησυχία για τον χειρισμό του φύλου;).

Η ανάλυση των πινάκων θέτει επίσης ερωτήματα που καθοδηγούν την παρατήρηση της επαφής μεταξύ των παιδιών, της οργάνωσης μικρών ομάδων, των μορφών ηγεσίας μέσα στην ομάδα. Για παράδειγμα:

- Τι κάνει η μητέρα σου στο σπίτι;
- Τι κάνει ο πατέρας σου στο σπίτι;
- Σε τι διαφέρουν οι ρόλοι ανδρών και γυναικών; Κοριτσιών και αγοριών;

Η προσεκτική ακρόαση αυτών που λένε τα παιδιά υπήρξε ουσιώδης πλευρά της κατάρτισης. Τα σχόλιά τους, κάποιες φορές απροσδόκητα, θέτουν σημαντικά ζητήματα φύλου, τα οποία πρέπει ο εκπαιδευτικός να χειριστεί στις παιδαγωγικές πρακτικές του.

Συμπέρασμα

Οι κοινωνικές αλλαγές έχουν εγείρει νέες προκλήσεις για τα σχολεία, τα οποία πρέπει να μάθουν να αποδέχονται την πολυμορφία και να δίνουν μεγαλύτερη προσοχή στον χειρισμό ζητημάτων φύλου και στην πολιτική αγωγή. «*Πρέπει να κοιτάξουμε από πιο κοντά τι συμβαίνει ανάμεσα στα παιδιά αυτά και στο σχολείο, προσπαθώντας να κατανοήσουμε πώς προκύπτουν αυτές οι πρώιμες δυσκολίες και ανισότητες και πώς μπορεί το σχολείο να αντιδράσει, ακόμη από το νηπιαγωγείο, με σκοπό να αποφευχθεί η διεύρυνση αυτών των χάσμάτων*» (Bautier, 2008). Πρέπει να αφιερώσουμε περισσότερη σκέψη στις πρακτικές των εκπαιδευτικών και στην κατάρτισή τους. Μένει να γίνει πολλή έρευνα ακόμη, ώστε να κατανοηθούν καλύτερα οι βάσεις για μια εκπαίδευση της πολυμορφίας για όλα τα παιδιά, κορίτσια και αγόρια, και να υπάρξουν εγγυημένες ίσες ευκαιρίες και συμμετοχή στη δημόσια ζωή. Ωστόσο, όπως επισημαίνει ο Bennet (2007), στην καρδιά αυτού του προβλήματος βρίσκονται και οικονομικά ζητήματα, τα οποία καθορίζουν την ανάπτυξη περισσότερο ισόνομων δομών για όλα τα παιδιά.

¹ Το υλικό αυτό είναι διαθέσιμο μόνο στα πορτογαλικά. Ήδη μεταφράζεται στα αγγλικά και θα αναρτηθεί στον ιστότοπό μας.

Βιβλιογραφία

- Bautier, É. (2008). *Apprendre à l'école, apprendre l'école* [Μαθαίνοντας στο σχολείο, μαθαίνοντας για το σχολείο]. Lyon: C. Sociale.
- Bennet, J. (2007). Serviços de apoio à Infância e Igualdade de Oportunidades, *Infância na Europa*, 13: 9-11.
- Cardona, M. J. (επιμ.), Nogueira, C., Vieira, C., Uva, M., Tavares, T. (2010). *Guia de Educação. Género e Cidadania. Pré-escolar*. Lisboa: Ed. CIG/ME.
- Cardona, M. J., Uva, M., Piscalho, I. (2011). Promover a igualdade de género na educação pré-escolar: a necessidade de intervir desde a formação inicial, *Colóquio da AFIRSE 2010*, Lisboa: AFIRSE: Univ. Lisboa, pp. 1-9.
- Eurydice. (2009). *L'éducation et l'accueil des jeunes enfants en Europe: réduire les inégalités sociales et culturelles* [Πρώτη παιδική εκπαίδευση και φροντίδα στην Ευρώπη: μείωση των κοινωνικών και πολιτισμικών ανισοτήτων]. Brussels: CE.
- Eurydice. (2010). *Différences entre les genres en matière de réussite scolaire: étude sur les mesures prises et la situation actuelle en Europe* [Διαφορές φύλου στα εκπαιδευτικά αποτελέσματα: μελέτη των μέτρων που έχουν ληφθεί και της σημερινής κατάστασης στην Ευρώπη]. Brussels: CE.
- Jares, X. (2002). *Educação e Conflito*. Porto: Asa.
- Rayna, S. (2010). Qualité, équité et diversité dans le préscolaire [Quality, equality and diversity at pre-school level], *Revue Internationale d'Éducation*. Sèvres: CIEP 53, pp. 23-30.
- Vandenbroeck, M. (2004). Research and theory. Diverse aspects of diversity. A European perspective, *International Journal of Equity and Innovation in Early childhood*, 1-2: 27- 4.
- Vandenbroeck, M. (2007). Serviços de apoio à Infância e Igualdade de Oportunidades, *Infância na Europa*, 13: 7-8.

H Maria João Cardona εργάζεται στο Escola Superior de Educação/ I.P. Santarém; CIEC/U. Minho - Portugal. mjaoa.cardona@ese.ipsantarem.pt

Απόψεις παιδιών

- «Οι άνδρες πάνε στη δουλειά και οι γυναίκες πλένουν τα πιάτα» (κορίτσι 5 ετών)
- «Η μαμά μου κάνει πολλές δουλειές στο σπίτι: μαγειρεύει, με βοηθά στο μάντιο και μετά βλέπει τηλεόραση» (αγόρι 5 ετών)
- «[Στο σπίτι] ο μπαμπάς βλέπει τηλεόραση, τρώει σοκολάτες και κοιμάται» (κορίτσι 5 ετών)
- «Ο μπαμπάς μου δουλεύει [μακριά από το σπίτι]» (κορίτσι 5 ετών)
- «Η μαμά μου, όταν φεύγει από το σπίτι, βάζει τα σκουπίδια στον τενεκέ, πίνει καφέ και μετά πάει στη δουλειά» (αγόρι 5 ετών)
- «Όταν γίνω μεγάλη σαν τη μαμά μου, δεν θέλω να είμαι τίποτα» (κορίτσι 4 ετών)
- «Μια γυναίκα δεν μπορεί ποτέ να γίνει πρόεδρος της Γαλλίας» (αγόρι 6 ετών)

Γιατί οι ερευνητικές εργασίες πάνε τόσο καλά με τα αγόρια;

Magdalena Korsak, Gracjana Woźniak

Πώς μπορούμε να αξιοποιήσουμε τη φυσική ενέργεια των αγοριών για να τους αναπτύξουμε γνωστικές και κοινωνικές δεξιότητες; Οι Magdalena Korsak και Grażyna Woźniak μας εξηγούν πώς η μέθοδος των «ερευνητικών εργασιών» ενισχύει τη συμμετοχή των αγοριών.

Η μέθοδος των «ερευνητικών εργασιών»

Η μέθοδος βασίζεται στην αρχή ότι η διαδικασία απόκτησης γνώσεων από τα παιδιά είναι φυσική, αυθόρμητη και αυτόνομη. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού δεν είναι να διδάξει, αλλά να συντονίζει το έργο των παιδιών, να οργανώσει την περιοχή έρευνας, με τρόπο που να επιτρέπει να αποκτήσουν τις γνώσεις μόνο τους. Ένα σημαντικό μέρος της δουλειάς του εκπαιδευτικού είναι να παρατηρεί και να τεκμηριώνει τις δραστηριότητες των παιδιών, ενώ μαθαίνουν να σκέφτονται λογικά, να θέτει τις σωστές ερωτήσεις, να μαθαίνει μέσα από τον πειραματισμό και να εξάγει συμπεράσματα. Εξίσου σημαντικό είναι να επιτύχει τη συμμετοχή των γονέων και των τοπικών φορέων.

Ο εκπαιδευτικός στον ρόλο του ερευνητή

Οι ερευνητικές εργασίες είναι μια διεπιστημονική προσέγγιση που χρησιμοποιεί τα αυθόρμητα ενδιαφέροντα των παιδιών. Αυτή η προσέγγιση περιλαμβάνεται στις οδηγίες του πολωνικού προγράμματος σπουδών για τα νηπιαγωγεία και τα δημοτικά σχολεία.

Ωστόσο πολλοί νηπιαγωγοί, παρότι έχουν παρακολουθήσει ειδική επιμόρφωση, συναντούν δυσκολίες στην εφαρμογή αυτής της μεθόδου. Η κύρια δυσκολία βρίσκεται στη στάση των γυναικών εκπαιδευτικών, οι οποίες επιλέγουν τα θέματα των εργασιών με βάση τα «γυναικεία ενδιαφέροντα» και όχι τα ενδιαφέροντα των παιδιών. Θέματα πιο «αρσενικά» (μηχανήματα, εργαλεία και συσκευές...) τις φοβίζονται.

Σε πάρα πολλά σχολεία οι εκπαιδευτικοί (ανεξαρτήτως φύλου) που ασκούν παραδοσιακή παιδαγωγική φοβούνται μήπως χάσουν το κύρος τους, το οποίο πιστεύουν ότι βασίζεται στο αλάθητό τους και σε μια εγκυκλοπαιδική αντίληψη της γνώσης. Η ερευνητική μέθοδος βασίζεται στη διατύπωση υποθέσεων και την επιβεβαίωση ή απόρριψή

τους, στην αυτόνομη απόκτηση γνώσεων και όχι στη μετάδοσή τους από ένα πρόσωπο που βρίσκεται υψηλότερα στην ιεραρχία του σχολείου. Η μέθοδος αυτή διαφέρει από το παραδοσιακό παιδαγωγικό μοντέλο στο ότι και ο εκπαιδευτικός παράγει νέες γνώσεις μαζί με τα παιδιά, ενώ ο ρόλος του είναι να διασφαλίζει την ορθή οργάνωση των δραστηριοτήτων. Οι δυσκολίες που προκύπτουν συναρτώνται με την απειρία των εκπαιδευτικών στον τομέα του επιστημονικού πειραματισμού. Η κατάσταση είναι πιο δύσκολη για τις γυναίκες. Από τη νηπιακή ακόμη ηλικία δεν δίνεται αρκετή προσοχή στην ανάπτυξη του ενδιαφέροντος των κοριτσιών για τις θετικές επιστήμες. Αγοράζονται κύβοι Lego ή Karplas πιο συχνά για τα αγόρια παρά για τα κορίτσια, παρόλο που και τα δύο φύλα ενδιαφέρονται για θέματα που σχετίζονται με τις κατασκευές, τη μηχανική και την τεχνολογία. Τα παιδιά βλέπουν τους ενήλικες, τους μιμούνται και υιοθετούν τους ρόλους

τους. Από αυτό προκύπτει και η σημασία της αξιοποίησης αυτού του αρχικού δυναμικού των παιδιών και της ενίσχυσης διαθέσεων, στάσεων και δεξιοτήτων που ευνοούν την ανάπτυξη της επιστημονικής σκέψης, ανεξαρτήτως φύλου. Δεν πρέπει να φοβόμαστε να αντιμετωπίσουμε θέματα όπως «οι πυροσβέστες», «οι μηχανές», «οι κατασκευές», «οι ουρανοξύστες», τα οποία βοηθούν να αναπτυχθούν η σκέψη και οι τεχνικές και δημιουργικές ικανότητες σε όλα τα παιδιά!

Η εργασία «το κασετόφωνο»

(Απόσπασμα από τις εμπειρίες του Gracjan)

Την ομάδα παιδιών έξι ετών, με την οποία έκανα αυτή την ερευνητική εργασία, αποτελούσαν δεκαπέντε αγόρια και επτά κορίτσια. Αν δεν είχα εμπιστευτεί τα αγόρια για την επιλογή του θέματος «το κασετόφωνο» (τα κορίτσια προτιμούσαν «τα γατάκια»), τα παιδιά δεν θα είχαν θέσει το πρόβλημα της κυκλοφορίας του ηλεκτρικού

Η προσέγγιση μιας εργασίας περιλαμβάνει τρεις φάσεις

- Τα παιδιά επιλέγουν ένα θέμα που θα μπορούσε να γίνει αντικείμενο ερευνητικής εργασίας μέσα στην πραγματικότητα που τα περιβάλλει. Το συζητούν, διατυπώνουν υποθέσεις προς έρευνα και σχεδιάζουν ενέργειες με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού.
- Στη συνέχεια, αρχίζουν να κάνουν έρευνα στα μαθηματικά, στις φυσικές επιστήμες, τη γλωσσολογία κτλ., με σκοπό να προσδιορίσουν ακριβέστερα το πρόβλημα που τα ενδιαφέρει. Συλλέγουν δεδομένα, κάνουν αναζητήσεις, καλούν «ειδικούς», διεξάγουν επιτόπιες μελέτες, κατασκευάζουν μοντέλα, οργανώνουν πειράματα για να ελέγξουν τις υποθέσεις τους.
- Η τελευταία φάση του έργου είναι ο σχεδιασμός ενός απολογισμού και η παρουσίαση των αποτελεσμάτων στην ευρύτερη ομάδα.

Περισσότερα σχετικά με τις ερευνητικές εργασίες, στο *Παιδιά στην Ευρώπη*, τεύχος 16 «Ερευνώντας τον κόσμο και πέρα από αυτόν: Τα παιδιά ως φυσικοί επιστήμονες».

ρεύματος. Καθώς δεν γνώριζα τίποτα για συσκευές ηχογράφησης, έμαθα κι εγώ πολλά πράγματα. Μερικά παιδιά δυσκολεύονταν να συγκεντρωθούν και είχαν γραφοκινητικές δυσκολίες. Παρά τις δυσκολίες, το ενδιαφέρον τους για το θέμα τα βοήθησε να σχεδιάσουν κασετόφωνα στο σούπερ μάρκετ με αξιοθαύμαστη ακρίβεια: κατάφεραν να μείνουν συγκεντρωμένα στον σχεδιασμό έως και 30 λεπτά! Όταν το θέμα της εργασίας εμπνέει τα παιδιά, δεν υπάρχουν προβλήματα πειθαρχίας ή συγκέντρωσης των αγοριών.

«Το βαλιτσάκι του ερευνητή»

Μια άλλη δραστηριότητα ήταν να ανακαλύψουν το «βαλιτσάκι του ερευνητή», το οποίο περιέχει υλικά για την πραγματοποίηση επιστημονικών πειραμάτων. Τα παιδιά δημιούργησαν αυθόρμητα ομάδες διαφόρων ηλικιών, που αποτελούνταν όμως αποκλειστικά από κορίτσια ή αγόρια. Μερικές φορές οι ομάδες διασκορπίζονταν για να παρατηρήσουν και να σχολιάσουν φιλικά τι έκαναν τα κορίτσια και αντιστρόφως. Τα μεγαλύτερα παιδιά (τρεις κατεργάριδες ηλικίας 10-11 ετών, οι οποίοι δυσκολεύονταν να συμμορφωθούν) πήραν την πρωτοβουλία να δείξουν τα εργαλεία στους συντρόφους τους. Το πιο δύσκολο ήταν να ξεκαθαρίσουν μεταξύ τους πώς θα το κάνουν: ενδιαφέρονταν και οι τρεις για τα πάντα, ο καθένας τους ήθελε να πιάσει τα πάντα αμέσως, αλλά ήθελε και να μιλήσει γι' αυτά στους άλλους. Από τη στιγμή που είχαν γοητευτεί από το περιεχόμενο της βαλίτσας και από τον ρόλο του ηγέτη, κατέβαλαν μεγάλη προσπάθεια να ακολουθήσουν τους κανόνες: «να αποφασίσουν και να κάνουν την παρουσίαση όλοι μαζί». Ήταν μια νέα και σημαντική εμπειρία γι' αυτούς, για αυτόνομη δημιουργία και συμμόρφωση σε κανόνες.

(Φωτογραφία 3: μικροσκόπιο)

Χρησιμοποιώντας τις οδηγίες χρήσης (με φακούς, αντιδραστήρια, λαβίδες, νυστέρια στο χέρι ...), οι κατεργάριδες μας ασχολήθηκαν με το στήσιμο του μικροσκοπίου. Όταν κάποιος δυσκολευόταν, έπαιρνε αμέσως άλλος τη θέση του κι έδειχνε «πώς γίνεται». Κάποιες φορές τσακωνόταν, αλλά είχαν όλοι αποδεχθεί την ανάγκη να συνεργαστούν. Μόλις εξοικειώθηκαν με το μικροσκόπιο, άφησαν να πλησιάσουν τα άλλα παιδιά, χωρίς όμως να εγκαταλείψουν τον ρόλο των βοηθών: τους έδειχναν και εξηγούσαν τι πρέπει να κάνουν «για να δουν κάτι». Μετά πειραματίστηκαν με άλλα εργαλεία, λιγότερο πολύπλοκα, διαδικασία που δεν κράτησε πολύ: φανοί τσέπης, σφυριά και τανάλιες δεν ήταν αρκετά προκλητικά ώστε να κρατήσουν την προσοχή τους για

μεγάλο χρονικό διάστημα. Στη διάρκεια της ίδιας μέρας τα παιδιά βγήκαν στο πάρκο αναζητώντας στοιχεία, αντικείμενα, ενδιαφέροντα φαινόμενα. Κάθε παιδί ήταν εφοδιασμένο με ένα εργαλείο από το βαλιτσάκι, ενδεχομένως «χρήσιμο» για παρατηρήσεις ή πειράματα. Στον Dominik, ο οποίος δήλωσε ότι δεν τον ένοιαζε καθόλου και ότι βαριόταν, έδωσα την κάμερα για να «τεκμηριώσει» την αποστολή. Έγινε δημοσιογράφος-παρατηρητής, μέχρι τη στιγμή που έδωσε την κάμερα σε ένα άλλο παιδί και άρχισε κι αυτός να συλλέγει πέτρες, φλοιούς και άλλα υλικά.

Αναζητώντας ενδιαφέροντα θέματα

Επιστρέφοντας στη βιβλιοθήκη, τα παιδιά άρχισαν να ταξινομούν τα υλικά που συγκεντρώσαν. Αρχικά τα περισσότερα αγόρια δούλεψαν ατομικά και ασχολήθηκαν καθένα με τα δικά του αντικείμενα, αλλά σύντομα άρχισαν να παρατηρούν τι κάνουν οι άλλοι, να κάνουν ερωτήσεις, να συζητούν γι' αυτά που είχε συγκεντρώσει καθένας τους. Πλησίασαν και τα κορίτσια, ενδιαφέρθηκαν για τα αντικείμενά τους και για τον τρόπο με τον οποίο θα τα παρουσίαζαν. Εμπνεύστηκαν από τις ιδέες τους, κόλλησαν τα αντικείμενα που είχαν μαζέψει σε ένα φύλλο χαρτί και το κρέμασαν από ένα σκοινί τεντωμένο από τη μία ως την άλλη άκρη της αίθουσας, φτιάχνοντας μια αυτοσχέδια έκθεση.

Παρατηρώντας τις δραστηριότητες των αγοριών στη διάρκεια της εργασίας, κάναμε τις ακόλουθες διαπιστώσεις:

- Όλα είναι πρόθυμα να δουλέψουν, μερικά μάλιστα δυσκολεύονται να σταματήσουν.
- Όταν τους αρέσει ιδιαίτερα κάτι, είναι σε θέση να συμφωνήσουν κανόνες συνεργασίας και να συμμορφώνονται σ' αυτούς.
- Ενδιαφέρονται για ό,τι δεν ξέρουν και το ανακαλύπτουν μέσω της δράσης.
- Τους αρέσουν οι προκλήσεις και όχι τα εύκολα ή προφανή πράγματα.
- Εργάζονται πρόθυμα σε μικρές ομάδες.
- Την ώρα της ελεύθερης ομαδικής εργασίας ανταγωνίζονται μεταξύ τους, αλλά ξέρουν επίσης να αξιοποιούν τις ικανότητες, τις γνώσεις και τις ιδέες των συντρόφων τους.
- Έχουν ανάγκη από δραστηριότητες που τους επιτρέπουν να απελευθερώσουν τη φυσική τους ενέργεια.
- Δείχνουν να προτιμούν προσεγγίσεις που εννοούν την αυτόνομη απόκτηση γνώσεων, αγαπούν να μαθαίνουν από μόνα τους και χρειάζονται τους ενήλικες μόνο πού και πού, για να τους «κλέψουν» καμιά ιδέα ή για «να κάνουν τα πράγματα να

προχωρήσουν».

- Όταν έχουν ικανοποιήσει την περιέργειά τους, θέτουν πρόθυμα τις ικανότητές τους στην υπηρεσία των άλλων.
- Είναι ικανά να ξοδέψουν πολλή ενέργεια και εκδηλώνουν μεγάλη αποφασιστικότητα να προχωρήσουν τις δραστηριότητες που τα προσελκύουν.

... καθόλου παράξενο, λοιπόν, ότι αυτό που φαίνεται να είναι το κύριο «ελάττωμα» των αγοριών στη τυπική εκπαίδευση, γίνεται άσος στο μανίκι σε ερευνητικές εργασίες!

Απολογισμός

Η μέθοδος των ερευνητικών εργασιών εξυπηρετεί την οργάνωση της συνολικής διαδικασίας απόκτησης γνώσεων από τα παιδιά πάνω σε μια σειρά από θεμελιώδεις αρχές, όπως η ανεξάρτητη σκέψη, η συνεργασία, η φυσική διάθεση να μοιραστούν τις γνώσεις και να επωφεληθούν από τις γνώσεις των συντρόφων τους. Οι διαθέσεις αυτές είναι περισσότερο ή λιγότερο ανεπτυγμένες ανάμεσα στα παιδιά που συμμετέχουν στην εργασία: ως εκ τούτου, ένας προσεκτικός εκπαιδευτικός θα πρέπει να έχει στόχο τα παιδιά που δυσκολεύονται να συνεργαστούν με τους άλλους, να αποκτήσουν βιώματα συνεργασίας και εμπειρίες που τους επιτρέπουν να εντοπίσουν τις ανάγκες τους, καθώς και εργαλεία για να τις ικανοποιήσουν όσα δεν τις γνωρίζουν. Λόγω της υπερβολικής ενέργειάς τους, τα αγόρια συχνά δυσκολεύονται να παραμείνουν στο πλαίσιο της τυπικής εκπαίδευσης, η οποία προϋποθέτει την απλή μετάδοση γνώσεων και την επανάληψή τους από τα παιδιά. Οι εκπαιδευτικοί (κυρίως οι γυναίκες) εκτιμούν τα «έξυπνα» και «εργατικά» παιδιά: τα κορίτσια, επιδιώκοντας (περισσότερο από τα συνομήλικα αγόρια) την επιδοκιμασία των ανθρόπων που είναι σημαντικοί γι' αυτά, αποδέχονται πιο εύκολα και γρήγορα τις εκπαιδευτικές συμβάσεις που επικρατούν στο πολωνικό σχολείο. Γι' αυτό τον λόγο η μέθοδος των ερευνητικών εργασιών δίνει την ίδια σημασία στα αγόρια και στα κορίτσια: διαμορφώνει επιστημονικό πνεύμα και ανοίγει την πόρτα για μη σεξιστική εκπαίδευση, ενώ ταυτόχρονα σέβεται την προσωπικότητα του κάθε παιδιού.

Η Magda Korsak είναι εκπαιδευτικός με ειδίκευση στην παιδαγωγική του νηπιαγωγείου, στην εκπαίδευση των μικρών παιδιών και στις αρχές της μάθησης. Διδάσκει στην Ακαδημία Komeński (Comenius).
magdalenakorsak@wp.pl

Η Grażyna Woźniak είναι ψυχολόγος ειδικευμένη στην εκπαίδευση των μικρών παιδιών και στις αρχές της μάθησης. Διδάσκει στην Ακαδημία Komeński (Comenius).
gracjanaw@gmail.com

Πώς βλέπουν τα αγόρια τον παιδικό σταθμό

Jens E. Jørgensen, Henrik Haubro

Έρευνα που υποστηρίζεται από το δανικό συνδικάτο λειτουργών προσχολικής ηλικίας και από τους εκπαιδευτικούς της υπηρεσίας για παιδιά 0-5 ετών «Παιδικό σπίτι Nattergalen» στην περιοχή Strand Brøndby, ένα προάστιο της Κοπεγχάγης, όπου ζουν πολλές εθνοτικές μειονότητες.

Παρά τις πολυετείς επαγγελματικές συζητήσεις, εξακολουθούμε να διαπιστώνουμε ότι τα αγόρια υπερτερούν αριθμητικά κατά πολύ στο σύνολο των προβληματικών παιδιών που παραπέμπονται σε εξειδικευμένες υπηρεσίες. Κεντρικό θέμα αυτού του αναπτυξιακού προγράμματος είναι: «Πώς ακριβώς φαντάζεται ένα αγόρι την εκπαίδευση και τη φροντίδα των παιδιών; Καταλαβαίνουμε τι το ενδιαφέρει;». Για να απαντήσουμε στα ερωτήματα αυτά, θα προτείνουμε και θα δοκιμάσουμε για ένα έτος μεθόδους εργασίας και εκπαιδευτικά υλικά που μπορούν να ωθήσουν τα αγόρια να συμμετέχουν στις δραστηριότητες και τις κοινωνικές σχέσεις. Θα προσπαθήσουμε να προβάλλουμε την άποψη και τις εμπειρίες τους, και θα παρουσιάσουμε τα αποτελέσματα στην ιστοσελίδα του προγράμματος και σε έναν οδηγό μάθησης. Προβλέπονται επίσης ένα εργαστήριο και ένα τελικό σεμινάριο για να διασφαλιστεί η ευρεία διάδοση και η συνέχιση της συζήτησης των θεμάτων αυτών.

Παραδείγματα πρακτικών: το ελεύθερο παιχνίδι στην παιδική χαρά

Μετά το γεύμα τα παιδιά μπορούν να βγουν στην παιδική χαρά: τα μεγάλα παιδιά τρέχουν με το ποδήλατο ανάμεσα στις αμμοδόχους και στα όργανα παιχνιδιού. Ένα από τα μεγάλα κορίτσια, η Ολίβια, διευθύνει τα παιχνίδια των ποδηλατιστών και μοιράζει μετάλλια: χρυσό, ασπρόμαυρο και χάλκινο. Οι άλλοι ποδηλάτες είναι δύο συνομήλικές της και ένα αγόρι. Σε γενικές γραμμές, ο χώρος παιχνιδιού είναι χωρισμένος στα δύο: στη μία άκρη μία ομάδα αγοριών βρίσκεται κοντά στις κούνιες και στον αθλητικό χώρο, ενώ στην άλλη άκρη μία ομάδα κοριτσιών βρίσκεται κοντά στο σπιτάκι. Ένα από τα κορίτσια παίζει με τα αγόρια και μαλώνει μαζί τους.

Σκέψεις

Το φύλο είναι πανταχού παρόν. Δεν εξαφανίζεται, ακόμα και αν αφηθεί στα παιδιά η ελεύθερη επιλογή περιβάλλοντος. Αντίθετα, φαίνεται ότι το φύλο παίζει λιγότερο σημαντικό ρόλο σε μια οργανωμένη δραστηριότητα.

Από την άποψη της ισότητας των φύλων, οι οργανωμένες δραστηριότητες βοηθούν να αντισταθμιστούν ορισμένες αρνητικές πλευρές του ελεύθερου παιχνιδιού, ειδικά η σκληρή διαδικασία του αποκλεισμού, την οποία κάποιες φορές υποβοηθούμε και εμείς. Θα μπορούσε να είναι μια βοήθεια στα παιδιά που περιθωριοποιούνται μέσα στην ομάδα αγοριών ή κοριτσιών, ώστε να μπορέσουν να συμμετάσχουν στις δραστηριότητες και να αισθανθούν ικανά.

Τα αγόρια δεν ενσωματώνονται ...

Παρά τις πολυετείς συζητήσεις και πρωτοβουλίες, διαπιστώνουμε και πάλι ότι τα αγόρια είναι πολύ περισσότερα ανάμεσα στα παιδιά και στους εφήβους με προβλήματα και αδιέξοδα. Το βλέπουμε στο σχολείο, όπου οι πιθανότητες να δούμε αγόρια να χρειάζονται ειδική εκπαίδευση ή να εγκαταλείπουν νωρίς και οριστικά τις σπουδές τους είναι τρεις φορές μεγαλύτερες από ό,τι στα κορίτσια (8,1% έναντι 3,2%). Επομένως, είναι ξεκάθαρο ότι τα αγόρια -ιδίως αν προέρχονται από ένα περιβάλλον όπου εισόδημα, μορφωτικό επίπεδο και κοινωνική θέση βρίσκονται χαμηλά και όπου είναι περισσότερα τα άτομα μη δυτικής καταγωγής- διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο αποκλεισμού.

Η ίδια τάση συναντάται και στον παιδικό σταθμό Nattergalen: δώδεκα από τα δεκατρία παιδιά των ειδικών ομάδων μας είναι αγόρια και επτά στα δέκα αγόρια

(από τα 31 που φοιτούν αυτό το καλοκαίρι) χρειάζονται ειδική αντιμετώπιση. Η έρευνα για την ένταξη είναι σαφής: πρέπει να αλλάξουμε την εκπαίδευση και τα εργαλεία, ώστε να προσαρμοστούν στα αγόρια, αν θέλουμε να αποφύγουμε την αύξηση του αποκλεισμού τους ... και αυτό σε ολόκληρο το εκπαιδευτικό σύστημα.

Παράδειγμα πρακτικής: παρέμβαση στην «αίθουσα των βαρών»

Ο Philip εμπόδισε δύο κορίτσια να μπουν στην αίθουσα με τη δικαιολογία: «Δεν μπορείτε να μπειτε, γιατί τώρα παίζουμε τον κύκλο». Σημειώστε ότι συνήθως η αίθουσα δεν είναι ανοικτή σε όλους. Ωστόσο, λίγο μετά τα δύο κορίτσια επιστρέφουν μαζί με έναν ενήλικα που τα καθησυχάζει λέγοντας ότι μπορούν να μπουν στην αίθουσα χωρίς να ενοχλήσουν το παιχνίδι. Ο Philip και ο John δεν απαντούν, μένουν για λίγο σιωπηλοί, παρατηρούν και, όταν φθάνουν τα κορίτσια, επιστρέφουν στην ασχολία τους, ενώ ο ενήλικας φεύγει.

Ερωτήσεις

- Πώς μπορούμε να μοιράσουμε τον χώρο παιχνιδιού στα παιδιά;
- Τα αγόρια και τα κορίτσια ενεργούν με τον ίδιο τρόπο;
- Υπάρχουν και άλλοι χώροι όπου τα αγόρια αποκλείουν τα κορίτσια και αντιστρόφως;
- Με ποιον τρόπο μπορούμε να εφαρμόσουμε τη συνύπαρξη, όταν τα παιδιά ερμηνεύουν τους κανόνες του κέντρου με τρόπο που να περιορίζουν συστηματικά τις ευκαιρίες ανάπτυξης του φύλου;

Το ζήτημα που πρέπει να επιλύσουμε είναι σαφές: πώς θα κάνουμε τα αγόρια να συμμετέχουν;

Ή, ακριβέστερα: Πώς φαντάζονται τα αγόρια

τη θέση τους στο Nattergalen; Έχουμε, εμείς, οι άνθρωποι του Nattergalen, κάποια ιδέα για το τι τα ενδιαφέρει; Ποιες είναι οι δραστηριότητες που τα ενθουσιάζουν περισσότερο; Ποια παιχνίδια και καταστάσεις αποτελούν σημαντικές προκλήσεις (με όλες τις σημασίες της λέξης) γι' αυτά; Με τι διασκεδάζουν περισσότερο; ...

Υπάρχει κι ένα θέμα που αφορά την παιδαγωγική: η εφαρμογή των γνώσεων (θεωρητικών και άλλων) των εκπαιδευτικών για το ζήτημα του φύλου.¹ Θέλουμε να συμπεριλάβουμε και αυτό το θέμα στο πρόγραμμα. Μία από τις προκλήσεις παγκοσμίως για τους εκπαιδευτικούς είναι να ενισχύσουν τις προσπάθειες της βασικής πρόληψης για παιδιά από 0 έως 6 ετών, αλλά με ιδιαίτερη προσοχή στην επικουρική πρόληψη για παιδιά που εμφανίζουν ιδιαίτερο προφίλ. Με άλλα λόγια, στους παιδικούς σταθμούς και στα νηπιαγωγεία θα πολλαπλασιάσουμε τις ευκαιρίες για να αναπτύξουν και να αξιοποιήσουν τα παιδιά τις δεξιότητές τους όσο το δυνατόν περισσότερο, με την εμπλοκή και τη συμμετοχή τους σε ομάδες.

Ποιες είναι οι πιο κατάλληλες παιδαγωγικές και έννοιες για τα αγόρια;

Το πρόγραμμα στοχεύει ιδιαίτερα στο να αναπτύξει νέες παιδαγωγικές πρακτικές ένταξης, συνυπολογίζοντας την άποψη των αγοριών. Ο στόχος αυτός περιλαμβάνει τρία βασικά διλήμματα μέσα στην πραγματικότητα που αντιμετωπίζουμε και εμείς και πολλοί άλλοι παιδικοί σταθμοί:

1. Διαθέτουμε πολλές γνώσεις και θεωρίες, καθώς και πάμπολλα εργαλεία αξιολόγησης, ιδίως τη συμμετοχή σε προγράμματα, την απόκτηση λεξιλογίου, τη διαμόρφωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων κτλ. *Όμως είναι επιτακτική ανάγκη αυτές οι γνώσεις να γίνουν λειτουργικές, να μετατραπούν σε πραγματικές παιδαγωγικές δεξιότητες.*
  2. Το γενικό πρόγραμμά μας προβλέπει ειδικές ομάδες, π.χ., για τα παιδιά με αυτισμό ή με ειδικές ανάγκες. *Αλλά υπάρχει μεγάλη ανάγκη να χρησιμοποιήσουμε και να οργανώσουμε δραστηριότητες και περιβάλλοντα που θα προσφέρουν στα παιδιά περισσότερες ευκαιρίες για έμπρακτη συμμετοχή τους στις ομάδες.*
  3. Γνωρίζουμε την ανάγκη και τα οφέλη που προκύπτουν από την εργασία μέσα σε ομάδες και δίκτυα, η οποία θα μπορούσε να καταστήσει πιο αποτελεσματική την επαγγελματική συμπεριφορά μας, καθώς και τις καθημερινές μας δραστηριότητες. *Αυτό, βέβαια, απαιτεί τη δημιουργία νέων δομών για την κάλυψη αυτής της ανάγκης.*
- Στον Δήμο του Brøndby συνήθως αναθέτουμε σε εξειδικευμένες υπηρεσίες κάποια παιδιά που διατρέχουν κίνδυνο. Στο μέλλον θα επικεντρωθούμε στο συνολικό περιβάλλον του κάθε παιδιού. Η εκπαιδευτική προσέγγιση κινείται από μια οπτική επικεντρωμένη στο άτομο προς μια οπτική κοινωνικοποίησης

για όλους. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, θα διασφαλίσουμε πάνω απόλα ότι τα παιδιά θα έχουν την ευκαιρία να συμμετέχουν πραγματικά ως μέλη σε ομάδες: πρόκειται για τη συμμετοχή τους σε παιχνίδια και εκπαιδευτικές δραστηριότητες, και γι' αυτό πρέπει να προσπαθήσουμε να εντοπίσουμε ποιου τύπου εργασίας και εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων μπορούν να τους εγγυηθούν σταθερά την ευκαιρία να ενισχύσουν τις κοινωνικές τους δεξιότητες.

Η θεωρητική προσέγγιση

Από θεωρητική άποψη, η εργασία του προγράμματος θα στηριχθεί σε τρεις «πυλώνες», καθώς και στη γενική εκπαίδευση:

1. *Τις θεωρίες της ένταξης:* βασική αρχή των οποίων είναι ότι όλα τα παιδιά μπορούν να έχουν πρόσβαση στις σημαντικές γι' αυτά ικανότητες, γιατί αυτές ενισχύουν τις ικανότερες απόκτησης κοινωνικών και σχολικών δεξιοτήτων που θα χρειαστούν αργότερα στο σχολείο. Οι πράξεις και οι συμπεριφορές του παιδιού θεωρούνται αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης ανάμεσα στο κοινωνικό περιβάλλον και στις ατομικές καταστάσεις.
2. *Προσέγγιση με βάση τις δυνατότητες:* η προσέγγιση αυτή συνίσταται στην αξιοποίηση του δυναμικού, και των δεξιοτήτων του παιδιού, χωρίς να το αντιμετωπίζουμε ως «φορέα προβλημάτων». Ο ενήλικας το βοηθά να εντοπίσει και να περιγράψει τις σχέσεις και προτείνει νοήματα, με τρόπο που να ενσωματώνει τη διαφορετικότητα και να προσφέρει στα παιδιά σημαντικές ευκαιρίες για μάθηση και ανάπτυξη. Τα αφηγηματικά στοιχεία επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο εργαζόμαστε άλλοτε με τα παιδιά γενικά και άλλοτε μόνο με τα αγόρια.
3. *Ανταλλαγές και δίκτυα:* βελτίωση της κατανόησης αυτού που οι εκπαιδευτικοί κάνουν ή μπορούν να κάνουν ως επαγγελματίες, με τη βοήθεια των παρατηρήσεών τους ή με την περιγραφή των μεθόδων τους. Αντιπαραβολή της πρακτικής τους με εκείνη των άλλων,

προκειμένου να αποκτήσουν μεγαλύτερη επίγνωση των παραδοχών που διαμορφώνουν τις ενέργειες του καθενός. Ο οδηγός που θα δημιουργήσουμε θα είναι ένα βοήθημα για τους παιδαγωγούς, ώστε να εργαστούν πιο συστηματικά για τη συμμετοχή των αγοριών και την εκμάθηση κοινωνικών δεξιοτήτων. Βασίζεται επίσης σε παραδείγματα και θετικές εμπειρίες από την πρακτική του παιδικού σταθμού στην καθημερινή ζωή. Η λέξη κλειδί αυτού του οδηγού είναι «πώς;». Πρόκειται για τεχνάσματα και αρχές που χρησιμεύουν στη μεταφορά του «πώς» από τη θεωρία στην πράξη.

Σας προσκαλούμε να επισκεφθείτε την ιστοσελίδα του προγράμματός μας: www.denup.dk. Θα προσπαθήσουμε να γράψουμε μερικά κείμενα στα αγγλικά.

¹ Ένα παράδειγμα του προβλήματος της εφαρμογής των δεξιοτήτων των εκπαιδευτικών στην πράξη είναι το εξής: η γλωσσική ανάπτυξη διαφέρει στα κορίτσια και τα αγόρια αυτής της ηλικίας. Τα κορίτσια προηγούνται ελαφρώς, γεγονός που υποδεικνύει διαφορετικά μοντέλα γλωσσικής ανάπτυξης για τις δύο ομάδες. Τα αγόρια με προφίλ που παραπέμπει σε ειδική αγωγή υπερβαίνουν το αναμενόμενο: 20% περισσότερα από τα κορίτσια. Καθώς καμία έρευνα δεν δείχνει ότι η πιο αργή ανάπτυξη των αγοριών χρειάζεται οπωσδήποτε ειδικά μέτρα, θέλουμε να γνωρίσουμε τις διαφορετικές τάσεις στη μάθηση και ακολούθως να δουλέψουμε με διαφορετικές μεθόδους για τα κορίτσια και τα αγόρια. Έτσι αποφεύγουμε τον κίνδυνο να αποδώσουμε πιθανές γλωσσικές δυσκολίες σε έναν μεγάλο αριθμό παιδιών και να τα εντάξουμε σε ένα μοντέλο μάθησης πιο αργό για την ηλικία τους. Για να προσδιορίσουμε σε ποια ομάδα ανήκει ένα παιδί, το τοποθετούμε σε ζώνες ανάπτυξης ανά υλικό αξιολόγησης της γλώσσας, επτά τμήματα του οποίου μεταφράζονται σε πόντους, οι οποίοι στη συνέχεια προστίθενται στο φύλλο αποτελεσμάτων.

Ο Jens Jørgensen είναι διευθυντής του Παιδικού Κέντρου Nattergalen.
jev@brondby.dk

Ο Henrik Haubro είναι σύμβουλος ενός δικτύου συμβουλευτικής σε θέματα ψυχολογίας, εκπαίδευσης και ένταξης: inklusionsnetvaerket.dk.
henrik@inklusionsnetvaerket.dk

Ο αγώνας των αγοριών για την ισότητα και τη συμμετοχή στην προσχολική εκπαίδευση στη Σουηδία

Eva Ärlemalm-Hagsér, Anette Hellman

Το εθνικό πρόγραμμα (Υπουργείο Παιδείας και Επιστημών, 2010) πρέπει να θεωρηθεί ως ένα πλαίσιο κατευθυντήριων γραμμών για τη δουλειά στις υπηρεσίες για παιδιά προσχολικής ηλικίας.

Στη Σουηδία οι προσχολικές υπηρεσίες απευθύνονται σε παιδιά ηλικίας μεταξύ 1 και 5 ετών. Σε αυτές είναι εγγεγραμμένο το 83% των παιδιών. Όλες οι παιδαγωγικές υπηρεσίες για την προσχολική ηλικία ονομάζονται νηπιαγωγεία.

Η δημοκρατία βάση όλων των δραστηριοτήτων

Ο απαραβίαστος χαρακτήρας της ατομικής ελευθερίας και ακεραιότητας, η αξιοπρέπεια όλων των ανθρώπων, η ισότητα των φύλων και η αλληλεγγύη προς τους πιο αδύναμους είναι αξίες που προωθούνται στην καθημερινή μάθηση. Οι παιδαγωγικές αυτές αρχές είναι ενσωματωμένες στην εκπαίδευση και τη φροντίδα και πηγάζουν παράλληλα με τη μάθηση και την ανάπτυξη. Τα παιδιά θεωρούνται ενεργά και ικανά άτομα, προικισμένα με εμπειρίες, γνώσεις, δεξιότητες και συμπεριφορές, και αποτελούν το σημείο εκκίνησης των καθημερινών δραστηριοτήτων στο νηπιαγωγείο. Ωστόσο, στις προσπάθειες για την επίτευξη της ισότητας των φύλων μέσα στο περιβάλλον αυτών υπηρεσιών, εξακολουθούν να υπάρχουν κάποια προβλήματα. Στην πραγματικότητα, στον κυρίαρχο λόγο τα αγόρια και τα κορίτσια περιγράφονται πάντα ως αντίθετα και με διαφορετικές ανάγκες (Hellman, 2010· Nordberg, 2005). Υπάρχει όμως και ένας διαφορετικός λόγος, μια ρητορική που προτείνει την ισότητα της αξίας και την ισότητα των φύλων στην πρακτική (Ärlemalm-Hagsér, 2010). Καθώς η ισότητα των φύλων είναι το θέμα του παρόντος άρθρου, υπερασπιζόμαστε σε αυτό την ανάγκη να αναγνωριστεί η πολυπλοκότητα των κατηγοριοποιήσεων, όπως αυτή των φύλων, και να κατανοηθεί

ότι κατηγορίες όπως αγόρια/κορίτσια δημιουργούνται και αναπαράγονται στην πρακτική και στις πολιτικές, όπως και στην έρευνα. Στην πραγματικότητα, η διάκριση των φύλων είναι μια κατασκευή την οποία η έρευνα για τα φύλα αναπαράγει, εξακολουθώντας να τονίζει, στις εκθέσεις και τις δημοσιεύσεις, τις διαφορές (περισσότερο από τις ομοιότητες) μεταξύ αγοριών και κοριτσιών. Τα εννοιολογικά εργαλεία που θα χρησιμοποιήσουμε είναι οι έννοιες της «βεβαιότητας και της ισοτιμίας σε ζητήματα διάκρισης των φύλων» (gender safe, gender fair») του Mac Naughton (2006) και της «διάδραση μεταξύ παιδιών διαφορετικού φύλου» του Thorne (1993).

Ο αγώνας των αγοριών για την ισότητα και συμμετοχή στην προσχολική εκπαίδευση στη Σουηδία

Το πρώτο παράδειγμα περιγράφει τη διάδραση μεταξύ παιδιών διαφορετικού φύλου και τη «βεβαιότητα ως προς το φύλο». Στην παρατήρηση αυτή που πραγματοποίησε ο Hellman (2010), το νηπιαγωγείο αγόρασε καινούρια ρούχα για το “κοινωνικο-δραματικό” παιχνίδι και ο/η παιδαγωγός τα παρουσίασε την ώρα του κύκλου. Κάποια στιγμή αποφάσισε να δώσει σε κάποια κορίτσια την ευκαιρία να δοκιμάσουν πρώτα τα φορέματα και όλοι είπαν: «Ααα, τι ωραίες που είναι, τι όμορφα που είναι...». Ένα αγόρι κουνούσε το χέρι του για να προσελκύσει την προσοχή και τελικά επιλέχτηκε για να δοκιμάσει ένα φόρεμα. Ήταν τόσο ευτυχισμένο, το θεωρούσε πραγματικά ωραίο, αλλά τα υπόλοιπα παιδιά άρχισαν να το πειράζουν και τα κορίτσια το αποκάλεσαν «αγόρι-πριγκίπισσα». Σε αυτή την περίπτωση παρατηρούμε ότι η διάδραση των φύλων δεν

περιέχει «βεβαιότητα για το φύλο», γιατί το παιδί υπέστη την περιφρόνηση των άλλων. Το παράδειγμα αυτό δείχνει ότι είναι απαραίτητο να αναπτυχθεί μια πρακτική «ασφαλής και ισότιμη» στο θέμα της διάκρισης των φύλων, (Mac Naughton, 2006), ώστε να είναι δυνατόν για ένα παιδί να διασχίσει το σύνορο των φύλων, χωρίς να διατρέχει τον κίνδυνο να το περιγελάσουν ή να το αγνοήσουν.

Στο παρακάτω παράδειγμα ένα μικρό αγόρι αμφισβητεί την πρόταση που του κάνει ο/η εκπαιδευτικός κατά την ώρα του υπαίθριου παιχνιδιού στην αυλή του σχολείου. Ένα αγόρι (1 έτους) κλαίει στην αυλή. Είναι καινούργιο στο σχολείο. Ο/Η παιδαγωγός του προτείνει: «Θέλεις να παίξεις μπάλα;». Το παιδί πηγαίνει σε μια κατσαρόλα που βρίσκεται εκεί κοντά και την περιεργάζεται. Ο/Η παιδαγωγός λέει: «Α, βρήκες μια κατσαρόλα!». Το παιδί πηγαίνει στην αμμοδόχο και αρχίζουν να παίζουν και οι δύο τον «μάγειρα» (Ärlemalm-Hagsér, 2010). Το παιδί που αρνείται την προσφορά του/της παιδαγωγού αρχίζει να παίζει ένα παιχνίδι που του αρέσει εκείνη τη στιγμή. Ο/Η παιδαγωγός αντιλαμβάνεται την πρόθεσή του και το ακολουθεί για να μοιραστούν το «παιχνίδι της κουζίνας». Είναι συχνό τα παιδιά να αμφισβητούν τα «πρότυπα φύλου» (Thorne, 1993· Hellman, 2010· Ärlemalm-Hagsér & Pramling Samuelsson, 2009). Ακόμη κι αν καρποφορεί η δουλειά που έχει στόχο να επιτύχει τη συνάντηση των δύο φύλων (*border work*), είναι σημαντικό εκπαιδευτικοί και γονείς να την τοποθετούν μέσα σε ένα ενθαρρυντικό περιβάλλον. Ένα άλλο παράδειγμα (Hellman, 2010): τα παιδιά παίζουν Batman. Αυτό το παιχνίδι μπορεί να φαίνεται μάλλον στερεοτυπικό,

αλλά κοιτάζοντας από πιο κοντά, διαπιστώνουμε ότι από κάτω υπάρχουν πολύ περισσότερα.

Jimmy: «Το ρομποτάκι Batman χρειάζεται μια κουβέρτα». «Όνειρα γλυκά», λέει ο μπαμπάς Batman στο ρομποτάκι. «Ααα», απαντά αυτό, «μπαμπά, κρυώνω λιγάκι». «Περίμενε ένα λεπτό», λέει ο μπαμπάς, «Πάω να σου βρω μια όμορφη ζεστή κουβέρτα» (Ο Jimmy ψάχνει για το χαρτί υγείας και το τυλίγει γύρω από τον μικρό Batman).

Jimmy: «Ορίστε. Καληνύχτα μικρούλη μου Batman».

Λούκας: «Να του τραγουδήσουμε ένα τραγούδι;».

Jimmy: «Ναι, αλλά σιγανά. Σχεδόν κοιμάται το καλό μου».

Σε αυτό το παράδειγμα, η κύρια δραστηριότητα των παιδιών είναι η «φροντίδα» του ρομπότ Batman: το βάζουν στο κρεβάτι, το σκεπάζουν και του τραγουδούν ένα νανούρισμα. Εδώ τα παιδιά αισθάνονται «βέβαια για το φύλο» (*gender safe*), γεγονός που τους επιτρέπει να παίζουν σε κοινωνικο-δραματικό παιχνίδι τον πατέρα που φροντίζει τον γιο του.

Στην ακόλουθη παρατήρηση (Hellman, 2010) ο Gustaf αντιλαμβάνεται μια γάτα στην άλλη πλευρά του φράχτη και της πετά ένα πλαστικό δοχείο με το «φαγητό». Όμως, δυσκολεύεται πολύ να ξαναφέρει το δοχείο στον κήπο, κυρίως επειδή απαγορεύεται αυστηρά να σκαρφαλώνουν στον φράχτη. Το παιδί ζητά βοήθεια και αμέσως ένα τσούρμιο από συνομήλικα παιδιά, αγόρια και κορίτσια, τρέχουν και με ραβδιά καταφέρνουν να γλιστρήσουν σιγά σιγά το δοχείο στον κήπο. Gustaf: «Ει, έχουμε φτιάξει μια τρομερή ομάδα! Μαζί μπορούμε να κάνουμε τα πάντα!».

Εύα: «Ναι, μπορούμε να κάνουμε τα πάντα! Είμαστε οι καλύτεροι!».

Σε αυτή την παρατήρηση το κοινό συλλογικό παιχνίδι δίνει στα παιδιά την αίσθηση ότι άνδρες και γυναίκες μπορούν να κάνουν καλά πράγματα μαζί, όπως ο Gustaf και η Εύα καταφέρνουν να ξαναφέρουν το δοχείο στον κήπο του σχολείου.

Η προώθηση της ισότητας των φύλων περνά από μια πρακτική βεβαιότητας και ισοτιμίας όλων

Στο παρελθόν η έρευνα για το φύλο έδειξε ότι κορίτσια και αγόρια τείνουν να επιλέγουν διαφορετικούς χώρους παιχνιδιού. Τα δικά μας παραδείγματα δείχνουν ότι οι δυνατότητες που έχουν τα παιδιά για πρόσβαση σε μια σειρά από προσφορές, χώρους και συμπαίκτες ποικίλλουν ανάλογα με την κοινωνική τους κατάσταση: μερικά

αγόρια που χαρακτηρίζονταν «ταραξίες» ή χαμηλής κοινωνικής θέσης συνήθως αποκλείονταν από το παιχνίδι.

Αλλα αγόρια, που χαρακτηρίζονταν «ικανά» και κατείχαν υψηλή κοινωνική θέση μέσα στο νηπιαγωγείο, είχαν την ευκαιρία να παίζουν διάφορα είδη παιχνιδιού. Τα παιδιά αυτά μετακινούνταν συχνά ανάμεσα σε τόπους και διαφορετικά παιχνίδια και δεν χρειαζόταν να αγωνιστούν για την ισότητα και την κοινωνική και χωροταξική συμμετοχή. Η διαφορά φύλου συχνά θεωρούνταν ελάχιστης σημασίας σε κοινές εργασίες και συνεργασίες αγοριών και κοριτσιών, τις οποίες δημιούργησαν οι παιδαγωγοί ή και τα ίδια τα παιδιά (Hellman, 2010· Hellman & Ärlemalm-Hagsér, 2011· Ärlemalm-Hagsér & Pramling Samuelsson, 2009).

Οι γνώσεις του παιδαγωγού (άνδρα ή γυναίκα) για τη διαμόρφωση του φύλου και η συνειδητοποίηση ότι οι ευκαιρίες να δουλέψει πάνω στην ισότητα των φύλων οι οποίες εμφανίζονται στις καθημερινές δραστηριότητες είναι πολύ σημαντικές προκειμένου να θέσει υπό αμφισβήτηση τα στερεότυπα και τα μοντέλα φύλου που συναντώνται στην προσχολική εκπαίδευση, η οποία είναι ο τόπος όπου παιδιά και ενήλικες διαμορφώνουν το φύλο τους. Στο παρακάτω απόσπασμα ένας/μία νηπιαγωγός που έχει εργαστεί πολλά χρόνια πάνω σε ζητήματα φύλου εξηγεί πώς η δουλειά έχει αλλάξει με την πάροδο των χρόνων.

«Δεν θεωρώ τη δουλειά πάνω σε θέματα ισότητας των φύλων ως ένα έργο που διευθύνουμε εμείς, νομίζω ότι είναι μια κατάσταση του μυαλού ... σήμερα έχουμε την αίσθηση ότι σκεφτόμαστε με διαφορετικό

τρόπο, περισσότερο με όρους νοοτροπίας παρά προγράμματος. Έτσι νομίζω» (Ärlemalm-Hagsér, 2010). Με αυτά τα παραδείγματα προσπαθούμε να αποδείξουμε ότι η προώθηση της ισότητας των φύλων περνά μέσα από μια πρακτική βεβαιότητας και ισοτιμίας για όλους (*gender safe, gender fair*), η οποία προσφέρει τη δυνατότητα της υπέρβασης των συνόρων στο παιχνίδι και στη συντροφικότητα - μέσω των κοινών δράσεων και της συνεργασίας. Και όπως δηλώνει ο Thorne (1993), «η κατανόηση του ότι οι σχέσεις των φύλων δεν είναι σταθερές ούτε αμετάβλητες, αλλά αντίθετα ποικίλλουν ανάλογα με το περιβάλλον, μπορεί να βοηθήσει τους παιδαγωγούς και τους βοηθούς τους να προβληματιστούν σχετικά με τις πρακτικές τους και να αναπτύξουν εκείνες που φαίνονται να ευνοούν τις ισότιμες διαδράσεις» (σελ. 160).

Βιβλιογραφία

- Hellman, A. (2010). *Kan Batman vara rosa? Förhandlingar om pojkheter och normalitet på en förskola*. [Έχετε δει ποτέ ροζ Μπάτμαν; Διαπραγμάτευση της αρρενωπότητας και της ομαλότητας στο νηπιαγωγείο], (Μελέτες των Επιστημών της Αγωγής του Γκέτεμποργκ 299). Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Hellman, A. & Ärlemalm Hagsér, E. (2011). *Demokrati och jämställdhet på förskolegården* [Δημοκρατία και ισότητα των φύλων στην αυλή των νηπιαγωγείων], *Krut*, 141 (1): 31-40.
- Mac Naughton, G. (2006). *Constructing gender in early-years education*, *The SAGE Handbook of Gender and Education*, pp. 7-17. London: SAGE.
- Nordberg, M. (2005). *Jämställdhetens spjutspets? Manliga arbetstagare i kvinnoyrken, jämställdhet, maskulinitet, femininitet och heteronormativitet* [Το κατευθυντήριο νήμα της ισότητας των φύλων. Άνδρες σε γυνακεία καθήκοντα, ισότητα των φύλων, θηλυκότητα, αρρενωπότητα και ετερο-κανονιστικότητα]. Göteborg: Arkipelag.
- Thorne, B. (1993). *Gender play : Girls and Boys in School* [Παιχνίδια φύλου: τα αγόρια και τα κορίτσια στο σχολείο]. Buckingham: Open University Press.
- Ärlemalm-Hagsér, E. (2010). *Gender choreography and micro structures-early childhood professionals' understanding of gender roles and gender patterns in outdoor play and learning*, *European Early Childhood Education Research Journal*, 18 (4): 515-526.
- Ärlemalm-Hagsér, E. & Pramling Samuelsson, I. (2009). *Många olika genusmönster existerar samtidigt i förskolan* [Στο νηπιαγωγείο συνυπάρχουν πολλά πρότυπα φύλου], *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 14 (2): 89-109.

Eva-Ärlemalm Hagsér και Anette Hellman, Παιδαγωγικό Τμήμα Εκπαίδευσης, Επικοινωνίας και Μάθησης, Πανεπιστήμιο του Gothenburg. eva.arlemalm-hagser@ped.gu.se

Ο ρόλος της προσχολικής εκπαίδευσης

Οι έρευνες που πραγματοποίησε το 2003 το Ινστιτούτο Δημόσιων Πολιτικών για τις διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα στα παιδιά της πρώτης τάξης του δημοτικού σχολείου έδειξαν σαφώς ότι το επίπεδο των δεξιοτήτων των μαθητών συνδέεται άμεσα με την εκπαίδευση στο νηπιαγωγείο. Η συμμετοχή σε προσχολικές δραστηριότητες καθώς και η διάρκεια της προσχολικής εκπαίδευσης, φαίνονται να είναι καθοριστικοί παράγοντες. Η διάρκεια της προσχολικής εκπαίδευσης είναι ιδιαίτερα σημαντική για τα παιδιά που προέρχονται από οικογένειες με κακή οικονομική κατάσταση. Όταν αυτά τα παιδιά πάνε στο δημοτικό, το επίπεδο της ικανότητάς τους στην ανάγνωση, τη γραφή και την αριθμητική είναι τόσο υψηλότερο, όσο πιο μακρά ήταν η προσχολική τους εκπαίδευση. Αυτή η επίδραση είναι ακόμα πιο εμφανής στα αγόρια. Οι πιθανότητες για τα παιδιά που προέρχονται από μειονεκτικά περιβάλλοντα να προοδεύσουν και να έχουν μια επιτυχημένη σχολική επίδοση είναι ασύγκριτα υψηλότερες αν έχουν παρακολουθήσει το νηπιαγωγείο για τέσσερα χρόνια αντί για ένα προπαρασκευαστικό έτος. Στα κορίτσια που προέρχονται από παρόμοιο περιβάλλον, η επίδραση δεν είναι τόσο εμφανής. Πώς εξηγείται αυτό; Φαίνεται ότι τα αγόρια χρειάζονται μια μεγαλύτερη περίοδο προσαρμογής έξω από το οικογενειακό περιβάλλον και είναι λιγότερο δεκτικά στους νέους κανόνες του σχολείου, τους οποίους βιώνουν ως εμπόδιο στην ελευθερία τους. Παρατηρείται επίσης και μια άλλη τάση, που θεωρείται εξίσου ενδιαφέρουσα. Η ανάλυση των δεδομένων για παιδιά από υψηλά κοινωνικοπολιτισμικά περιβάλλοντα δείχνει ότι η είσοδος στο νηπιαγωγείο είναι πιο χρήσιμο να γίνεται στα τέσσερα χρόνια τους, παρά στα τρία. Αυτό φαίνεται να δείχνει ότι στο περιβάλλον του σπιτιού τους τα παιδιά αυτά διαθέτουν περισσότερα πλεονεκτήματα σε σύγκριση με τα συνομήλικά τους, χάρη στα σωστά εκπαιδευτικά ερεθίσματα που δέχονται, αυτό ακριβώς που λείπει από τα χαμηλότερα πολιτισμικά περιβάλλοντα. Για τα τελευταία η πρώιμη προσχολική εκπαίδευση αυξάνει τις πιθανότητες κοινωνικής επιτυχίας. Τα αποτελέσματα που έχουμε δείχνουν σαφώς ότι η υποχρεωτική εκπαίδευση από την ηλικία των έξι ετών δεν είναι αρκετή για να εξασφαλίσει ισότητα ευκαιριών. Στην περίπτωση των παιδιών που ανήκουν σε μη προνομιούχα οικονομικά περιβάλλοντα, μόνο η προσχολική εκπαίδευση από νωρίς αυξάνει τις πιθανότητες επιτυχίας. Για να μπορεί το νηπιαγωγείο να εκπληρώσει την αποστολή του απέναντι στα παιδιά από μειονεκτικά περιβάλλοντα, είναι απαραίτητο να είναι προσβάσιμο από την ηλικία των τριών ετών.

Barbara Murawska

Η συμμετοχή των γονέων Ακόμα και οι πατέρες πρέπει να συμμετέχουν

Αυτό το άρθρο προέρχεται από ένα φυλλάδιο που έχει γραφεί ως εργαλείο για να βοηθήσει τις ομάδες να αντληθούν όλο και καλύτερα τη θέση και τον ειδικό ρόλο των πατέρων. Κύριος στόχος αυτού του φυλλαδίου είναι να αυξήσει την ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτικών υπηρεσιών της προσχολικής ηλικίας σχετικά με τη συμμετοχή των πατέρων και να αποτελέσει ταυτόχρονα ένα πρακτικό εργαλείο για την αντιμετώπιση του ζητήματος. Εξηγούμε γιατί είναι σημαντικό για εμάς ο προβληματισμός για τη συμμετοχή των γονέων να περιστραφεί κυρίως γύρω από τους πατέρες. Παραθέτουμε κάποιες πρακτικές συμβουλές που θα μπορούσαν να εμπνεύσουν τους υπευθύνους και το παιδαγωγικό προσωπικό να βελτιώσουν την ενεργητική συμμετοχή των πατέρων στις δραστηριότητες της εκπαιδευτικής υπηρεσίας. Τέλος, παρουσιάζουμε ένα πρακτικό εργαλείο που μπορεί να προσφέρει, μέσω μιας λεπτομερούς αυτοαξιολόγησης, μια ρεαλιστική εικόνα της συμμετοχής των γονέων στις δραστηριότητές σας, καθώς και της θέσης που επιφυλάσσετε για τους πατέρες. Έτσι είναι στο χέρι σας να αναπτύξετε, ως ομάδα, ένα συγκεκριμένο σχέδιο δράσης. Το εγχειρίδιο έχει συνταχθεί προπάντων για τους υπευθύνους των εκπαιδευτικών υπηρεσιών. Τα κείμενα μπορούν, ωστόσο, να χρησιμοποιηθούν για τη διεξαγωγή ενός προβληματισμού με το εκπαιδευτικό προσωπικό γύρω από τη συμμετοχή των γονέων και των πατέρων. Αυτό το σχέδιο δράσης, που έχει στόχο να ενθαρρύνει τη συμμετοχή των πατέρων, ταιριάζει απόλυτα στο πλαίσιο οποιασδήποτε εργασίας πάνω στην ποιότητα. Θα το βρείτε δωρεάν στη διεύθυνση: <http://www.vbjk.be/nl/node/4032>

Jan Peeters

Το φυλλάδιο δημιουργήθηκε ως μέρος ενός προγράμματος του FSE-Equal «Ecce ama! Childcare in learning Networks» και στο πλαίσιο της συνεργασίας ανάμεσα στην VBJK (Expertisecentrum Opvoeding en Kinderopvang, εκπαιδευτική υπηρεσία της πόλης της Gant) και την MKO Flora. Το εργαλείο εργασίας είναι αποτέλεσμα μιας διαδραστικής διαδικασίας με βάση τα προσόντα και την εμπειρία των εταίρων και έχει δοκιμαστεί στην πράξη. Η πρωτοβουλία προήλθε από τον Jan Peeters (VBJK) και βασίζεται στα πειράματα «Mannen in de Kinderopvang» («Οι άνδρες στα επαγγέλματα της προσχολικής ηλικίας»). Σε συνεργασία με την Caroline Boudry (VBJK), το εργαλείο δημοσιοποιήθηκε στα διεθνή δίκτυα «Men in Childcare» (DECET) και της διεθνούς σύμπραξης EQUAL «Improving Childcare». Στη δημιουργία αυτού του εργαλείου συμμετείχαν οι Chris De Kimpe, Marc De Coeyer και Els Meiresone (Παιδαγωγική Υπηρεσία της πόλης του Gant). Η Katlijn Demuyneck (Flora ONLUS) ασχολήθηκε με την επεξεργασία και την επιμέλεια των κειμένων. Η αναπτυξιακή σύμπραξη «QUALiflex - Ποιότητα και ευελιξία στη φροντίδα της προσχολικής ηλικίας» (συντονισμός: Caritas Λουξεμβούργου) και "Une ardeur d'enfance" (συντονισμός: Promemploi, Arlon, με το Συντονισμένο Κέντρο για την παιδική ηλικία του Châtelet) έχουν δοκιμάσει και έχουν προσαρμόσει το εργαλείο εργασίας στο γαλλόφωνο περιβάλλον Βελγίου και Λουξεμβούργου.

Θεματική ομάδα εργασίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την εκπαίδευση και φροντίδα της πρώτης παιδικής ηλικίας

Nora Milotay

Στο πρώτο μισό του 2012 η Επιτροπή δημιούργησε μια θεματική ομάδα εργασίας για την «Εκπαίδευση και Φροντίδα της Πρώτης Παιδικής Ηλικίας» (ΕΦΠΠΗ) βασισμένη στην ανοιχτή μέθοδο συντονισμού.¹ Πρόκειται για ένα πολύ σημαντικό βήμα που δείχνει ότι η ΕΦΠΠΗ είναι μια νέα περιοχή πολιτικής συνεργασίας σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Τα τελευταία χρόνια πολλά κράτη-μέλη έχουν τοποθετήσει το θέμα της ΕΦΠΠΗ στην κορυφή των πολιτικών τους προτεραιοτήτων και έχουν ζητήσει έναν ευρωπαϊκό συντονισμό πολιτικών πάνω σε αυτό. Απαντώντας η Ευρωπαϊκή Επιτροπή με την ανακοίνωση του Φεβρουαρίου του 2012 «Εκπαίδευση και Φροντίδα της Πρώτης Παιδικής Ηλικίας: προσφορά στα παιδιά μας μιας καλύτερης αρχής για τον αυριανό κόσμο», παρουσίασε τις απόψεις της πάνω στις βασικές περιοχές ενδιαφέροντος για μια μελλοντική ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα της ΕΦΠΠΗ, με στόχο τη βελτίωση της προσβασιμότητας και της ποιότητας των υπηρεσιών που αφορούν την περίοδο από τη γέννηση μέχρι την ηλικία της υποχρεωτικής εκπαίδευσης.²

Τον Μάιο του 2012 οι Υπουργοί Παιδείας της Ευρωπαϊκής Ένωσης υιοθέτησαν τα συμπεράσματα του Συμβουλίου. Σε αυτά προτεινόταν η δέσμευση για συνεργασία σε ευρωπαϊκό επίπεδο σε ζητήματα ΕΦΠΠΗ. Το Συμβούλιο κάλεσε τα κράτη-μέλη να αναλύσουν την υπάρχουσα προσφορά υπηρεσιών, ιδιαίτερα ως προς την προσβασιμότητα και την ποιότητα, και να λάβουν ενισχυτικά μέτρα με σκοπό την εγγυημένη, καθολική και ισότιμη πρόσβαση σε υψηλής ποιότητας υπηρεσίες ΕΦΠΠΗ, καθώς και να επενδύσουν σε δομές ΕΦΠΠΗ, θεωρώντας ότι αποτελούν παράγοντα ανάπτυξης. Τα κράτη-μέλη καλούνται επίσης να κάνουν καλή χρήση όλων των

χρηματοδοτικών δομών που υπάρχουν στον χώρο της διά βίου μάθησης και της έρευνας, όπως και των ευρωπαϊκών διαρθρωτικών ταμείων.

Το Συμβούλιο κάλεσε επιπλέον την Επιτροπή να κοινοποιήσει ορθές πρακτικές, να διευρύνει τη δεξαμενή πραγματικών

δεδομένων σχετικά με την ΕΦΠΠΗ και να συντάσσει αναφορές για την πρόοδο που έχει γίνει ως προς την επίτευξη των στόχων, σύμφωνα με την Ανοιχτή Μέθοδο Συντονισμού (ΑΜΣ).

Η πολιτική συναίνεση για την αναγκαιότητα αυτής της διαδικασίας ενισχύθηκε περαιτέρω

© VBJK - Caroline Boudry

κατά τη σύσκεψη των Γενικών Διευθυντών της ΕΕ για την Υποχρεωτική Εκπαίδευση, η οποία έγινε στο Gdansk στις 10 Οκτωβρίου 2011. Στη σύσκεψη υπήρξε σθεναρή υποστήριξη στην έναρξη μιας ΑΜΣ στον τομέα της ΕΦΠΠΗ και στην ενίσχυση της προσβασιμότητας και της ποιότητας των υπηρεσιών. Μεταξύ των προσδοκώμενων αποτελεσμάτων από τη μελλοντική ευρωπαϊκή διαδικασία περιλαμβάνονται η ανάλυση και η διάδοση ορθών πρακτικών (ιδίως για την υποστήριξη της ποιότητας του προσωπικού και τη μετάβαση στο πρωτοβάθμιο σχολείο) με τη χρήση, για παράδειγμα, εγχειριδίων πολιτικής, την ανάπτυξη ενός βασικού πλαισίου ποιότητας για την ΕΦΠΠΗ και τη βελτίωση των πληροφοριακών δεδομένων και της έρευνας σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Δεδομένου ότι η καθιέρωση αποδοτικών δημόσιων πολιτικών για την εκπαίδευση στην πρώτη ηλικία είναι εκ φύσεως έντονα διεπιστημονική, αυτή η νέα θεματική ομάδα εργασίας περιλαμβάνει διαμορφωτές πολιτικών αποφάσεων, πανεπιστημιακούς ερευνητές και επαγγελματίες της ΕΦΠΠΗ, οι οποίοι δραστηριοποιούνται όχι μόνο στον εκπαιδευτικό χώρο, αλλά και στους τομείς της εργασίας, των κοινωνικών υποθέσεων και της δικαιοσύνης των 25 κρατών-μελών. Η ομάδα αυτή θα εργαστεί αρχικά για δύο χρόνια, με δυνατότητα παράτασης. Θα οργανώσει ομάδες έρευνας πάνω σε πολιτικές που αποσκοπούν στη βελτίωση της προσβασιμότητας και της ποιότητας της ΕΦΠΠΗ. Το έργο αυτό αποσκοπεί στο να εφοδιάσει τα κράτη-μέλη με εργαλεία

αναφοράς· για παράδειγμα, εγχειρίδια πολιτικών, συλλογές ορθών πολιτικών και αναφορές ή ένα πλαίσιο ποιότητας, -τα οποία τα κράτη θα μπορούν να χρησιμοποιήσουν για να αναπτύξουν τις πολιτικές τους για την ΕΦΠΠΗ.

Οι ομάδες έρευνας μπορούν να αποδειχθούν πολύ ισχυρό εργαλείο για τη λεπτομερέστερη εξέταση των δυσκολιών εφαρμογής. Με τη σύγκριση και την αντιπαραβολή διαφορετικών πολιτικών προσεγγίσεων που υιοθετούνται ως απάντηση σε παρόμοιες προκλήσεις και χρησιμοποιώντας ως βάση αποτελέσματα από τις πιο πρόσφατες έρευνες, οι ομάδες έρευνας επιτρέπουν να εντοπιστούν παράγοντες κρίσιμοι για την επιτυχία, προκειμένου να ληφθούν πολιτικές αποφάσεις, να εφαρμοστούν και να επιφέρουν μεταρρυθμίσεις, οι οποίες στη συνέχεια μπορούν να μεταφερθούν σε άλλα εθνικά περιβάλλοντα. Η μέθοδος των ομάδων παίρνει διάφορες μορφές. Μπορεί, για παράδειγμα, μια ομάδα να επισκεφθεί μια χώρα και να παρατηρήσει για κάποιες μέρες τις πρακτικές της, μπορούν να δημιουργηθούν ομάδες για την ανάλυση της λογοτεχνίας ή να συλλέξουν πληροφορίες με τη μορφή «χαρτογράφησης» ή να οργανώσουν σεμινάρια και συνέδρια.

Κατά την πρώτη συνεδρίαση της ομάδας, τον Μάρτιο στις Βρυξέλλες, τα μέλη οργάνωσαν μια συζήτηση που διήρκεσε μιάμιση μέρα για τις μελλοντικές προτεραιότητες και τις μεθόδους εργασίας. Με ζητούμενο την περιγραφή όλων των θεμάτων που είναι σήμερα σημαντικά για τη λήψη αποφάσεων

πάνω στην ΕΦΠΠΗ στη χώρα τους και τον προσδιορισμό των περιοχών στις οποίες θα ήταν χρήσιμη η ευρωπαϊκή συνεργασία, οι συμμετέχοντες έθεσαν ζητήματα σχετικά με την ποιότητα, τόσο ως διεπιστημονικό στοιχείο όσο και ως βάση όλης της μελλοντικής διαμόρφωσης πολιτικής από την ομάδα. Αναφέρθηκαν επίσης στην ανάπτυξη του εργατικού δυναμικού και σε ζητήματα σχετικά με το πρόγραμμα σπουδών/μελέτης και την προσβασιμότητα, καθώς και με τον έλεγχο (συμπεριλαμβανομένης της αξιολόγησης και των συνεδριάσεων παρακολούθησης). Με βάση αυτά τα στοιχεία, το έργο της ομάδας θα ολοκληρωθεί στην επόμενη συνεδρίαση τον Ιούνιο.

1 Η Ανοικτή Μέθοδος Συντονισμού (ΑΜΣ) προσπαθεί να βοηθήσει τα κράτη-μέλη να επιδιώξουν από κοινού τους στόχους τους για τη βελτίωση της εκπαίδευσης και της κατάρτισης, ενθαρρύνοντας την αμοιβαία μάθηση, θέτοντας κοινούς στόχους, παρακολουθώντας την πρόοδο των διαφόρων κρατών-μελών σε σχέση με τα μέτρα σύγκρισης και τους δείκτες της Ευρώπης και αναπτύσσοντας συνεργατικές αναφορές ανά διετία και εργαλεία αναφοράς.

2 "Εκπαίδευση και φροντίδα στην πρώτη παιδική ηλικία: μια νέα κατεύθυνση για μια ευρωπαϊκή πολιτική συνεργασίας", *Παιδιά στην Ευρώπη*, τχ. 21, σελ. 28-29.

Η Nora Milotay είναι υπεύθυνη πολιτικών στη Γενική Διεύθυνση Παιδείας και Πολιτισμού.
nora.milotay@ec.europa.eu

Τα παιδιά στον καιρό της κρίσης

Ferruccio Cremaschi

Γιατί σε περιόδους κρίσης, όταν οι πολίτες και ιδιαίτερα τα παιδιά χρειάζονται περισσότερη προστασία, οι κυβερνήσεις μειώνουν τις κοινωνικές δαπάνες;

Προοπτικές αναθεωρημένες προς τα κάτω

«Στις πλουσιότερες χώρες του κόσμου συντελείται μια μεγάλη αλλαγή στη ζωή των παιδιών. Η πλειονότητα της γενιάς που τώρα μεγαλώνει είναι η πρώτη που θα περάσει μεγάλο μέρος της νηπιακής ηλικίας σε υπηρεσίες φροντίδας των παιδιών εκτός σπιτιού.

Ταυτόχρονα, η νευροεπιστημονική έρευνα δείχνει ότι μια σχέση που χαρακτηρίζεται από αγάπη, σταθερότητα, ασφάλεια και ερεθίσματα, καθώς και οι άνθρωποι που φροντίζουν το παιδί τους πρώτους μήνες και τα πρώτα χρόνια της ζωής του, είναι θεμελιώδη στοιχεία για κάθε πτυχή της ανάπτυξής του. Αυτοί οι δύο παράγοντες θέτουν πιεστικά ερωτήματα στην κοινή γνώμη και στους υπευθύνους για τη χάραξη πολιτικής στις χώρες του ΟΟΣΑ. Κατά πόσο η αλλαγή στη φροντίδα των παιδιών θα αποτελέσει πρόοδο ή υποχώρηση για τα παιδιά του σήμερα και τον κόσμο του αύριο, θα εξαρτηθεί από την απάντηση στα ερωτήματα αυτά».

Με αυτά τα λόγια αρχίζει ο όγδοος απολογισμός Innocenti της UNICEF με τίτλο «Πώς αλλάζει η φροντίδα των παιδιών» που δημοσιεύθηκε τον Απρίλιο του 2008. Στις 11 Φεβρουαρίου 2011, κατά την παρουσίαση της ανακοίνωσης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής «Εκπαίδευση και φροντίδα της προσχολικής ηλικίας», η κ. Ανδρούλλα Βασιλείου, Ευρωπαϊκή Επίτροπος για θέματα εκπαίδευσης, πολιτισμού, πολυγλωσσίας και νεολαίας, δήλωσε: «Η επένδυση στην εκπαίδευση και τη φροντίδα της προσχολικής ηλικίας είναι μία από τις καλύτερες επενδύσεις που μπορούμε να κάνουμε για τα παιδιά μας -και ως εκ τούτου για το μέλλον της Ευρώπης. Η επένδυση σε μια προσχολική εκπαίδευση ποιότητας είναι πολύ πιο αποτελεσματική από τις παρεμβάσεις σε επόμενα στάδια της εκπαίδευσης. Προσφέρει στους νέους μας καλύτερες ευκαιρίες για τη ζωή και μακροπρόθεσμα εξοικονομεί χρήματα. Το σπάσιμο του φαύλου κύκλου της φτώχειας και

της μειονεξίας επιφέρει χαμηλότερο κόστος για τους φορολογούμενους όσον αφορά την υγειονομική και νοσοκομειακή περίθαλψη, τη σχολική αναπλήρωση, την κοινωνική πρόνοια και τη δημόσια τάξη».

Καθησυχαστικά λόγια και αισιόδοξο όραμα, που όμως αναφέρονται σε μια άλλη πραγματικότητα: πριν από μόλις τέσσερα χρόνια υπήρχαν οράματα για μεγάλη ανάπτυξη στον τομέα της προσχολικής ηλικίας, με την προοδευτική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών υπηρεσιών και πολιτικών. Σήμερα η κατάσταση έχει αντιστραφεί: η φτώχεια αρχίζει να αυξάνεται και οι επενδύσεις μειώνονται δραστικά. Συνεχίζουμε να εργαζόμαστε με στατιστικά στοιχεία και επίσημα έγγραφα που επιβεβαιώνουν ακόμη αυτές τις αισιόδοξες, προοπτικές: πρόκειται, όμως, για νούμερα και στοιχεία παλιά, δύο ή τριών ετών, που περιγράφουν έναν κόσμο που δεν υπάρχει πια.

Περισσότερη φτώχεια, λιγότερα μέτρα

Η οικονομική κρίση που συγκλόνισε τον δυτικό κόσμο, και ιδιαίτερα την Ευρώπη και τις ΗΠΑ, είχε σημαντικές επιπτώσεις στην καθημερινή ζωή των παιδιών σε όλη την Ευρώπη. Ο αριθμός των ανθρώπων (και παιδιών) που ζουν σε επίπεδα φτώχειας αυξήθηκε: στη Ρουμανία το ποσοστό των παιδιών που ζουν σε απόλυτη φτώχεια αυξήθηκε μέσα σε ένα έτος από 7,8% το 2008 σε 10,7% το 2009. Τον Οκτώβριο του 2010 η ανεργία στην ΕΕ των 27 από 4,4% ανέβηκε στο 9,6%, στο Λουξεμβούργο στο 14,1%, στη Σλοβακία στο 14,7% και στην Ισπανία στο 20,7%. Σε πολλές χώρες έχουν μειωθεί δραστικά μισθοί και θέσεις εργασίας, στη Λετονία το μισθολογικό κόστος του δημόσιου τομέα έχει μειωθεί κατά 25%, οι μισθοί των εκπαιδευτικών κατά 51% και πολλά σχολεία έχουν κλείσει. Στη Ρουμανία οι μισθοί μειώθηκαν κατά 25% και καταργήθηκαν 70.000 θέσεις εργασίας στο Δημόσιο. Στη Λιθουανία, μεταξύ άλλων μέτρων, έχουν

παγώσει για δύο χρόνια οι αυξήσεις των μισθών.

Η αυξανόμενη δυσκολία των οικογενειών να καλύψουν υλικές και συναισθηματικές ανάγκες των παιδιών τους έχει αυξήσει τη ζήτηση κοινωνικών υπηρεσιών: στη Σουηδία το κόστος των κοινωνικών υπηρεσιών έχει αυξηθεί σε μεγάλο βαθμό, στη Σκωτία υπήρξε αύξηση κατά 30-40% των αιτήσεων στο σύστημα της προστασίας των παιδιών, στη Ρουμανία αυξάνεται ο αριθμός των οικογενειών που επιθυμούν να βάλουν τα παιδιά τους σε ιδρύματα.

Οι αρνητικές επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην οικονομία και την απασχόληση εξαπλώνονται σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες και δεν φαίνονται ακόμη σημάδια ανάκαμψης. Και πώς έχουν αντιδράσει οι κυβερνήσεις; Η κοινή πολιτική, επιλεγμένη ή επιβαλλόμενη, βασίζεται σε οριζόντιες περικοπές που μειώνουν ποσοστιαία όλες τις δαπάνες, χωρίς ιεράρχηση ή επιλογές. Κανείς δεν σώζεται: η Λιθουανία κατέργησε το επίδομα τέκνων, η Δανία μείωσε τα επιδόματα για τα παιδιά κατά 5%, στην Ισπανία καταργήθηκε το επίδομα των 2.747 € για κάθε παιδί, στη Γερμανία το «Sparpaket» (το πακέτο διάσωσης) απαιτεί το 37% των εξοικονομήσεων να προέλθει από περικοπές των κοινωνικών δαπανών. Είναι προφανές ότι η ανεργία και η φτώχεια των οικογενειών έχουν άμεση επίπτωση στην κατάσταση των παιδιών και πολλαπλασιάζουν τα αισθήματα αδυναμίας προσαρμογής και δυστυχίας, τα οποία ακριβώς όλα τα πρόσφατα πολιτικά έγγραφα διαβεβαίωναν ότι θα εξαλειφούν.

Οι υπηρεσίες για παιδιά πρώτα θύματα της κρίσης

Όμως οι οικονομικές πολιτικές που σχεδιάστηκαν για να αντιμετωπίσουν την κρίση έχουν θέσει σε λειτουργία ένα σπινάλι ακόμη πιο αρνητικών συνεπειών για τις εκπαιδευτικές υπηρεσίες των παιδιών. Με την επιδείνωση της γενικής οικονομικής κατάστασης έγιναν

άμεσες περικοπές χρηματοδότησης. Η ιταλική κυβέρνηση έχει μειώσει την ετήσια χρηματοδότηση των παιδικών σταθμών από 2.000.000 σε 450.000 €. Ταυτόχρονα τέθηκαν περιορισμοί στις δαπάνες των δήμων (οι οποίοι διαχειρίζονται τις υπηρεσίες για τα παιδιά και συμμετέχουν σημαντικά στη χρηματοδότησή τους) με την ποσοστιαία μείωση όλων των δαπανών χωρίς εξαίρεση και τη θέση ορίου στην αντικατάσταση του προσωπικού που συνταξιοδοτείται (μπορεί να αντικατασταθεί μόνο το 20% του απερχόμενου προσωπικού) και ανώτατου ορίου μισθολογικής δαπάνης στο 40% του συνολικού προϋπολογισμού. Αυτές οι παρεμβάσεις δυσκολεύουν όλους τους δήμους να διατηρήσουν το επίπεδο των υπηρεσιών τους, προπάντων όμως εκείνους τους δήμους που είχαν αναπτύξει τις υπηρεσίες προσχολικής ηλικίας με τρόπο που να ανταποκρίνονται στις προδιαγραφές της συμφωνίας της Λισαβόνας. Τα όρια στην πρόσληψη προσωπικού εμποδίζουν τη διατήρηση των υπηρεσιών, την αντικατάσταση των απερχομένων κτλ.

Σε άλλες περιπτώσεις οι οικογένειες δεν μπορούν πλέον να πληρώσουν τα έξοδα για τη φροντίση του παιδιού: καθιερώθηκαν μεταβλητά τιμολόγια, που προσαρμόζονται ακόμη και κατά τη διάρκεια της χρονιάς στις μεταλλόμενες οικονομικές συνθήκες των οικογενειών (για παράδειγμα, εάν ο ένας γονέας είναι απολυμένος ή βρίσκεται στο ταμείο ανεργίας και παρουσιάζει δικαιολογητικά, έχει μειωμένο τιμολόγιο), αλλά αυτό δεν είναι αρκετό. Όποιος χάσει τον μισθό του, η πρώτη οικονομία που θα κάνει θα είναι ο παιδικός σταθμός. Υπάρχουν επίσης ψυχολογικοί λόγοι: μια μητέρα που δεν εργάζεται πλέον νιώθει άσχημα να αφήσει το μωρό της στον παιδικό σταθμό και να μένει στο σπίτι μόνη της. Αλλά αυτή η επιλογή, με τη σειρά της, μειώνει τις πιθανότητες επανένταξης της στην αγορά εργασίας. Επιπλέον, οι δυσκολίες των δημόσιων δαπανών επιταχύνουν τις διαδικασίες ιδιωτικοποίησης. Ζούμε το σύνδρομο των εξωτερικών αναθέσεων, της μεταβίβασης της διαχείρισης των υπηρεσιών στον ιδιωτικό τομέα. Αναπτύσσεται το μοντέλο που εφαρμόζεται συστηματικά από το ΔΝΤ, με το αξίωμα ότι το ιδιωτικό είναι φθηνότερο από το δημόσιο. Δεν λαμβάνεται κανένα μέτρο για τη βελτίωση της λειτουργίας του δημοσίου, δεν εξετάζονται οι επιπτώσεις στην ποιότητα των υπηρεσιών, οι οποίες υποβαθμίζονται, και στα προσόντα του εκπαιδευτικού προσωπικού που προσλαμβάνεται με φθηνότερες συμβάσεις.

Ποιες υποχρεώσεις μας επιβάλλει η κρίση; Ένα από τα θέματα της πολιτικής συζήτησης είναι κατά πόσο η κρίση μπορεί να γίνει ευκαιρία για αλλαγή. Σίγουρα θα ήταν μια δυνατότητα, γιατί μας αναγκάζει να επανεξετάσουμε τις επιλογές που κάναμε, να αναζητήσουμε νέες λύσεις, να οραματιστούμε ένα διαφορετικό μέλλον. Ωστόσο, η προσέγγιση με την οποία η Ευρώπη έχει αντιμετωπίσει το πρόβλημα και οι λύσεις που εφαρμόζονται δεν μας αφήνουν ελπίδα: για άλλη μια φορά βλέπουμε την Ευρώπη των τραπεζών, την Ευρώπη των χρηματοπιστωτικών αγορών, όχι την Ευρώπη των πολιτών. Αλλά το θέμα που μας επηρεάζει άμεσα είναι

αύριο) την ανάπτυξη ποιοτικών υπηρεσιών εκπαίδευσης με τους περιορισμένους πόρους που μας έχουν απομείνει. Τι πρέπει να αλλάξει, πώς πρέπει να αλλάξουμε εμείς, πώς να ξαναφέρουμε το παιδί στο κέντρο του ενδιαφέροντος; Πρέπει να ανατρέψουμε τα κριτήρια στα οποία βασίζονται οι πολιτικές μέσα σε αυτή την κατάσταση έκτακτης ανάγκης: «η αύξηση των κοινωνικών παρεμβάσεων για τα παιδιά προσφέρει στο κράτος και την κοινωνία τη μελλοντική οικονομική ανταγωνιστικότητα. Με αυτή την πολιτική προσέγγιση στρεφόμαστε στα παιδιά όχι ως παιδιά, αλλά ως μελλοντικούς πολίτες και εργαζομένους» (Esping-Andersen, 2002).

οι επιπτώσεις των μέτρων λιτότητας στο μοντέλο των υπηρεσιών για τα παιδιά. Είναι απαραίτητη η επίκαιρη και προσεκτική έρευνα για τις επιπτώσεις που έχει η κρίση στα μέτρα για την καταπολέμηση της φτώχειας: ο κόσμος αλλάζει πολύ πιο γρήγορα από ό,τι είχαμε φανταστεί στο παρελθόν, πρέπει να συμβαδίσουμε με τις αλλαγές.

Πρέπει να αναδείξουμε την αντίθεση ανάμεσα στα άμεσα οφέλη που φέρνουν οι περικοπές του κρατικού προϋπολογισμού και στις μεσοπρόθεσμες επιπτώσεις στα παιδιά, αλλά κυρίως την αύξηση της φτώχειας και των καταστάσεων ανέχειας που προκαλούν.

Όταν γίνονται τόσο δραστικές μειώσεις στους προϋπολογισμούς, στις επενδύσεις, στα μοντέλα, οι επιπτώσεις επηρεάζουν τις προσδοκίες και τις συμπεριφορές. Δύσκολα ξαναχτίζεται ό,τι έχει χαθεί. Είναι, επομένως, απαραίτητο, όσοι ασχολούμαστε με την εκπαίδευση και την παιδική ηλικία, να σκεφτούμε σοβαρά πώς θα προσπαθήσουμε να στηρίξουμε σήμερα (και προπάντων

Βιβλιογραφία

ChildONEurope, *The Impact of the Economic Crisis on Children: Lessons from the Past Experiences and Future Policies*, The proceedings of the ChildONEurope Seminar on the Impact of the Economic Crisis on Children (Florence, Istituto degli Innocenti, 9 June 2011) (www.childoneurope.org/issues/publications/COE%20Impact.pdf)

Esping-Andersen, G. (2002). *Why we Need a New Welfare State*. Oxford: Oxford University Press.

Women Budget Group UK. (2010). *The Impact of Women of the Coalition Spending Review 2010*. (www.wbg.org.uk/RRB_Reports_4_1653541019.pdf).

Eurochild Report. (2011). *How the Economic and Financial Crisis is Affecting Children & Young People in Europe*. (www.eurochild.org).

Ridge, T. (2011). The importance of a child-centred social investment strategy in Europe, in ChildONEurope, pp. 15-18.

Richardson, D. (2011). Child poverty and family policies in a time of economic crisis, in ChildONEurope, pp. 19-28.

Ferruccio Cremaschi είναι διευθυντής του περιοδικού *Παιδιά στην Ευρώπη* στα ιταλικά. ferruccio.cremaschi@spaggiari.eu